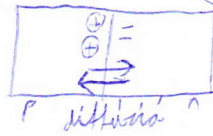

Félvezetők fizikája

Félvezetők: olyan anyag, aminek vezetőképessége nagyon függ:

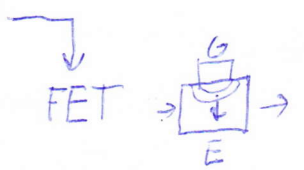
- hőmérséklettől
- adalékolástól (dopálásól)
- külső fesz./áramtól (kapuzás/gating)
- közeli kontaktusban lévő félvezetéstől

R diffúzió, transfer (pn dióda)

(pn dióda)

(garn-dióda)

- fény (szenszorok)

- mágnesség (spintronika, mágneses félvezetők)
MRAM

Félvezető anyagok

IV (főcsoport): Si, Ge, (Sn), C (grafén, rén-nanocsövek, gyémánt)

IV. vegyületek: SiC

III-V: AlP, GaAs, InSb

II-VI: ZnS, ZnSe, ZnO, CuO, PbS, FeS₂

Alacsonydimenziós félvezetők: 1D: nanocsövek, nanodrótok GaAs, InP

. 2D: grafén, dichalogenidok: MoS₂, MoSe₂, WS₂

Molekuláris, rezon félvezetők: C₆₀

Félvezetők korai története

Alapjelenségek:

1833 Faraday AgS melegítve R csövekben

1839 Becquerel: fotovoltai hatás effektus

1873 Smith: fotavezetés Se-ben (R csövekben)

1874 Braun: egyenirányítás fém-sulfidokban

* Schuster: CuO-ban

1878 Hall-effektus

1900 Baedeker CuI-ban Hall-eff. ellenértes előjellel

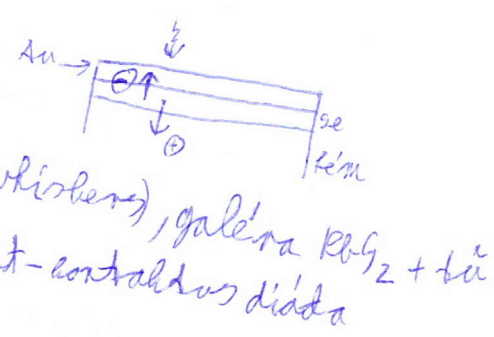
$$R_H = \frac{1}{ne}$$

Halbleiter

1928-1938 félvezetők kvantumelmélete, Bloch, Schatthy, Matt
 1940 Banden: nem reprodukálható eredmények tisztasággal függnek
 1 ppm (10^6) nem elég
 Ma: 10^{12} tisztaság

Előközök:

- 1890 Bell katódsóval fényel Se-nel
- 1893 Tritts első napelem, Se + Fe + vékony Au
- 1904 J. Bose: érzékeny rádiódetektor (cat's-whisker), galéria K_2O + K_2 + K_2O
- 1906 Round első LED
- 1920 Hübner CuO + Se egyenirányító
- 1922 Koser először ZnO
- 1926 Lilienfeld: FET
- 1941 Ohl: Si p-n átmenet
- 1947 Banden, Brattain, Schockley tranzistor

Nobel díjak:

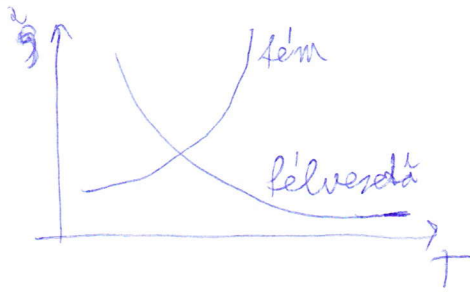
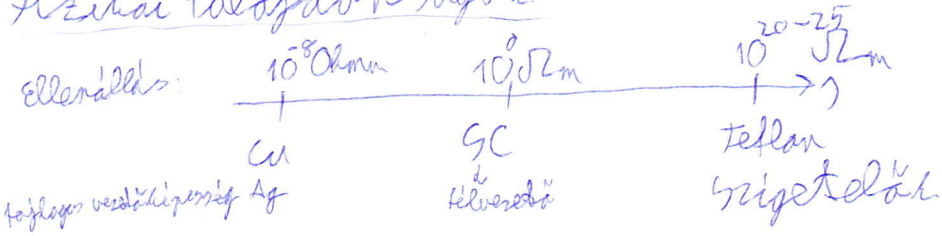
- 1956: tranzistor BBS
- 1973: Esaki, Gyantunnel: dióda
- 1985: von Klitzing QHE
- 2000: Alferov, Kraemer, Kilby félvezető lézer
- 2007: Fert, Grünberg GMR $\rightarrow$ IC (integrált áramkör)
- 2009: Boyle, Smith CCD
- 2010: Geim, Novoselov grafén
- 2014: Akasaki, Amano, Nakamura kék LED, GaN

Félvezető fizika helye:

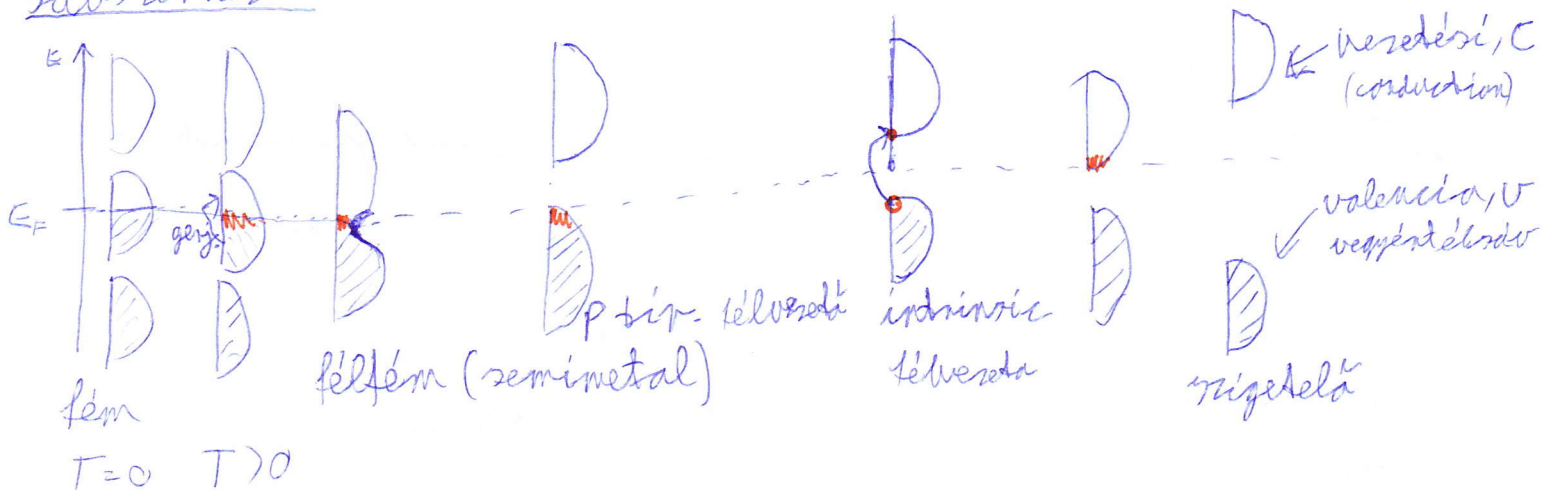
cella közel: kvantummechanika, gril-fiz, fad. fiz, Anyagtudomány, Optika
 újon belül: Elektronika, spintronika, lézertika, lézerfizika
 utadálak: alapanyagok, alacsonydimenziós félvezetők, excitonok
 alapvető jelenségjel demója (BEC, QHE, FQHE...)
 alkalmazott kutatás: új eszközök (HEMT), méret, zavarok

Alkalmazások: mindenhol

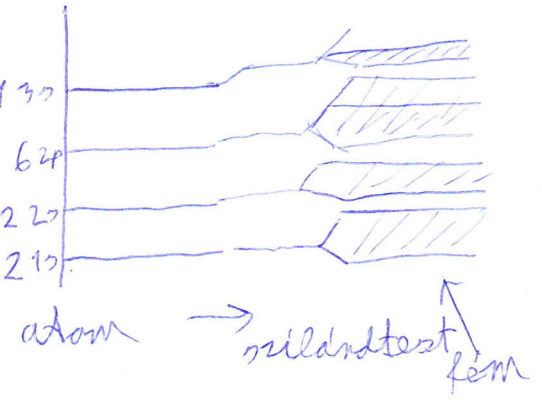
Fizikai tulajdonságok

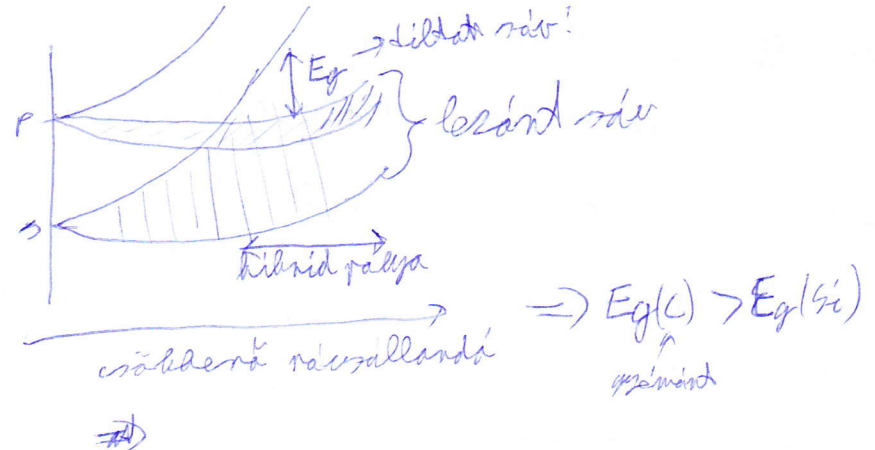
Szűrőhöz

Na fém

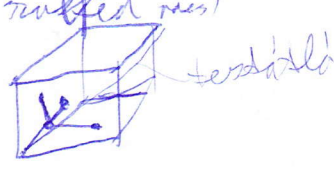
IV elemek (C: $2s^2 2p^2$) $\downarrow$ ábránál

menet: gyémánt

ZnS (zink-blende, cink-sulfid réz)

Bravais rács: fcc
 pályák: $(0,0,0) \cdot a$, $\frac{1}{4}a(1,1,1)$

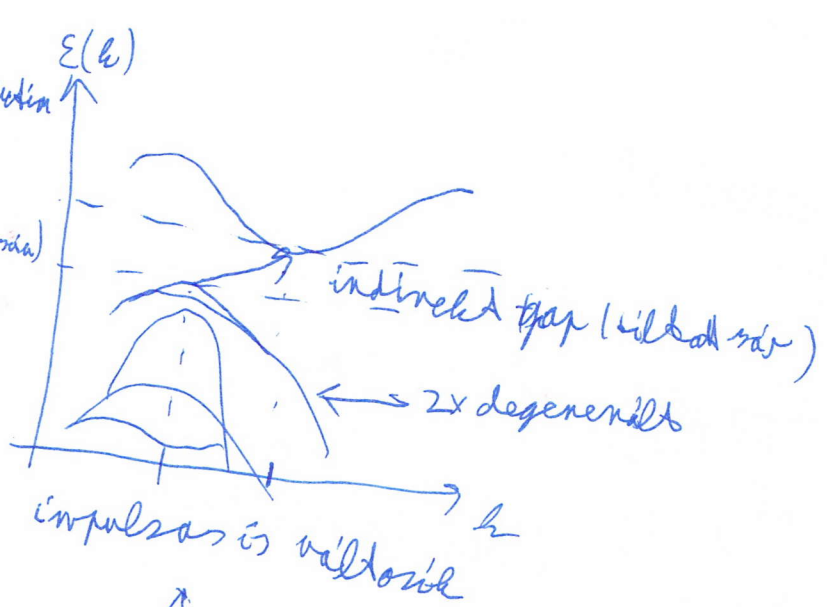
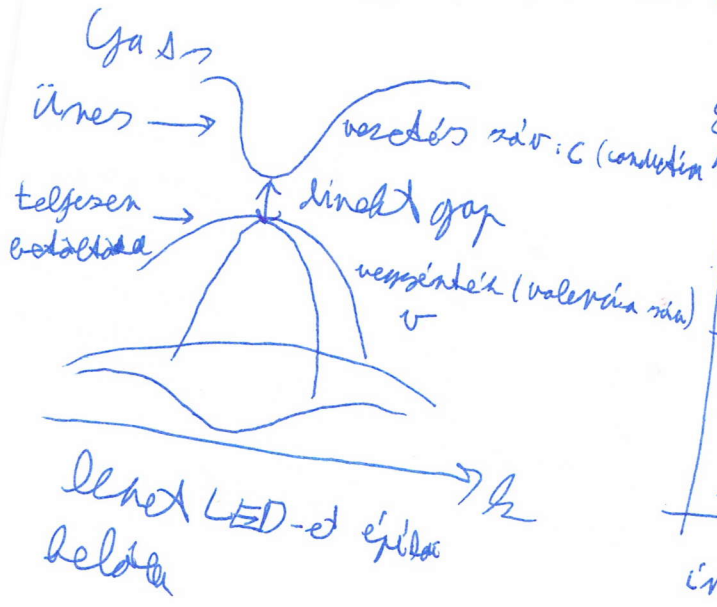
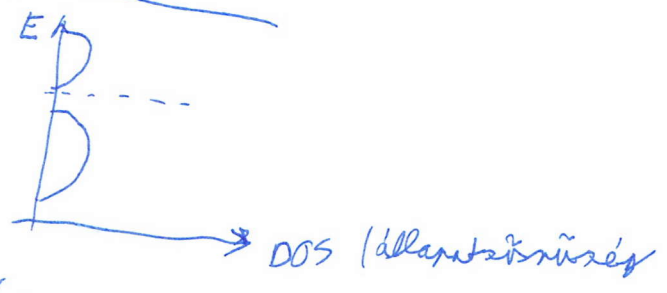
2. a) menkeset: $\text{Vasiradomai mdszaki}$

$\mu: (0,0,0) \cdot a \Rightarrow \text{Ga}$

$(\frac{1}{4}, \frac{1}{4}, \frac{1}{4}) \cdot a \Rightarrow \text{As}$

↳ ρ hibridizáció kávédelménye az ρ menkeset 2. ca

Szűrőmenkeset

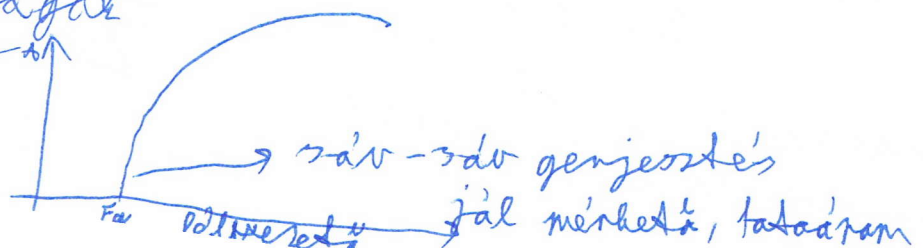
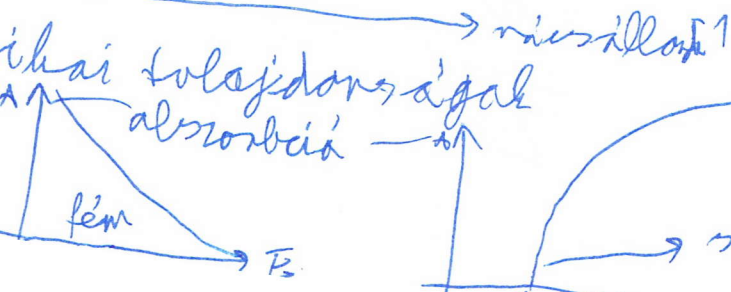
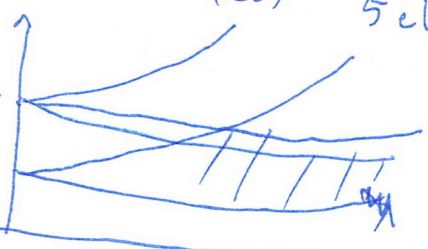

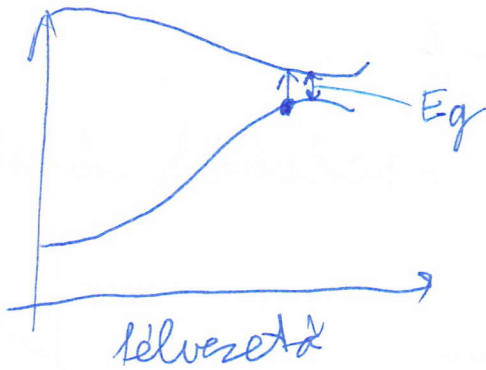
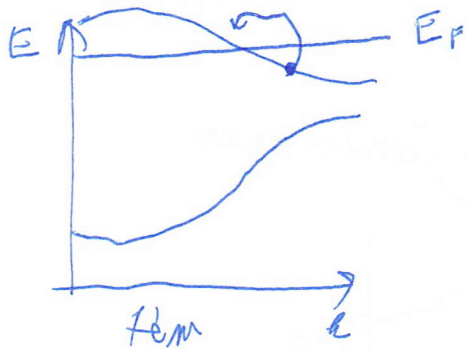
lehet LED-el építeni
belső
 $P = \frac{h\nu}{c}$

$S_i = \underbrace{1^3 2^3 3^3}_{\text{három elektron}} \underbrace{2^3 3^3}_{\rho^3 \text{ -an rétegre}} \rho^2$

2db S_i -an 8 db hülszál e^- van!

étath sáv (eV)	5 eV	S_i	Ge	GaAs	AlAs
		1.1	0.7	1.5	2.2

ja optikai detektorok

Töltésbondosíték félvezetőben

Fémekben $n = 10^{22} \frac{1}{\text{cm}^3}$

töltésbondosíték koncentráció

germániumban szabványos $n = 2 \cdot 10^{13} \frac{1}{\text{cm}^3}$

hozzáadunk 1ppm ($10^6:1$) elektront $n = 2 \cdot 10^{19} \frac{1}{\text{cm}^3} \rightarrow$ vezetékesség nagyon megnő

Drude modell: $ma = F = qE$

létesít "viszkozitás" $\rightarrow ma = 0 = qE - k v \rightarrow v$
in. relaxációs idő köreletés

$\frac{x}{m} = \frac{1}{p} \rightarrow \frac{qE}{m} = \frac{v}{\tau} \rightarrow v = \frac{qE\tau}{m}$
↑ drift-sebesség (cm/s) τ : relax. idő

áram-sűrűség:

$j = n e v_d$

j arányos n -nel!

átaláhálással n nő, de egy idő után τ csökken

Szilfises alap

1D $\rightarrow$ elektromág: $\psi(k, x) = \frac{1}{\sqrt{L}} e^{ikx}$ síkhullámok

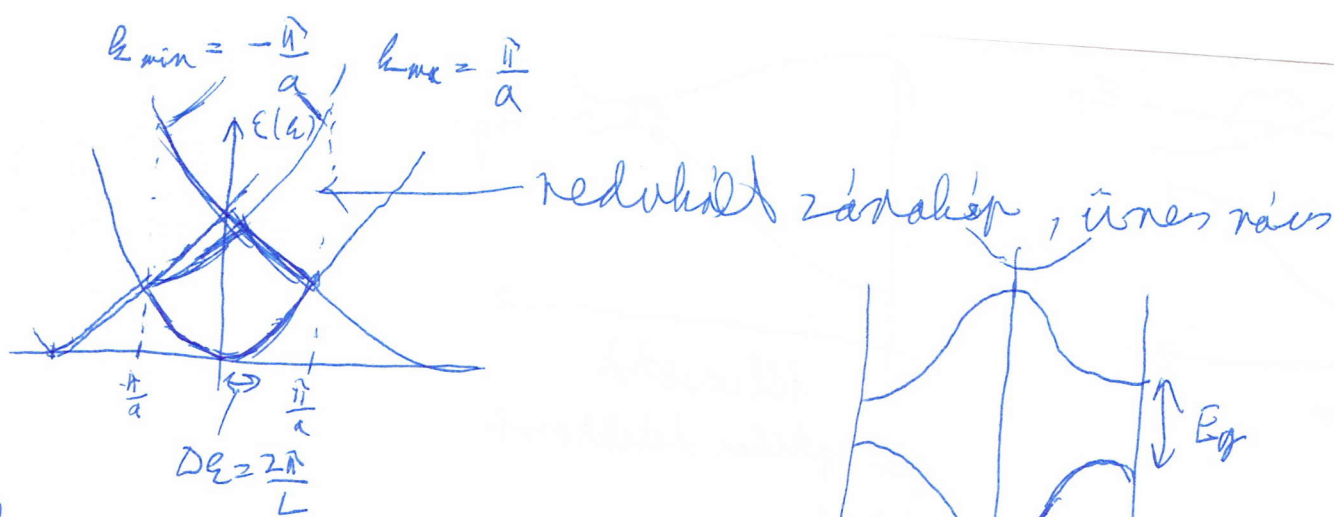
periodikus határfeltétel: $e^{ikL} = 1$

$kL = 2\pi n \rightarrow k = \frac{2\pi n}{L} = \frac{2\pi}{a} \cdot \frac{n}{N} \Rightarrow$

$L = Na \rightarrow$ másképp a atomok száma

$\Rightarrow N$ db hullámháza k

ha van periodikus potenciál is:

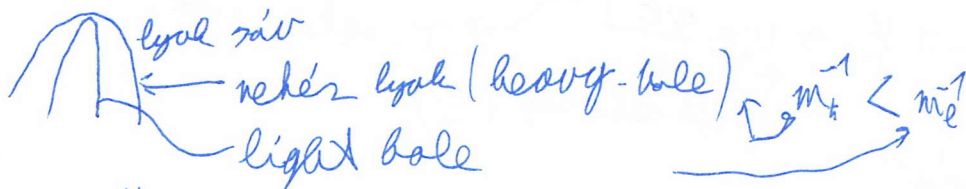
$$V = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial k} = \frac{\hbar k}{m} = \frac{p}{m}$$

Lenzi-gázra

effektív tömeg:

$$(m_{eff})_{ij}^{-1} = \frac{1}{\hbar^2} \frac{\partial^2 E}{\partial k_i \partial k_j}$$

pl.: gáz V és ρ

tipikusan $m_c^* = 0.1 - 0.9 \cdot m_0$
 effektív tömeg $\uparrow$ e^- tömeg

$$m_v^* = -1 - 2 \cdot m_0$$

növekedéskor adta enő $F = \hbar k$

DOS (állapot sűrűség)

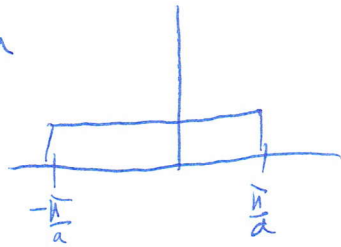
1D-ben $Dk = \frac{2\pi}{L}$ sűrűség k áll. között
 állapotok sűrűsége $D(k) = \frac{L}{2\pi}$
 állapot sűrűség

3D-ban: $\frac{V}{(2\pi)^3}$ (létszám. x2)

egyenletes!

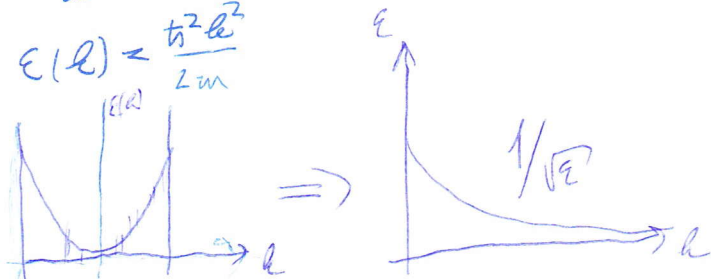
Öröms dillepatok száma $\rightarrow D09$

1D-ben

$$\int_{-a/2}^{a/2} \frac{L}{2\pi} dk = N \checkmark$$

$$\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$$

alternatív 3D-ben

$$D(k) \cdot 4\pi k^2 dk = D(\epsilon) d\epsilon \quad \leftarrow \text{aka} \quad \epsilon(\epsilon) = \frac{\hbar^2 |k|^2}{2m}$$

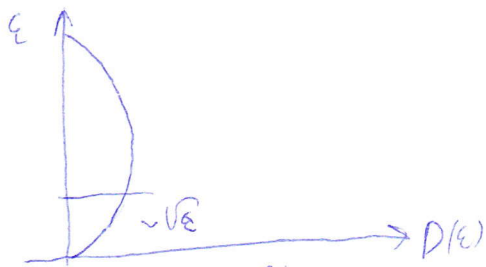
$$1D: D(k) dk = D(\epsilon) d\epsilon$$

$$\frac{V}{4\pi^2} \cdot 4\pi \cdot \frac{2m\epsilon}{\hbar^2} \cdot \frac{d\epsilon}{d\epsilon} = D(\epsilon)$$

$$\left(\frac{d\epsilon}{dk}\right)^{-1} = \left(\frac{\hbar^2 k}{m}\right)^{-1} = \left(\frac{\hbar \sqrt{2\epsilon}}{m}\right)^{-1}$$

$$\Rightarrow D(\epsilon) = \frac{V}{\pi^2} \cdot \frac{2m\epsilon}{\hbar^2} \cdot \frac{m}{\hbar \sqrt{2\epsilon}} = \frac{V}{\pi^2 \hbar^3} \cdot \sqrt{2m\epsilon} = \frac{V}{2\pi^2} \sqrt{\epsilon} \left(\frac{2m}{\hbar^2}\right)^{3/2}$$

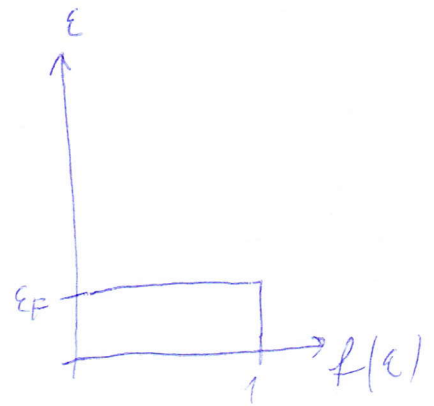
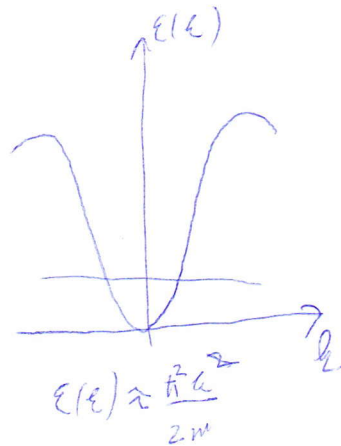
Sávok betöltése:

$$D(\epsilon) = \frac{1}{2\pi^2} \left(\frac{2m}{\hbar^2}\right)^{3/2} \sqrt{\epsilon}$$

anyag

$$N = \int D(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon$$

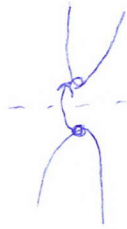

$$f(\epsilon) = \frac{1}{1 + e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}}$$

$$\epsilon_F = \mu(T=0)$$

statisztika

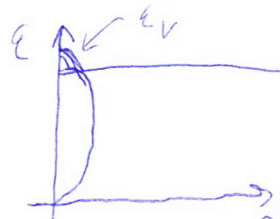
Felhasználható (mígmeddig E_F -je?)

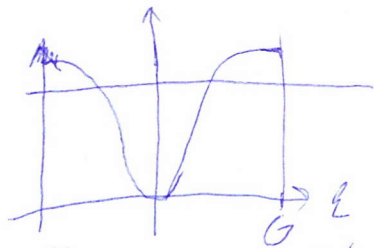
$E_F = \mu$

$E_F = \mu(T \rightarrow 0) \rightarrow$ ilyenkor E_F nem azonnal definiálható ilyenkor

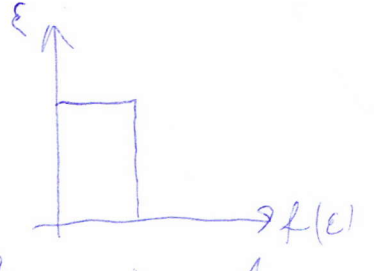
érv-teteje

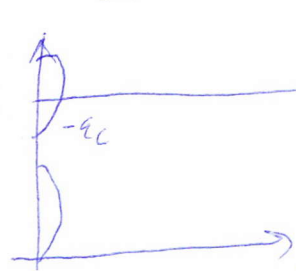
$D(\epsilon) = \frac{V}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} (\epsilon_V - \epsilon)^{1/2}$

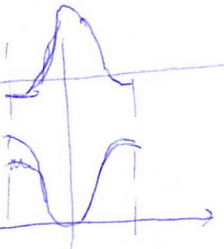
$\epsilon(\epsilon) = \epsilon_V - \frac{\hbar^2 (\epsilon - \epsilon_V)^2}{2m^* \epsilon_V}$

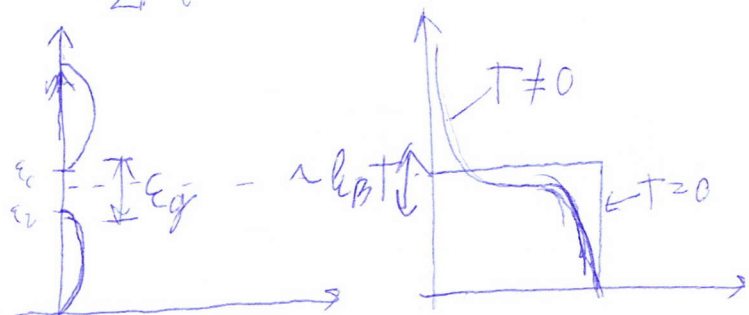
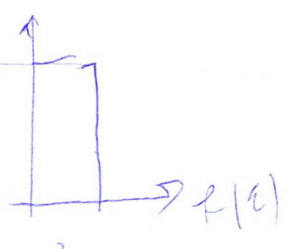
$f(\epsilon) = \frac{1}{1 + e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}}$

$D(\epsilon) = \frac{1}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*_c}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon - \epsilon_C}$

$\epsilon(\epsilon) = \epsilon_C + \frac{\hbar^2 (\epsilon - \epsilon_C)^2}{2m^*_c}$

lyuk morad u-ban
e- lesz c-ben

közelítés $E_g \gg k_B T$ (pl $T = 300K$ $k_B T = 26 meV$)

$n = \int_{\epsilon_C}^{\infty} D_c(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon$

$\frac{1}{1 + e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}} \approx e^{-\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}$

elektron száma: $n = \int_0^{\epsilon_V} D_v(\epsilon) (1 - f(\epsilon)) d\epsilon$

$n = \int_{\epsilon_C}^{\infty} \sqrt{\epsilon - \epsilon_C} e^{-\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}} \cdot C d\epsilon = \int_0^{\infty} \sqrt{x} e^{-x} \cdot \frac{1}{\sqrt{\beta}} \cdot \frac{1}{\beta} e^{-\frac{(\epsilon_C - \mu)\beta}{k_B T}} dx = \frac{\sqrt{\pi}}{2} \cdot e^{-\frac{(\epsilon_C - \mu)}{k_B T}} \cdot (k_B T)^{3/2} \cdot C$

$$n = 2 \left(\frac{2m_c^* k_B T}{2\pi \hbar^2} \right)^{3/2} e^{-(\epsilon_c - \mu)/k_B T}$$

$$p = 2 \left(\frac{2m_v^* k_B T}{2\pi \hbar^2} \right)^{3/2} e^{-(\mu - \epsilon_v)/k_B T}$$

↓

$$\mu = \frac{1}{2}(\epsilon_c + \epsilon_v) + \frac{3}{4} k_B T \ln \left(\frac{m_v^*}{m_c^*} \right)$$

és $\sqrt{np} = n = p = 2 \left(\frac{k_B T}{2\pi \hbar^2} \right)^{3/2} (m_c^* m_v^*)^{3/4} e^{-E_g/2k_B T} \rightarrow n \sim e^{-E_g/2k_B T}$

↓

DOS: $\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$ $D(\epsilon) = \frac{1}{2\pi} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon}$

$\frac{V}{2\pi} \dots \rightarrow [D(\epsilon)] = m^3 \cdot \left(\frac{3\pi^2/m^2}{3\pi^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon} = \frac{1}{3}$

$$n = \int_{\epsilon_F}^{\infty} D(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon = \int_0^{\epsilon_F} D(\epsilon) d\epsilon \Rightarrow [n] = \text{db}$$

töltéshordozói koncentráció: $n \sim 10^{21} \frac{1}{\text{cm}^3}$

pl Na atom: $1e^-/\text{cella}$

$$\frac{n}{V} = \frac{1}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \cdot \frac{2}{3} \epsilon_F^{3/2} \approx \frac{1}{10} \cdot \left(\frac{10 \text{ kg}}{10^{-34} \text{ kg}} \right)^{3/2} \cdot (10^{-19})^{3/2} \approx 10^{28} \frac{1}{\text{m}^3} \approx 10^{22} \frac{1}{\text{cm}^3}$$

Féltvezetők (intrinsze)

$$n = p = 2 \left(\frac{k_B T}{2\pi \hbar^2} \right)^{3/2} (m_c^* m_v^*)^{3/4} e^{-\frac{E_g}{2k_B T}}$$

↓

VÖ: $n = \frac{1}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \frac{2}{3} \epsilon_F^{3/2}$

$$\frac{n_{\text{féltvezető}}}{n_{\text{fém}}} \approx e^{-\frac{E_g}{2k_B T}} \left(\frac{k_B T}{\epsilon_F} \right)^{3/2} \approx e^{-\frac{0,5 \text{ eV}}{2 \cdot 26 \text{ meV}}} \left(\frac{26 \text{ meV}}{1 \text{ eV}} \right)^{3/2} \approx e^{-9,4} \cdot \frac{1}{500} \approx 10^{-13}$$

⇒ Féltvezetőkben $n \approx 10^9 \dots 10^{11} \frac{1}{\text{cm}^3}$

Mobilitás

Druha modell: $m a = eE - \hbar v \rightarrow 0 = -\frac{eE}{m} - \frac{v}{\tau}$

Druft seb: $\vec{v} = -\tau e \vec{E}$; $v_{Dr} = -\frac{eE\tau}{m_e}$; lyukakra: $v_{Dr} = \frac{eE\tau}{m_h}$

vezetőképesség: $\sigma_e = \frac{ne^2\tau_e}{m_e^*}$; $\sigma_h = \frac{pe^2\tau_h}{m_h^*}$

$$(j = 0 E, j = n e V)$$

$$\frac{|V_D|}{E} = \mu$$

$$\mu_e = \frac{e \tau_e}{m_e^*}$$

$$\text{és } \mu_h = \frac{e \tau_h}{m_h^*}$$

$$\boxed{\bar{G} = n e \mu_e + p e \mu_h}$$

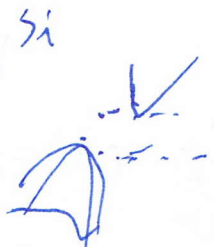
Mobilizációs módozat: $(\mu) = \frac{m^2}{V_D} = \frac{cm^2}{V_D} 10^4$

tipikus értékek: Si: $\mu_e \approx 1000 \frac{cm^2}{Vs}$, $\mu_h \approx 100$

e^- -fonon szórás

fonális szórás

akadékos inersband scattering

GaAs: $\mu_e \approx 30000$
 $\mu_h \approx 100$

gali-si $\mu_e \approx 1$

organikus-személy $\mu_e \approx 10$

grafén: $\mu = 200.000 - 2.000.000 \rightarrow$ nagyon nagy frekvenciás eszközök

$$V_D = \mu E$$

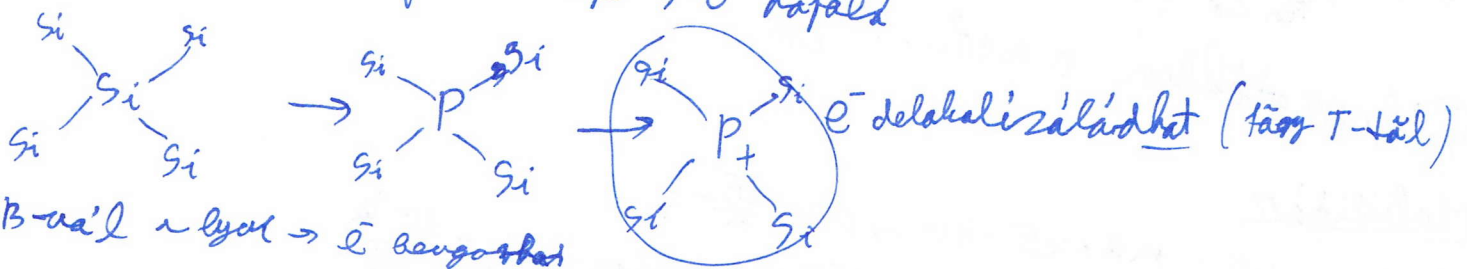
fizikai korlát: optikai fonon emisszió

$$\hbar \omega_{opt} = \frac{1}{2} m v_D^2$$

Adalékháló/Dopálás

Teljesítő részben heterogénitást helyezés

n B: Si   A Si: Si   III - csoport $\rightarrow$ lyuk dopálás
 p Si   Al: Si   V. csoport $\rightarrow$ e^- dopálás

chrömbínges - egy Si-ról

$$\left(-\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + U(z) \right) \psi(z) = E \psi(z)$$

← atomi pot.

gondolatban +1 e → vesztési sebességre

pl P - eszték nem csak +1 e van, hanem +1 p⁺ is

vez. seb. alja

⇒ H atom szent potenciált adok hozzá → kötöttség E_c-hoz képest

Hidrogén atom szent állapotok: Bohr - modell

$$\sim m v^2 = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{e^2}{r^2}$$

$$\rightarrow r = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 m v^2}$$

$$L = n \hbar \rightarrow m v r = n \hbar \rightarrow \frac{m v e^2}{4\pi\epsilon_0 m v^2} = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 v} = n \hbar$$

$$\rightarrow v = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 \hbar} \cdot \frac{1}{n} = c \cdot \frac{\alpha}{n} \rightarrow r_n = \frac{\alpha \hbar c}{m c^2} \frac{n^2}{\alpha} = \frac{\hbar}{m c} n^2 =$$

$$\alpha = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 \hbar c} \quad a_B = \frac{\hbar}{m c \alpha} \approx 0,5 \text{ \AA}$$

$$E_n = \frac{1}{2} m v^2 - \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r} = -\frac{1}{2} m c^2 \frac{\alpha^2}{n^2} \approx -\frac{13,6 \text{ eV}}{n^2}$$

Telvezetében $m \rightarrow m^*$, $\epsilon_0 \rightarrow \epsilon_r \epsilon_0$ → árnnyékolás (többlet)

$$a_B \rightarrow a_B^*$$

⇒ $\bar{e}$ helyett kvázirémcske

- rendkívül nagy eredeti ψ -ben kell megoldani → csak az $\bar{e}$ -a működik hat a rend. pot. azoknál m^* a tömege

($\epsilon_r \gg$ tételekben)

$$a_B \rightarrow a_B^* = a_B \cdot \epsilon_r \frac{m}{m^*}$$

alapú atom Bohr sugara

középszi energiák: $E_1^* = E_1 \cdot \frac{1}{\epsilon_r^2} \frac{m^*}{m} \ll E_1$
 $\downarrow$
 $-13,6 \text{ eV}$

tilerjedt hull. fer.

↓

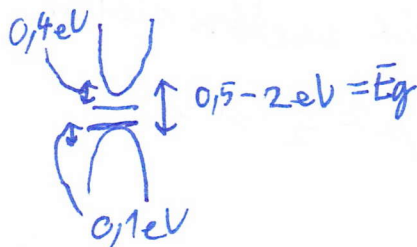
ment $\epsilon_r = 10 \dots 20$ és $m^* \approx 0,1 \dots 0,5 m \Rightarrow$

$$a_B^* = 10 \dots 100 \text{ \AA}$$

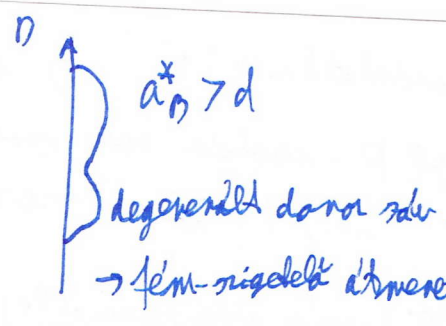
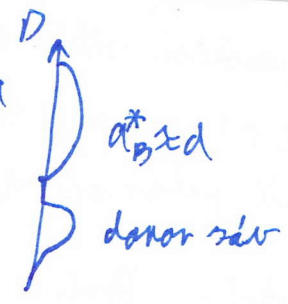
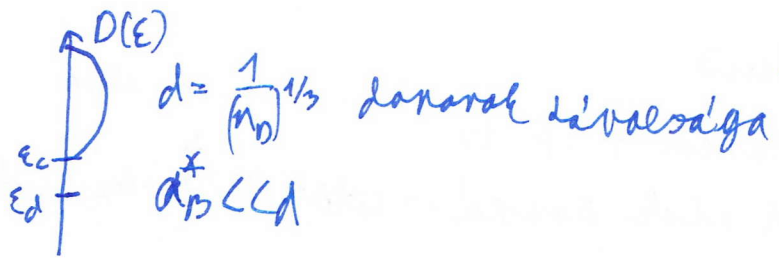
$$E_1^* = 10 \dots 100 \text{ meV}$$

Energia menkeszet

E_c - $\downarrow$ E_d : donor alva (P: Si)
 E_v - $\uparrow$ E_a : akceptor alva (B: Si)
 re:

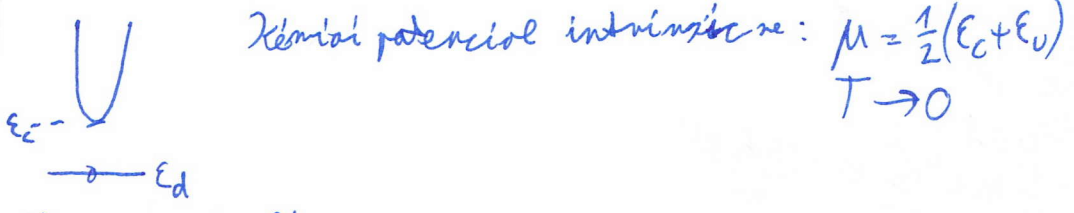
Megj.: $\downarrow$ Rydberg-sorozat

μ : BiC - hővel dipólok gyengülnek
 fém $T_c = 10K$ (1%)
 (Maximális)

↓
 hintelen következik be
 ~ pozitív visszavetelés

Dipólus hatása töltéshordozó koncentrációra

itt μ kiszámolásra nehéz
 indukció: $\mu = \frac{1}{2}(E_c + E_d)$

$\langle n \rangle$: betöltés várható értéke

$$\langle n \rangle = \frac{\sum_n n e^{-\beta(E_n - \mu)}}{Z}$$

$$Z = \sum_n e^{-\beta(E_n - \mu)}$$

donorok száma: $n = 0, 1, 2, \dots$ (nem valószínűség (Coulomb))

egyszeres betöltés valószínűsége: $f_d(E_d) = \frac{2 e^{-\beta(E_c + E_d - \mu)}}{e^{-\beta(E_c)} + 2 e^{-\beta(E_c + E_d - \mu)}} = \frac{1}{1 + \frac{1}{2} e^{\beta(E_d - \mu)}}$

donorok számát

$$f(E) = \frac{1}{e^{\beta(E - \mu)} + 1}$$

ionizáció valószínűsége (töltésrövidtel)

$$1 - f_d(E_d) = \frac{1}{1 + 2 e^{\beta(E_d - \mu)}}$$

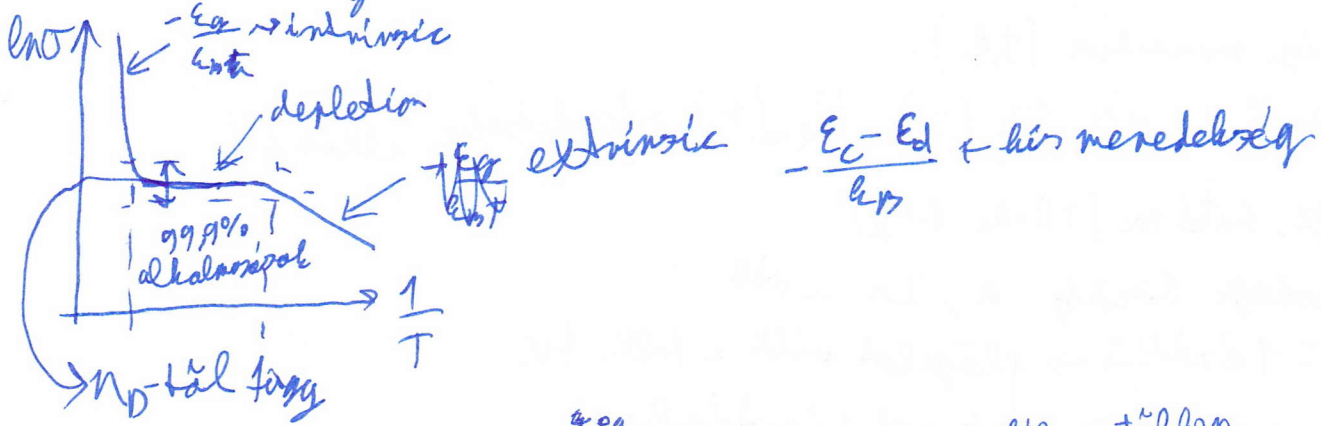
Töltéshordozó koncentrációk vezetői részben

$$n = n_d \frac{1}{1 + 2 e^{\beta(\mu - E_d)}}; \mu \approx \frac{1}{2}(E_c + E_d)$$

$T \rightarrow 0 \quad n = 0$

$E_c - T \approx E_c - E_d \rightarrow n \approx n_d$ hővéletti tartomány (depletion)
 $\rightarrow$ ledonan ionizált $\rightarrow$ csak a vezetői részben

$E_c - E_d \approx E_g$ intrinsze torony $\rightarrow$ sdu-sdu gajjerdős

Sávszerkezet paraméterek felvételében

- Jantos: - vezetési tulajdonságok (m^*, E_g)
 - optikai tulajdonságok (E_g)
 - intelligens tervezés, van-gap engineering

- Sávszerkezet paraméterek:
- ~~széleskörű~~ üres rácsmodell (kvázi szabad e)
  - ↓
  - kvázi szabad e
  - ↓
  - reális empirikus módszerek (tight binding (TB), pseudopotencial)
  - ↓
  - ab initio (első elvi)
  - DFT ↓
  - közös rácsmodell
val elektron, GW ←

$$H\Psi = E\Psi$$

$$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + U(\underline{r}) \text{ ahol } U(\underline{r}) = \sum_{\text{ion-elektron}} \frac{1}{|\underline{r} - \underline{r}'|} - e^2$$

üm. egy elektron Hamiltoni:

$$\left[-\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + U(\underline{r}) \right] \Psi(\underline{r}) = E\Psi(\underline{r})$$

↑
1 elektron hullámfü.

Szildard testekben $U(\underline{r}) = U(\underline{r} + \underline{R})$, $\underline{R}$ rácsvektor, $U(\underline{r})$: rácsperiódikus

Bloch-tétel: $\Psi_e(\underline{r}) = e^{i\underline{k} \cdot \underline{r}} u_{\underline{k}}(\underline{r})$, ahol $u_{\underline{k}}(\underline{r}) = u_{\underline{k}}(\underline{r} + \underline{R})$

$e^{i\underline{k} \cdot \underline{r}}$ síkhullám, $\underline{k}$: Born-Kármán per. hat. feltétel által megengedett érték.

$\vec{a}$. Ndb atom, $\epsilon = \frac{2\hbar}{Na} \cdot n$; $n = -\frac{N}{2}, \dots, \frac{N}{2}$

ϵ : kristály momentum (ħk)

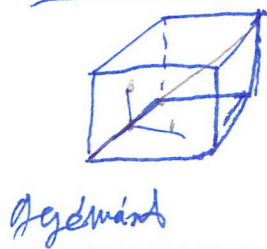
ha $\hbar \neq 0$ ha $\hbar = 0$ $\Psi_{\hbar=0}(z) = U_{\hbar=0}(z)$ rácsbeli elektron allandó

ha $\hbar = \beta \frac{2}{a}$, határon (1D-ka $\epsilon = \frac{\hbar^2}{2m a^2}$)

két rácsbeli köré $a, 2a, \dots$ stb

$e^{ikz} \equiv \pm 1$ érdekében $\rightarrow$ elájelet vált a hull. fv.

merkeset választás és reciproka rácshálóban

k -tér

Brillouin zóna

Γ : Brillouin zóna közepe (0,0,0)

L: határány közepe

X: négyzet közepe

K: 2 határány közei elfejesége

100 irány $\Gamma \xrightarrow{\Delta} X$

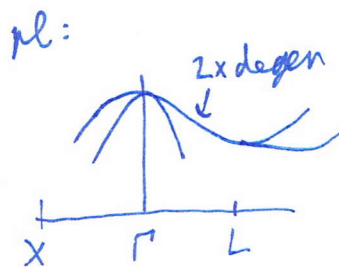
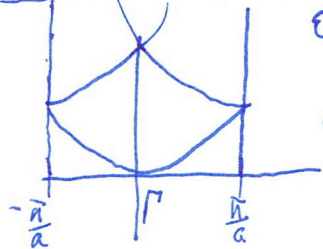
111 irány $\Gamma \xrightarrow{\Delta} L$

110 irány $\Gamma \xrightarrow{\Delta} K$

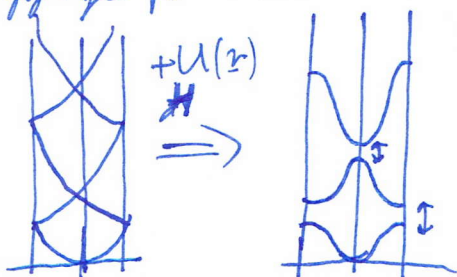
üres rács (1D)

$$\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$$

• 2 v. 3D-ben degeneráltak

kvázi szabad e közelítés (gyenge periodikus potenciál)

• pent $\langle k, \tau | U | k, \tau \rangle$

$E_k = E_0 + \langle k | U | k \rangle$, degenerált pontokban

$$\begin{pmatrix} U_{11} & U_{22} \\ U_{21} & U_{11} \end{pmatrix}$$

$U \xrightarrow{FT} U(q)$ felbontás: $2U(G) - G = 2\hbar/a$

$\langle e^{-ikz} | U(z) | e^{ikz} \rangle$
 - degenerációk által távol mátrixelemelek

nyos-kötésű közelítés (light-binding, TB)

1D, 1 atomos ráló, $H\psi = E\psi$; $H = -\frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 + U(z)$, $U(z) = \sum_R V_{atom}(z-R)$
 $\uparrow$
 na

$H_{at} \psi_{at} = \epsilon_a \psi_{at}$ (ismert atomi megoldás)

Ansatz: $\psi_k(z) = \frac{1}{\sqrt{N}} \sum_n e^{ikR_n} \psi_a(z-R_n)$: Bloch-tétel jelzési
 $\uparrow$
 atomi hullám f0-k
 $R_n = na$

$\psi_k(z) = \sum_n e^{ikna} |n\rangle$

Eredetibe beírni:

$H\psi = \sum_n e^{ikna} \left[-\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + \sum_{n'} V_{atom}(z-n'a) \right] |n\rangle = E \sum_n e^{ikna} |n\rangle$

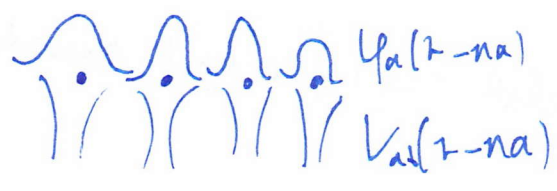
→ projektálom: $\langle m |$.

$\langle m | n \rangle = \delta_{mn}$

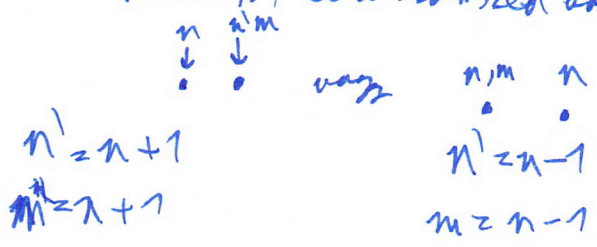
$\sum_{n'} V_{atom}(z-n'a) = V_{atom}(z-na) + \sum_{n' \neq n} V(z-n'a)$

$\sum_n e^{ikna} \left[\epsilon_a \delta_{nm} + \sum_{n' \neq n} \langle m | V_{at}(z-n'a) | n \rangle \right] = E \sum_n e^{ikna} \delta_{mn}$

$E(k) = \epsilon_a + \sum_{n, n' \neq n} e^{ik(n-m)a} \langle m | V_{at}(z-n'a) | n \rangle$

Közelítés (NNTB) elsőrendű közelítés

egyen $\langle n-1 | V_{at}(z-(n-1)a) | n \rangle = -|t| = \langle n+1 | V_{at}(z-(n+1)a) | n \rangle$
 negatív $(V(z) = \text{Coulomb})$

Errel $E(k) = \epsilon_a + (e^{ika} + e^{-ika}) \cdot (-2|t|)$

$|t|$ = átfedési integrál (hopping)

$|t| = -\int \psi_{n+1}^*(r-a) V(r-a) \psi_n(r) dr$

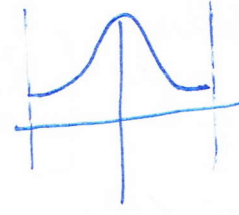
végpredomin: $E(k) = \epsilon_a - 2|t| \cos(ka)$

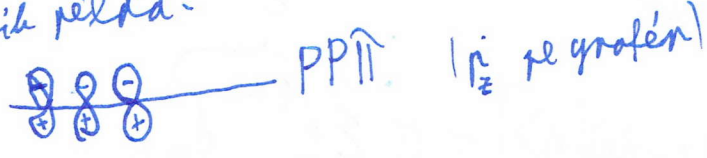
$\Leftrightarrow$ SSG modell (átfedés)

ψ_n : p típusú pályák:

$\oplus \ominus \oplus \ominus \oplus \Rightarrow E(k) = \epsilon_a + 2t \cos(ka)$
 irradalamban PP $\hat{G}$
 • 0 kötés

Másik példa:

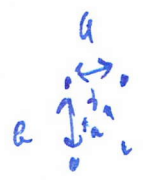

1D + 2. szomszéd kötés.

$\sum_{n, n \neq n'} e^{ik(n-n')} \langle n | V_{nl}(r-n'a) | n' \rangle$

$\Rightarrow E = \epsilon_a - 2|t_1| \cos(ka) - 2|t_2| \cos(2ka)$

2D TB

$E(k) = \epsilon_a - 2|t_x| \cos k_x a - 2|t_y| \cos k_y b \rightarrow$ azonos méretű

$\rightarrow$ basis esetén bázisokhoz is $\hat{\Sigma}$

effektív tömeg: $(m^*)_{ij}^{-1} = \frac{1}{\hbar^2} \frac{\partial^2 E}{\partial k_i \partial k_j}$

1D NNTB $\epsilon_a - 2|t| \cos ka$ (a zo körül)

$-2|t| \left(1 - \frac{k^2 a^2}{2}\right) \rightarrow \frac{1}{m^*} = \frac{2|t| a^2}{\hbar^2}$

semi empirikus modell

t: irány, vagy mértékhez fitelhető

k.p modell

jó semi empirikus modell sávok extrémumainál (Félfeszítők)

El transzport

- kisenergiás optika

$$H\psi = E\psi, \quad \boxed{\psi_{n\ell}(z) = e^{ikz} U_{n\ell}(z)}$$

↑
pálya vagy sávindex

$$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + U(z) \quad (\text{6e-e kórh})$$

$$\Delta \psi_{n\ell}(z) = (ik)^2 e^{ikz} U_{n\ell}(z) + 2(ik) e^{ikz} \underline{D} U_{n\ell}(z) + e^{ikz} \Delta U_{n\ell}(z)$$

beírva Sch-be:

$$\left[\frac{\hbar^2 k^2}{2m} - \frac{i\hbar^2 k}{m} \underline{D} U_{n\ell}(z) - \frac{\hbar^2}{2m} \Delta + V(z) \right] U_{n\ell}(z) = E U_{n\ell}(z)$$

$-i\hbar \underline{D} = \underline{p}$ kanonikus impulzus operátora $\leftarrow \psi$ -re hat

$\hbar k$: kristály impulzus

$$\text{Ezrel: } \left[\frac{\underline{p}^2}{2m} + \frac{\hbar^2 \langle k | \underline{p} | k \rangle}{m} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m} + V \right] U_{n\ell}(z) = E_{n\ell} U_{n\ell}(z)$$

$\ell = 0$ -ra

$$\left[\frac{\underline{p}^2}{2m} + V \right] U_{n0} = E_{n0} U_{n0} \quad \text{sáv-extremuma}$$

~~csak egy elem~~

~~Ezzel~~ Ezen a bázison: a $\frac{\hbar^2 k^2}{2m} + \frac{\hbar^2 \langle k | \underline{p} | k \rangle}{m}$ perturbáció!

1-rendű pert. szám.:

$$U_{n\ell}(z) = \sum_n C_n(\ell) U_{n0}(z)$$

↑
egységvektor

általában $H|n\rangle = E_n|n\rangle$ megoldása

$$(H+V)\psi = E\psi \quad \psi = \sum_n C_n|n\rangle$$

$$\psi_n = |n\rangle + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n'|V|n\rangle}{E_n - E_{n'}} |n'\rangle$$

mindrend:

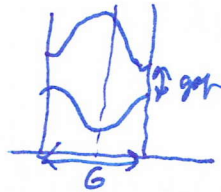
$$E_n = \epsilon_n + \langle n | V | n \rangle + \sum_{k \neq n} \frac{|\langle k | V | n \rangle|^2}{\epsilon_k - \epsilon_n}$$

Jsm:

úres rias modell: $\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$

TB: $\epsilon(k) = \epsilon_0 - 2(t) \cos(ka)$

nyenge per. pad gap = $2U(G)$

kvazi degen. pert. szdm:

$$\text{HFB} \begin{pmatrix} \epsilon_1 & U(\xi-G) \\ U(\xi-G) & \epsilon_2 \end{pmatrix} \rightarrow \begin{pmatrix} \frac{\hbar^2 k^2}{2m} & U \\ U & \frac{\hbar^2 (2\pi/a - k)^2}{2m} \end{pmatrix} \rightarrow \begin{matrix} \epsilon_1(k) \\ \epsilon_2(k) \end{matrix}$$

$k = \frac{\pi}{a} - k'$

k.p modell

$H\psi = E\psi; \psi_{n\pm} = e^{i\epsilon_{\pm} z} U_{n\pm}(z)$ ↗ rias periodikus

$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \Delta + U(z)$

↳ rias radenciale

$-i\hbar \nabla = p$ konvarialis impulzus

$$\left[\frac{p^2}{2m} + \frac{\hbar k p}{m} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m} + V \right] U_{n\pm}(z) = E_{n\pm}(z) U_{n\pm}(z)$$

$k=0$ perturbáció riasítás

itt $\left[\frac{p^2}{2m} + V \right] U_{n0} = E_{n0} U_{n0}$

ndvzelen lfh megoldatuk (→ semiempirikus módszer)

Ezen a bázison $\frac{\hbar k p}{m} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$ perturbáció

Eredmény általában: $H|n\rangle = E_n|n\rangle$

$(H+V)|\psi\rangle = E|\psi\rangle$

$E_1 = E_n + \langle n | V | n \rangle$

$\psi_{n1} = |n\rangle$

2-adrendűen

$$E_2 = E_n + \langle n|V|n \rangle + \sum_{n' \neq n} \frac{|\langle n'|V|n \rangle|^2}{E_n - E_{n'}}$$

$$\psi_n = |n \rangle + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n'|V|n \rangle}{E_n - E_{n'}} |n' \rangle$$

Feltevés: E_{n0} valódi érték

$\mathbb{R}$ -ban lin. tagok nincsenek

$$U_{n0}(z) = \sum_n C_n(k) U_{n0}(z)$$

Eredmény: $U_{n1} = U_{n0} + \frac{\hbar}{m} \sum_{n' \neq n} \frac{\langle U_{n0} | \underline{k} \cdot \underline{p} | U_{n0} \rangle}{E_{n0} - E_{n'}} U_{n'0}$, $U_{n'0}$

mert $\langle U_{n0} | \frac{\hbar^2 k^2}{2m} | U_{n0} \rangle = \sum_n C_n \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$

Energia: $E_{n1} = E_{n0} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m} + \frac{\hbar^2}{m^2} \sum_{n' \neq n} \frac{|\langle U_{n0} | \underline{k} \cdot \underline{p} | U_{n0} \rangle|^2}{E_{n0} - E_{n'}}$

Effektív tömeg közelítés:

$$E_{n1} = E_{n0} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*}$$

innen $\frac{1}{m^*} = \frac{1}{m} + \frac{2}{m^2 \hbar^2} \sum_{n' \neq n} \frac{|\langle U_{n0} | \underline{k} \cdot \underline{p} | U_{n0} \rangle|^2}{E_{n0} - E_{n'}}$

domináns jánus: $E_{n0} - E_{n'0} = E_g$ ~~ered~~ és $\frac{1}{\hbar^2} |\langle U_{c0} | \underline{k} \cdot \underline{p} | U_{v0} \rangle|^2 = p^2$

ezzel: $\frac{1}{m^*} = \frac{1}{m} + \frac{2p^2}{m^2 E_g}$

valóságos valencia

$$\frac{2p^2}{m} \approx 20 \text{ eV}$$

legjobb IV, III - IV alkülvetőkre

így kapott m^* néhány %-os belül meggyőző a kísérleti értékekkel! (Shockley-Herrin)

ezért semi-empirikus $\rightarrow m^* = m^*(p, E_g)$

EFA: Envelope function approximation (buzsholdó tv közelítés)

Miért: átvonítandó (elektromos, mágneses), optikai (dipólközelítés), heterozszerkezet

vagy ún. band-gap engineering

$$GaAs \times AlAs \times GaAs$$

$$p|n|p/n|$$

Mindenesek között: térben lassan változó perturbáció

$$H_0 \psi(\underline{r}) = E_0 \psi(\underline{r}) \rightarrow E_n \text{ közelebbi tér nélküli felvetést megoldás}$$

$$\psi_{n\underline{r}}(\underline{r}) = e^{i\underline{k}\cdot\underline{r}} U_{n\underline{r}}(\underline{r})$$

Perturbált probléma

$$H = H_0 + V(\underline{r})$$

↖ térben lassan változik

$$H\phi = E\phi$$

Ansatz: $\phi(\underline{r}) = \sum_{n\underline{r}} F_n(\underline{k}) \psi_{n\underline{r}}(\underline{r})$

Behelyettesítve:

$$\sum_{n\underline{r}} \psi_{n\underline{r}}(\underline{r}) [E_{n\underline{r}}(\underline{r}) - E + V(\underline{r})] F_n(\underline{k}) = 0$$

$$\sum_{n\underline{r}} \left[(E_n(\underline{k}) - E) \delta_{\underline{k}, \underline{k}_n} + \langle \psi_{n\underline{r}} | V(\underline{r}) | \psi_{n\underline{r}} \rangle \right] F_n(\underline{k}) = 0$$

calculus $\int \dots V(\underline{r}) \dots$
 $\langle \psi_{n\underline{r}} | V(\underline{r}) | \psi_{n\underline{r}} \rangle = \int U_{n\underline{r}}^*(\underline{r}) V(\underline{r}) U_{n\underline{r}}(\underline{r}) e^{i(\underline{k}-\underline{k}')\cdot\underline{r}} d\underline{r} = \int U_{n\underline{r}}^*(\underline{r}) U_{n\underline{r}}(\underline{r}) d\underline{r} \underbrace{e^{i(\underline{k}-\underline{k}')\cdot\underline{r}} V(\underline{r})}_{V(\underline{k}-\underline{k}')}$
 → közelítés: separálható integrál
 ↳ EFA miatt

Visszaírva:

$$\sum_{\underline{k}'} \left[(E_n(\underline{k}) - E) \delta_{\underline{k}, \underline{k}'} + V(\underline{k}-\underline{k}') \right] F_n(\underline{k}') = 0 \quad \text{Sajátérték egy } F_n(\underline{k}) \text{-ra}$$

Erődesi problémaival: $E_n(\underline{k}) = E_c + \frac{\hbar^2 \underline{k}^2}{2m^*}$
 vez. elektron

Igy $\frac{\hbar^2 \underline{k}^2}{2m^*} F_c(\underline{k}) + \sum_{\underline{k}'} V(\underline{k}-\underline{k}') F_c(\underline{k}') = (E - E_c) F_c(\underline{k})$

$n \equiv c$ vezetési sáv

Állítsd $\underline{k} \rightarrow -i\nabla$ cserével operátor egyenletet kapunk

$$\left[-\frac{\hbar^2 \Delta}{2m^*} + E_c + V(\underline{r}) \right] F_c(\underline{r}) = E F_c(\underline{r}) \quad \text{Sch-eggy. } F_c(\underline{r}) \text{-re és } V(\underline{r}) \text{-re}$$

Ez is nemempírikus mert E_c és m^* benne van.

Ha $F_c(z)$ ismét (pl. rennyező atom)

pl. töltésműködés $\hookrightarrow m^*, E_c, \epsilon_{\text{eff}}$ nel $\rightarrow V(z) = -\frac{1}{4\pi\epsilon_0\epsilon_r} \frac{e^2}{z}$

$\rho(r) = \sum_i |F_i(r)|^2 \rho(E_i) = \sum_{i \in \text{Fermi-tó}} |F_i(r)|^2 \rho(E_i)$ ad egy modulációt

$\hookrightarrow n_{c0}$: eredeti töltéshordozó koncentráció

pl.: rennyezőre $V(r) \Rightarrow$ Coulomb
ide lokalizált $F(r)$ -et kapunk

7. ea
Transport folyamatok félvezetőben

$j, j_p, Hall$, magneses ellenállás, μ töltésvseb, Seebeck, Bettiér
 $\uparrow$
áram hőmérséklet

Méretskálák

töltéshordozó diffúziós hossz
töltéshordozó hirtelenség és rekombinációs között megtett út

10 μm - mm v. cm (trapelemek)

$j = -D \nabla n$ (Fick-törv)

$\tau_{\text{töltés}} = \sqrt{D\tau}$, τ : rekombinációs idő

spin diffúzió, τ_s : spinrelaxációs idő $\delta_s = \sqrt{D\tau_s} \sim 1-100 \mu\text{m}$

Fázishönerencia hossz

100 nm - 1 μm

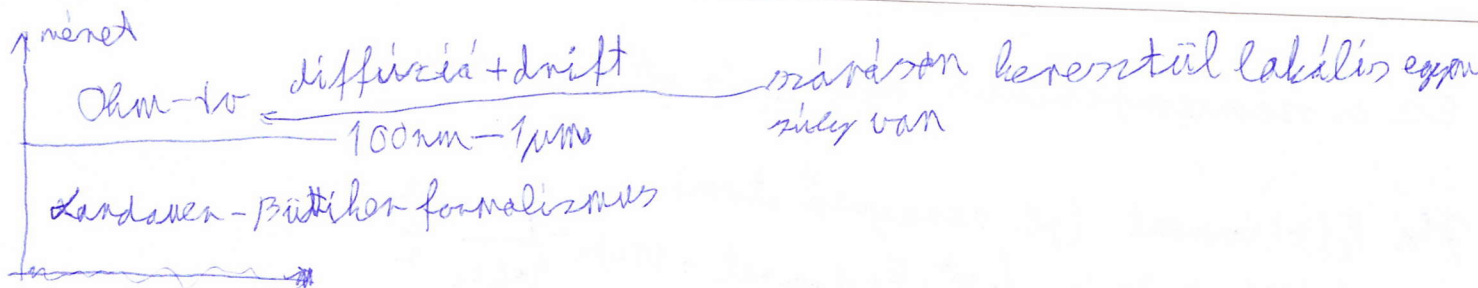
- gyenge lokalizáció
- ballisztikus transport (nincs ellenállás de nem szupervezetés)

erősebb μ $< 100 \text{ nm}$

Momentum szabad úthossz

1 μm - 100 nm

$l = v_F \tau$ ← momentum relaxációs idő

Keirás ("Ohm-tör")

szabad e^- (Sommerfeld e^-)

$R \in$ per. hat. felt $\leftarrow$ QM-rám

Disperszió: $E(\underline{k}) = \frac{\hbar^2 \underline{k}^2}{2m}$

$\underline{v} = \frac{\hbar \underline{k}}{m} = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial \underline{k}}$

$\Psi_{\underline{k}}(\underline{r}) = \frac{1}{\sqrt{V}} e^{i \underline{k} \cdot \underline{r}}$

$m^* = m$

Block - elektron

$R \in$ per. hat. felt, n : sávindex

$E_n(\underline{k}) = E_n(\underline{k} + \underline{G}), \underline{G} \in$ rec. rács vektor

(red. zónalép)

$\underline{v} = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E_n(\underline{k})}{\partial \underline{k}}$

$\Psi_{n, \underline{k}}(\underline{r}) = e^{i \underline{k} \cdot \underline{r}} u_{n, \underline{k}}(\underline{r}),$ ahol $u_{n, \underline{k}}(\underline{r}) = u_{n, \underline{k}}(\underline{r} + \underline{R})$

$(m^*)^{-1} = \frac{1}{\hbar^2} \frac{\partial^2 E}{\partial \underline{k}^2}$

Köziklasszikus dinamika (nemiklasszikus)

Elektron hullámfüggvénye kiderített, mégis nemrelativisztikus kezelhető

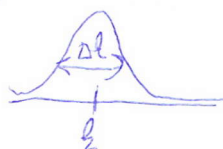
Mozgásegyenlete: $\underline{v} = \frac{\hbar \underline{k}}{m}, \hbar \dot{\underline{k}} = \underline{F} = -e(\underline{E} + \underline{v} \times \underline{B})$

Működés: korrespondencia-elv

Motiváció: hullámcsomag

$\Psi_n(\underline{r}, t) = \sum_{\underline{k}} g(\underline{k}) \underbrace{\Psi_{n, \underline{k}}(\underline{r})}_{\text{Block fo-a}} e^{-\frac{i}{\hbar} E_n(\underline{k}) t}$
 $H \Psi = i \hbar \partial_t \Psi$

ahol $g(\underline{k}) \neq 0$ ha $|\underline{k} - \underline{k}'| > \Delta \underline{k}$

étérben lokalizált

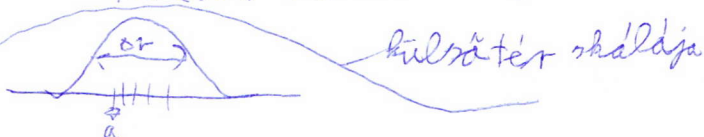
-időben szétfolyik
 $E g(\underline{k}) \dots e^{-\frac{i}{\hbar} E(\underline{k}) t} = e^{-\frac{i}{\hbar} E(\underline{k}) t} \sum \dots e^{-\frac{i}{\hbar} [E(\underline{k}') - E(\underline{k})] t}$
 időben lin. szétfolyik

($\Delta E, t$ rel. reláció)

Térbeli lokalizáció:

$\Delta r \Delta p \approx \hbar \rightarrow \Delta r \hbar \Delta k \approx \hbar \rightarrow \Delta r \Delta k \approx 1 \rightarrow$ ha $\Delta k \ll G \rightarrow \boxed{\Delta r \gg a}$

Mérőlekek:

feltevések:

$\frac{eEa}{\hbar\omega_c} \ll \frac{E_G}{E_F} \leftarrow$ nincs sáv-sáv átmenet
 $\omega_c = \frac{eB}{m^*} \leftarrow m^*\omega^2 r = +e\omega r - B$

potenciális energia a felvett energián

- ha változó frekvenciájú tér van: $E_0 e^{i\omega t}$

$\lambda \gg a \quad \left(\lambda = \frac{c}{\omega} = \frac{2\pi}{\omega} \right)$ - külső tér kiterjedése
 $\hbar\omega \ll E_G$

Megjegyzések

Drude-modell: ionokkal ütközés $\rightarrow$ ellenállás
 Bloch: ha csak csomó vannak, teljesítés periodikus rácsban, akkor

$G = \infty$

$\underline{v}_g = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial \underline{k}}$ allandó a sebessége

kristálymomentum $\neq$ momentum (P)
 $\hbar \underline{k} = F$ azaz csak külső erők

szabad e⁻-ra: $\underline{k} = \frac{P}{\hbar} \leftarrow$ csak szabad e⁻-ra!

impulsus megmaradás: teljesítés térbeli eltolás következménye: P=0

• kristályban: rácsrezonanciája van!

Segítség P = $\frac{\hbar}{i} \nabla$ impulzusot:

$\Psi_{n\underline{k}} = e^{i\underline{k}\cdot\underline{r}} u_{n\underline{k}}(\underline{r}) \rightarrow P \Psi_{n\underline{k}}(\underline{r}) = \hbar \underline{k} \Psi_{n\underline{k}}(\underline{r}) + \frac{\hbar}{i} e^{i\underline{k}\cdot\underline{r}} \nabla u_{n\underline{k}}(\underline{r})$

$P \neq \hbar \underline{k}$

$\Psi_{n\underline{k}}(\underline{r})$ nem impulzus sajátállapot

Kerámi sáv járuléka vezetékhez

$\underline{j} = -e \int \frac{d\underline{k}}{4\pi} \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial \underline{k}} = 0$

memória $\frac{\partial E}{\partial \underline{k}}$ pl. fu.

Kyrtak koncepciója:

$$0 = e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \underline{v}(k) = e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \underline{v}(k) + \int \frac{d^3k}{4\pi^3} e \underline{v}(k)$$

Belső
Belső
Belső
m
állapot
állapot

stabil

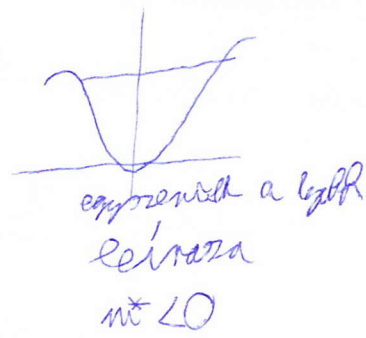
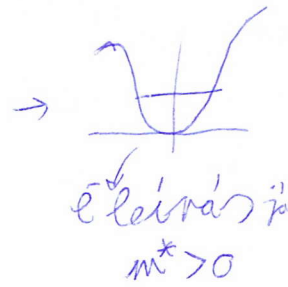

állapot

$$-e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \underline{v}(k) = +e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \underline{v}(k)$$

alváll.
alváll.
állapot
állapot

→ egykál → összes állapotoknál +e töltés

Boltzmann-egyenlet

$f(k, r, t)$ eloszlásfüggvények írják le mindent

$$f(k) = \frac{1}{e^{\frac{E(k)-\mu}{k_B T}} + 1}$$

hely és idő független

méretű fizikai mennyiségek:

$$j = -e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \underline{v}(k) f(k)$$

$\frac{1}{4\pi^3} = \frac{2}{(2\pi)^3}$

A Boltzmann-egyenlet

$$\frac{df}{dt} = \frac{\partial f}{\partial t} + \underbrace{\dot{k} \nabla_k f}_{\substack{\text{erősítés} \\ \hbar \dot{k} = F}} + \underbrace{\dot{r} \nabla_r f}_{\text{diffúziós tag}} - \underbrace{\frac{\partial f}{\partial t}}_{\text{időseési tag}} = 0$$

$$f(k, r, t) = f(k) + g(k, r, t)$$

← egyensúlytól való eltérés

Közelítés: időseési integrál $\frac{\partial f}{\partial t} \approx -\frac{g}{\tau}$

↳ relaxációs idő közelítés

$$\text{mivel } \frac{df}{dt} = \frac{\partial g}{\partial t} + \dot{k} \frac{\partial f}{\partial k} + \dot{r} \frac{\partial f}{\partial r} = -\frac{g}{\tau}$$

↳ relaxációs idő közelítés

$\frac{1}{\tau}$ az egyensúlytól mérték

adott k állapotba időegység alatt milyen állapotba kerülés valószínűsége $\frac{1}{\tau}$

Általában $\gamma = \gamma(\underline{k})$

Nem relaxációs idő közelítés

egyensúly: $\frac{\partial g}{\partial t} = -\frac{q}{\tau} \rightarrow g(t) = g_0 e^{-\frac{t}{\tau}} \rightarrow \tau$ relax. idővel exponenciálisan $f^0(\underline{k})$ -ba visszatér

Stacionárius állapot:

$$\hbar \frac{\partial f}{\partial k} = -\frac{q}{\tau} \quad \frac{\partial f}{\partial k} = \frac{\partial \epsilon}{\partial k} \cdot \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \quad \hbar k = \underline{F}_{\text{külső}}$$

PL azal E tér: $\underline{F} = -e\mathbf{E}$

(PL $f^0 = \frac{1}{e^{-\epsilon/kT} + 1}$)

$$\underline{v}(\underline{k}) = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial \epsilon}{\partial \underline{k}}$$

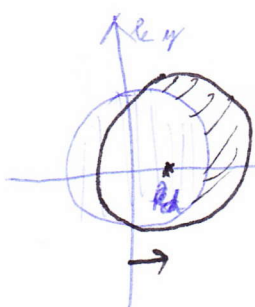
$$\hbar \frac{\partial f}{\partial \epsilon} = -eE \underline{v}(\underline{k}) \frac{\partial f}{\partial \epsilon} = -\frac{q}{\tau} \quad \text{innen } g = eE \underline{v}(\underline{k}) \tau \frac{\partial f}{\partial \epsilon}$$

$$f = f^0 + eE \underline{v}(\underline{k}) \tau \frac{\partial f}{\partial \epsilon}$$

teljesítmény $f \approx f^0(\underline{k} + \frac{eE \tau \underline{v}(\underline{k})}{\hbar}) \approx f^0(\underline{k}) + \frac{eE \tau}{\hbar} \underline{v}(\underline{k}) \frac{\partial f}{\partial \epsilon}$

új f : eltolva $\underline{k}$ térben

PL: $\underline{E} = (E_x, 0, 0)$

$$R_d = -\frac{e\tau E}{\hbar}$$

$$v_d = \frac{\hbar R_d}{m^*} = -\frac{eE\tau}{m^*}; \quad |v_d| = \mu E \rightarrow \mu = \frac{e\tau}{m^*}$$

teljesítmény hasonlóan $\underline{j} = ne v_d \rightarrow \sigma = \frac{ne^2 \tau}{m}$
 $\underline{j} = \sigma \underline{E}$

Drude

Bloch (Boltzmann)

csak lassú e^-

kevésszámú e^-

$v = v_d$

Fermi felület közelében, de $v = v_F$

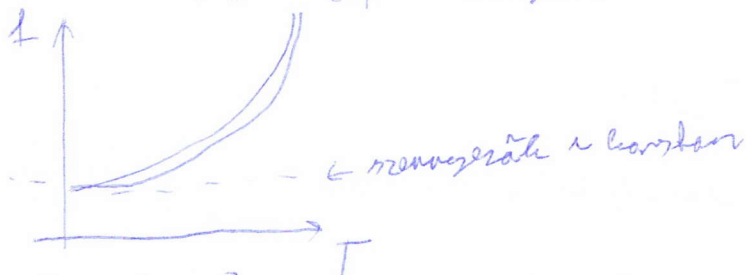
$\underline{j} = ne v_d$

$$\underline{j} = e v_F \cdot \frac{n \cdot v_d}{v_F} \text{ közelében}$$

τ aka: szennyezés, fononok, e-e ütközés
 akoholikus/vésztes

Mathiessen - szabály

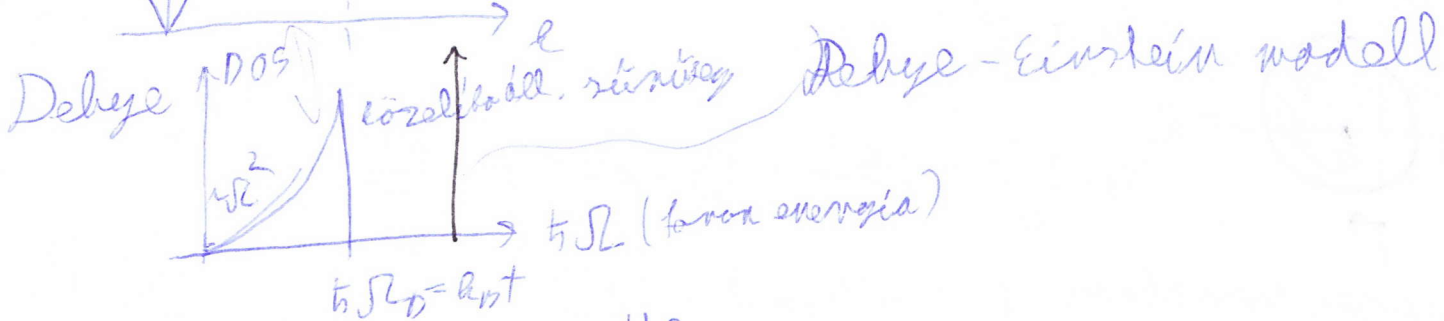
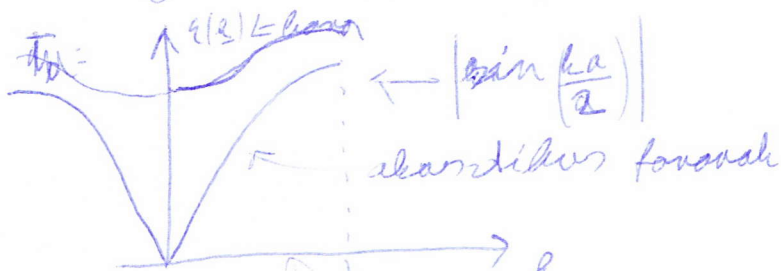
$$\frac{1}{\tau} = \frac{1}{\tau_{e-e}} + \frac{1}{\tau_{e-f}} + \frac{1}{\tau_{szennyezés}}$$

$\frac{1}{\tau_{e-e}} \sim (k_B T)^2$ pl. heavy-fermion
 → illeghatás van ebben

$\frac{1}{\tau_{szennyez.}} \sim konstans$

$\frac{1}{\tau_{e-f}} \sim \begin{cases} T & T < T_0 \text{ (Debye-hőm)} \\ T^2 & T \gg T_0 \end{cases}$

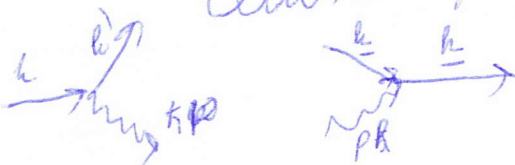

magahőmérsékletű limitben

$\frac{\hbar}{\tau} = 2\pi k_B T \lambda$ elektron-fonon ütközési állandó $\lambda = 0, 1 \dots 1$

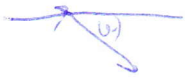
$\lambda = 2 \int_0^\infty \frac{d\Omega}{\Omega} \alpha^2 F(\Omega)$; $F(\Omega)$ = fonon-DOS

Eliashberg-függvény $\alpha^2 F(\Omega)$ jelölés = $1 - \cos \theta - \log k$

$$\lambda F(\Omega) \approx (1 - \cos \Omega) \times F(\Omega)$$

$$\Omega \rightarrow 0 \Rightarrow \cos \Omega \approx 1 - \frac{\Omega^2}{2}$$

$$1 - \cos \Omega \approx \frac{\Omega^2}{2}$$

→ előzetes feladatban 0 az ellenállás hoz

Block-Grüneisen-fü:

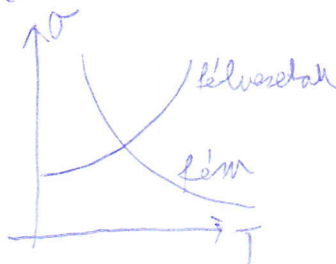
$$\frac{\hbar}{\tau} = 2\pi \lambda k_B T \cdot \int_0^{\omega_D} \frac{d\Omega}{\Omega} \left(\frac{\Omega}{\Omega_D} \right)^4 \left[\frac{\hbar \Omega / k_B T}{\text{sh}(\hbar \Omega / k_B T)} \right]^2$$

ha $T \rightarrow \infty$ ez 1-be tart

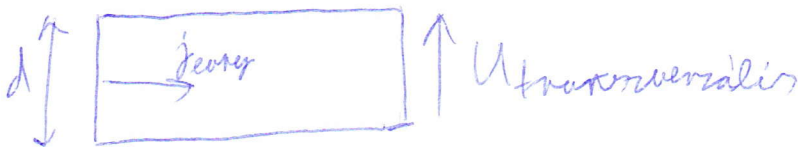
ha $T \rightarrow 0$ akkor $x = \frac{\hbar \Omega}{k_B T} \rightarrow T^{-1}$ -es tag kijön

Felvezetőkénél

$$\sigma = \frac{n e^2 \tau}{m^*}$$

Hall klasszikus Hall-effektus

$$\vec{v} \otimes \vec{B} \uparrow \vec{F}_{\text{korlat}}$$

$$F_{\text{korlat}} = e v \times B$$

Klasszikus elektromos térrel szembe

$$F_{\text{erős}} = -F_{\text{korlat}} = -e v \perp$$

Drude-modell: $v_d = \frac{e E \tau}{m^*} = \mu E$

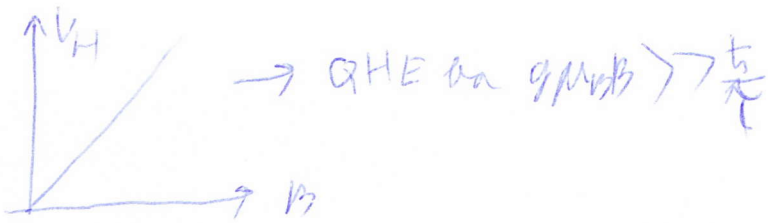
$$V_H = \frac{d e E \tau}{m^*} B$$

Hall fesz

Def: Hall ellenállás: $R_H = \frac{E_{\text{transz}}}{j_{\text{long}}} \quad \begin{matrix} j = \sigma E \\ E = B j \end{matrix}$

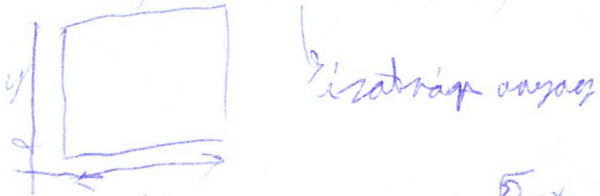
$$R_H = \frac{v_d B}{n e v_d} = R \cdot B, \text{ ahol } R = \frac{1}{n e} \text{ Hall állandó}$$

n-től függ, előjeles

precízálva:

$$\begin{pmatrix} j_x \\ j_y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \sigma_{xx} & -\sigma_{xy} \\ \sigma_{xy} & \sigma_{xx} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} E_x \\ E_y \end{pmatrix}$$

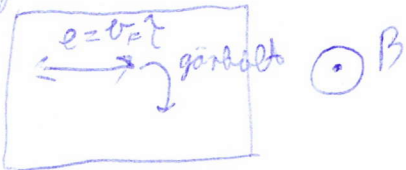
invertálva: $\mathcal{G}_{xx} = \frac{\sigma_{xx}}{\sigma_{xy}^2 + \sigma_{xx}^2} = \frac{m^*}{ne^2 \tau} = \frac{1}{n\mu e}$

$$\mathcal{G}_{xy} = \frac{\sigma_{xy}}{\sigma_{xy}^2 + \sigma_{xx}^2} = \frac{B}{e|n}$$

n és μ meghatározására gyakorlatban:

$$n = \frac{1}{e|\frac{\partial \mathcal{G}_{xy}}{\partial B}|_{B=0}}; \quad \mu = \frac{(\frac{\partial \mathcal{G}_{xy}}{\partial B})_{B=0}}{\mathcal{G}_{xx}}$$

mágneses ellenállás (magneto-resistance)

$$\underline{v} = \mu(\underline{E} + \underline{v} \times \underline{B}) \quad \underline{v} = \mu \underline{E}$$

$\uparrow$
 $E_{\text{indol}} + E_{\text{cross}} \tau$

megoldva $\underline{v}$ -re:

$$\underline{v} = \frac{\mu}{1 + (\mu B)^2} (\underline{E} + \mu(\underline{E} \times \underline{B}) + \mu^2(\underline{B} \cdot \underline{E})\underline{B})$$

$$R(B) = \frac{R(B=0)}{1 + (\mu B)^2}$$

9.2.4

Elektronos transport

$$\underline{j} = -e \int \frac{d^3k}{4\pi^3} f(\underline{k}) \underline{v}(\underline{k}) \underline{k}(\underline{k}); \quad f(\underline{k}) \text{ BE-ből ismert}$$

$$\underline{j} = -e^2 \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \left(\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \tau(\underline{k}) (\underline{v}(\underline{k}) \underline{E}) \underline{v}(\underline{k}) = -e^2 \int \frac{d^3k}{4\pi^3} \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \tau(\underline{k}) (\underline{v}(\underline{k}) \underline{E}) \underline{v}(\underline{k}) / d\epsilon \delta(\epsilon - \epsilon(\underline{k}))$$

old: $f = f + e \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \underline{v} \cdot \underline{E} \tau$

$$\underline{j} = +e^2 \int d\varepsilon \left(\frac{-\partial f^0}{\partial \varepsilon} \right) \left[\frac{d^3 k}{4\pi^3} f(\varepsilon - \varepsilon(k)) \tau(\varepsilon) \left[\underline{v}(\varepsilon) \circ \underline{v}(k) \right] \right] \underline{E}$$

$\underline{\sigma}(\varepsilon)$

innen

$$\underline{j} = \int d\varepsilon \left(\frac{-\partial f^0}{\partial \varepsilon} \right) \underline{\sigma}(\varepsilon) \underline{E}$$

rotáció eset $\underline{v}_k \circ \underline{v}_k \rightarrow$ egy elemre $v_x^2 = \frac{1}{3} v_k^2$

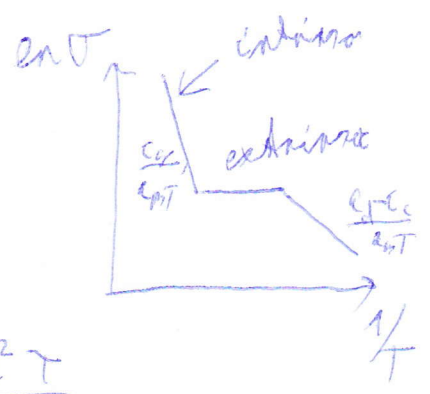
ezzel $\underline{\sigma} = e^2 \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \left(\frac{-\partial f^0}{\partial \varepsilon} \right) \tau(\varepsilon) \frac{1}{3} v_k^2 = \frac{2e^2}{3m^*} \int \tau(\varepsilon) \left(\frac{-\partial f^0}{\partial \varepsilon} \right) (\varepsilon - \varepsilon_c) D_c(\varepsilon) d\varepsilon$

$$D_c(\varepsilon) = \frac{1}{4\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\varepsilon - \varepsilon_c}$$

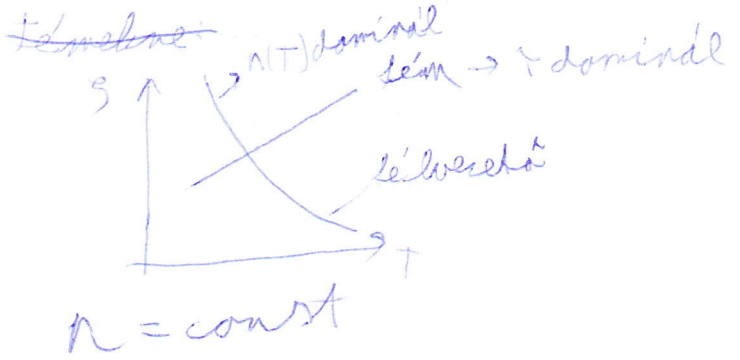
$$f^0(\varepsilon) = \frac{1}{e^{\frac{\varepsilon - \mu}{k_B T}} + 1} \approx e^{-\frac{\varepsilon - \mu}{k_B T}} = e^{-\frac{\varepsilon - \varepsilon_c}{k_B T}} e^{-\frac{\varepsilon_c - \mu}{k_B T}}$$

$$\underline{\sigma} = \frac{e^2 4\pi n(T)}{3m^*} (k_B T)^{-5/2} \int_{\varepsilon_c}^{\infty} e^{-\frac{\varepsilon - \varepsilon_c}{k_B T}} \tau(\varepsilon) (\varepsilon - \varepsilon_c)^{3/2} d\varepsilon$$

$$n(T) = \frac{1}{4} \left(\frac{2m^* k_B T}{\hbar^2} \right)^{3/2} e^{-\frac{\varepsilon_c - \mu}{k_B T}}$$

$$\underline{\sigma} = \frac{n e^2 \tau}{m^*}$$

Termoelektromos jelenségek

$$\frac{dT}{dt} = \frac{\partial f}{\partial t} + \underbrace{\dot{\varepsilon} \frac{\partial f}{\partial \varepsilon}}_{\text{hővezetés}} + \underbrace{\dot{\mu} \frac{\partial f}{\partial \mu}}_{\text{diffúzió}} = -\frac{\sigma}{\tau}$$

Tapasztalat: $\Delta T \rightarrow$ dinamikus állapot (Seebeck-eff)
 $\dot{j} \rightarrow j_p$ Peltier effektus
 κ hőáram

$$\underline{j} = \underline{j}^0 + e \tau \underline{v}(\varepsilon) \underline{E} \frac{\partial f}{\partial \varepsilon} \rightarrow$$

→ semleges ábr. el. térszerűen

$$f = (k, r, H) \rightarrow f(k, \underline{r}, T, \mu, T)$$

ha μ és T helyfüggő, differenciál elbonyosítjuk

$$\frac{df}{dt} = \frac{\partial f}{\partial t} + \underline{k} \cdot \underline{v}_k f + \mu \frac{\partial f}{\partial \mu} + T \dot{\mu} \frac{\partial f}{\partial T} = \frac{\partial f}{\partial t} + \underline{k} \cdot \underline{v}_k f + \dot{\mu} \left(\frac{\partial f}{\partial \mu} + T \frac{\partial f}{\partial T} \right)$$

$T \dot{\mu} \quad v_k f = v_k \frac{\partial f}{\partial k}$

$$\frac{\partial f}{\partial \mu} = \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \quad \frac{\partial f}{\partial T} = -\frac{\partial f}{\partial \epsilon} (\epsilon - \mu) \cdot \frac{1}{T}$$

$$\dot{\mu} = \frac{\epsilon - \mu}{e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}} + 1} \quad \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \frac{\partial \epsilon}{\partial k} \frac{\partial k}{\partial t} = \frac{\partial f}{\partial \epsilon} k_{ot} \left(\frac{-1}{T k_{ot}} \right) (\epsilon - \mu)$$

A teljes megoldás

$$f = f_0 + T \left(-\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \underline{v}(k) \left[-e \underline{E} - \nabla \mu + \frac{\epsilon - \mu}{T} (-\nabla T) \right]$$

Következésképp: ∇T is mindig áramot (j)

- $e \underline{E} - \nabla \mu$ is mindig áramot

relatív áramok:

$$j_n = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \underline{v}(k) f(k)$$

$$j = -e \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \underline{v}(k) f(k)$$

$$j_H = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \epsilon(k) \underline{v}(k) f(k)$$

hőáram: $T ds = dE - \mu dN$

$$j_s: \text{entropia áram} \rightarrow T j_s = j_E - \mu j_n$$

j_q : hőáram

$$j_q = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} (\epsilon(k) - \mu) \underline{v}(k) f(k)$$

Onsager-relációk
(Fejlesztés IV?)

f -et beírva:

$$\begin{pmatrix} j \\ j_q \end{pmatrix} = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \begin{pmatrix} -e \\ \epsilon(k) - \mu \end{pmatrix} \underline{v}(k) f(k) = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \begin{pmatrix} k_0 & -k_1 \\ -k_1 & k_2 \end{pmatrix} \begin{pmatrix} \underline{E} + \frac{\nabla \mu}{e} \\ -\frac{\nabla T}{T} \end{pmatrix}$$

$$K_0 = \sigma = e^2 \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \left(-\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \tau(k) \frac{1}{3} v_k^2; \quad K_1 = \frac{1}{e} \int d\epsilon \left(\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \underline{v}(k) (\epsilon - \mu)$$

Peldák:

1. hővezetés: $\dot{q}_y = -k \nabla T + \text{Farrisen-tör}$

$\dot{q} = 0 \leftarrow$ ismét denormalizáljuk!

B.E.: $k_0 \left(E + \frac{Dk}{\rho} \right) = k_1 \left(-\frac{\nabla T}{T} \right)$

$\rightarrow \alpha = -\frac{k_1^2}{k_0 T} - \frac{k_2}{T}$

2. Seebeck-effektus

$E=0, \nabla T \neq 0 \Rightarrow \dot{q} \neq 0$

vagy ha $\dot{q}=0$ nem hajlított, $\nabla T \neq 0 \Rightarrow E \neq 0$ (termopár)

$\left(\frac{E + \frac{Dk}{\rho}}{\pi} \right) = S \nabla T$
 $\uparrow$ Seebeck-efő

$\dot{q}=0 \Rightarrow S = -\frac{1}{eT} \frac{k_1}{k_0}$

3. Peltier-effektus:

$\dot{q} \neq 0, \nabla T = 0 \rightarrow \dot{q}_y \neq 0$

$\dot{q}_y = \pi \dot{q}$ π : Peltier-efféktus

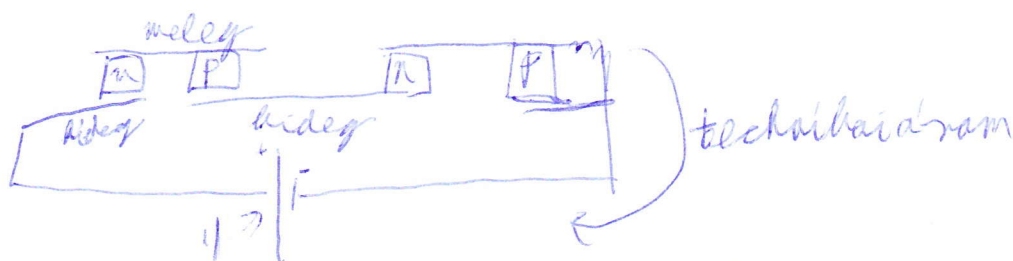
$\rightarrow \dot{q}_y = -\frac{k_1}{ek_0} \dot{q} \rightarrow \pi = -\frac{k_1}{ek_0}$

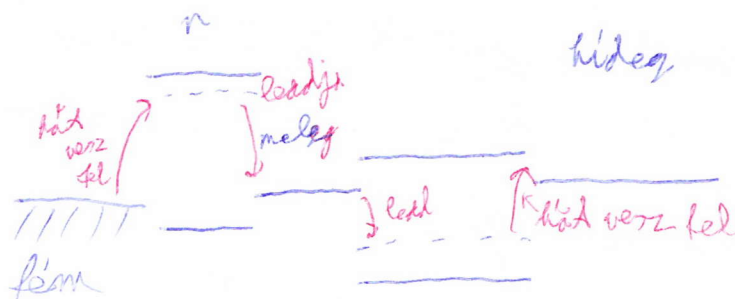
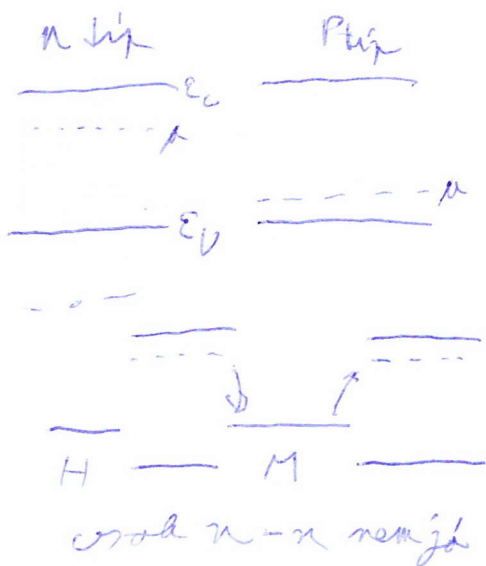
$\pi = S T$, Kelvin-őf

(Onsager)

Peltier-efféktus

vagy $\frac{1}{\mu}$ hővezetés

járdégi térszerő maximális ha csak elektronok jelennek meg a rétegen keresztül

csak 1p vagy 1n is tudna Peltier-efektus lenni

Ferdítvái

Fermi-elektromos generátor

Diffúziós jelenségek

- töltéshordozó kettős: fermi-horizont, térszerő
- ellentétes folyamat: rekombináció: R (ráta)

ϵ_c n típusú félvezető

ϵ_v többletségi } töltéshordozó
 kisebbségi }

n típusú: $n_0, p_0 ; n_0 \gg p_0 \neq 0$

p típusú: $n_0, p_0 ; p_0 \gg n_0 \neq 0$

Intrinsic esetben vált:

$$n = p = n_i(T) = 2 \left(\frac{k_B T}{2\pi \hbar^2} \right)^{3/2} (m_e^* m_h^*)^{3/4} e^{-\frac{E_g}{2k_B T}}$$

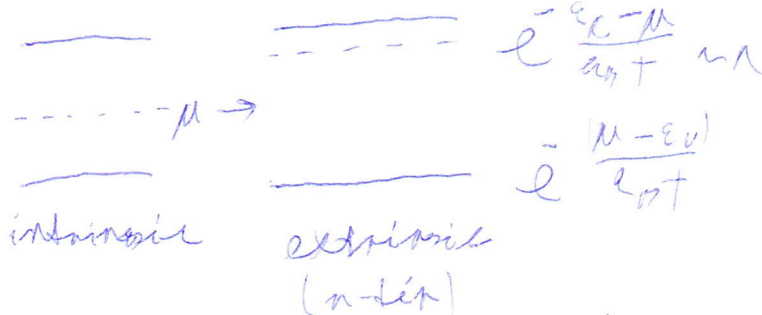
Tömeghatás törvénye
 (Mass law action)

$n \cdot p = n_i^2(T)$ Tömeghatás törvénye (Mass law action)

igaz extrinsic esetre is:

ahol $n \gg p$ (n -típus) stb is

n, p koncentrációk állandó
nem egyensúlyi állapot:

Ha nem egyensúlyi n és p van:

τ_n és τ_p el, és azok rekombinációs élettartama
(τ_n, τ_p) $\gg$ ($\tau_{\text{max, relax}}$)

Kontinuitási egyenletek

$$\left. \begin{aligned} \frac{\partial n}{\partial t} - \frac{1}{e} \nabla \cdot j_n &= -\frac{p-p_0}{\tau_p} \\ \frac{\partial p}{\partial t} + \frac{1}{e} \nabla \cdot j_p &= -\frac{p-p_0}{\tau_p} \end{aligned} \right\} \begin{array}{l} n\text{-típusú félvezető } n \text{ és } p \text{ kontinuitási} \\ \text{egyenlete} \end{array}$$

↳ csak kiseltérési térdérbondorú koncentrációtól függ

p -típusúban:

$$\frac{\partial p}{\partial t} + \frac{1}{e} \nabla \cdot j_p = -\frac{p-p_0}{\tau_p}$$

$$\frac{\partial n}{\partial t} - \frac{1}{e} \nabla \cdot j_n = -\frac{n-n_0}{\tau_n}$$

Térbeli inhomogenitás

Drift

$$j_{\text{drift}} = n e v_d = n e \mu E$$

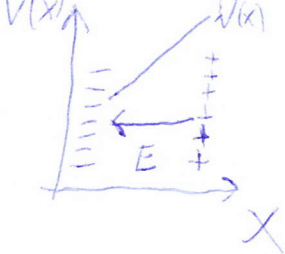
$$j_{\text{drift}} = -n e \mu \nabla V \leftarrow$$

Diffúziós áram

$$j_n = -D \nabla n \leftarrow \text{részecske áram}$$

↑
diffúziós töltésáram

$$j_{\text{diff}} = -e j_n = e D \nabla n$$

statis. egyenlet:

$$\boxed{j_{diff} + j_{drift} = 0}$$

$$0 = -n e \mu_n \nabla V + e D \nabla n$$

$$n(x) = n_0 e^{\left(\frac{q_c \mu - eV}{k_B T}\right)}$$

$$\nabla n = n(x) \frac{\nabla V - \frac{e}{k_B T}}{\text{ha } \mu = \mu(x)}$$

$$\rightarrow \boxed{\mu_n = \frac{e}{k_B T} D} \quad \text{Einstein reláció}$$

Diffúziós hossz

pl. egyek injektálva n-típusúba
stacionárius eset

kiegyensúlyozott töltéshordozók:

$$\frac{1}{e} \nabla j_p = -\frac{p_0}{\tau_p} \nabla \tau_p = -\frac{p-p_0}{\tau_p}$$

$$\frac{1}{e} \nabla j_p = -\frac{p-p_0}{\tau_p}$$

→ Diffúziós egyenlet: $j_p = -D \nabla p$

$$\text{Innen: } \frac{\partial^2 p}{\partial x^2} = \frac{1}{D_p \tau_p} (p - p_0)$$

megoldás:

$$p(x) = p_0 + (p(x_0) - p_0) e^{-\frac{x}{L_p}}$$

ahol $L_p = \sqrt{D_p \tau_p}$ rekombinációs hossz

$L_p \approx 10 - 100 \text{ nm}$, de akár 1 mm is lehet nagyon hosszú anyagoknál

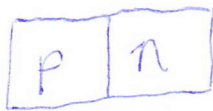
pl. Geminal csigánál

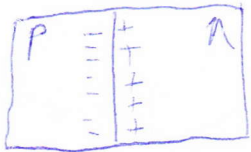
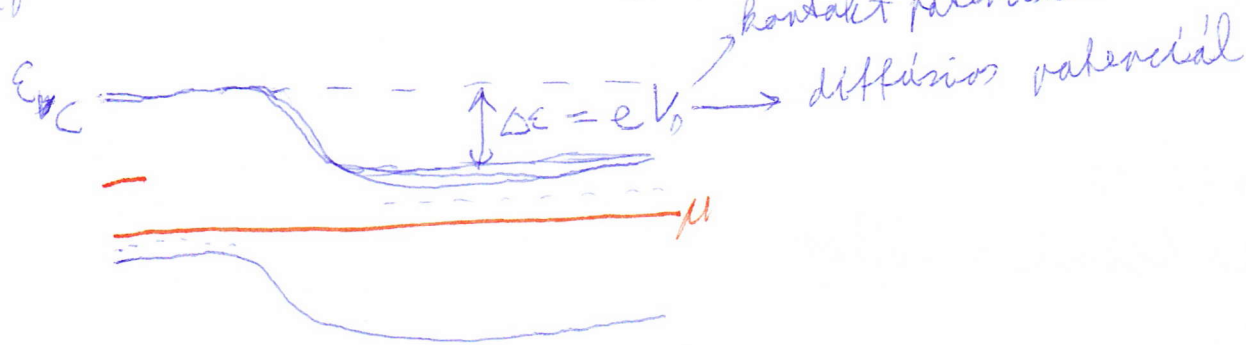
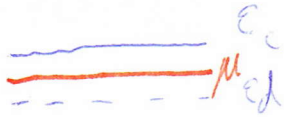
→ időmérésre visszavezetett jelölés
→ mikrohullám reflexiója
→ jdm mérés

p-n átmenet

p típusú

ϵ_c

← E
 érintett réteg (nincs szabad töltés)

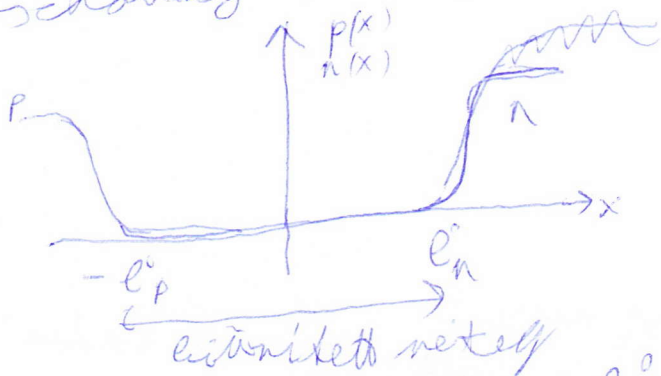
→ beépített elektromos tér (töltés)

valt: $-en\mu_n E + eD\nabla n = 0$

térbeli eloszlás

Schottky közelítés

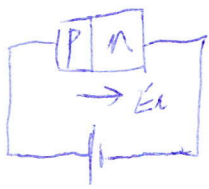
semlegesség: $p l_p^0 = n l_n^0$

$p \approx n_a, n \approx n_d$ (konizált adalékhalál)

$l \approx$ néhány 10 nm (nincs léte l_0 -ben)

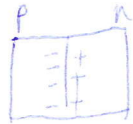
$E \approx 10^4 \dots 10^6 \frac{\text{V}}{\text{cm}} \approx 10^6 \dots 10^8 \frac{\text{V}}{\text{cm}}$

p-n átmenet feszültség alatt

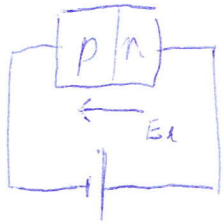

erősítő irány

→ csökken a kiáramított négyzet

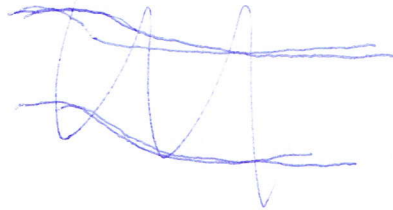
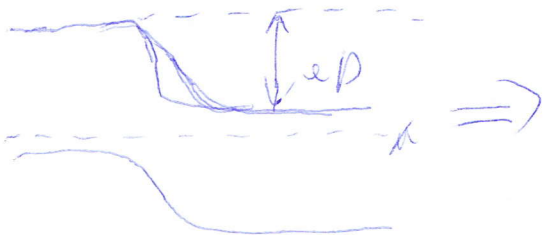
← E_{erősítő}

↳ zárt irány

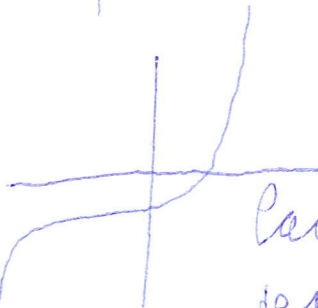
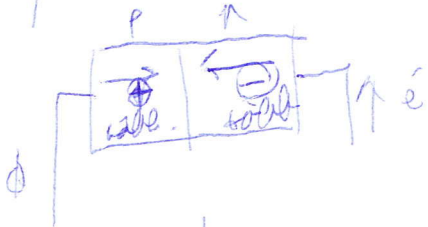
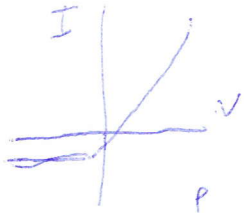
nő a kiáramított négyzet

Energiaszint

Lezárt irányban $-I_c$ áram, teljes hővesztés nélkül

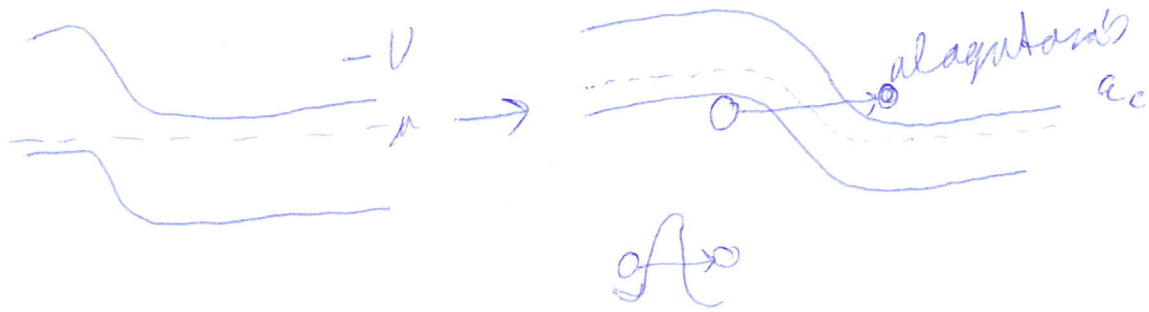
$$I(V) = I_c (e^{eV/k_B T} - 1) \text{ Shockley-összefüggés}$$

Lezárt: zárt irányban nagy E
 terméketlen gerjesztett kisenergiájú elektronok
 → nagy energiájú → sokkal kisebb hővesztés

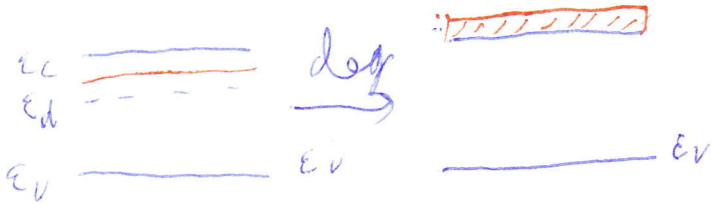
P-n átmenet feszültség alatt

Zener-effektus

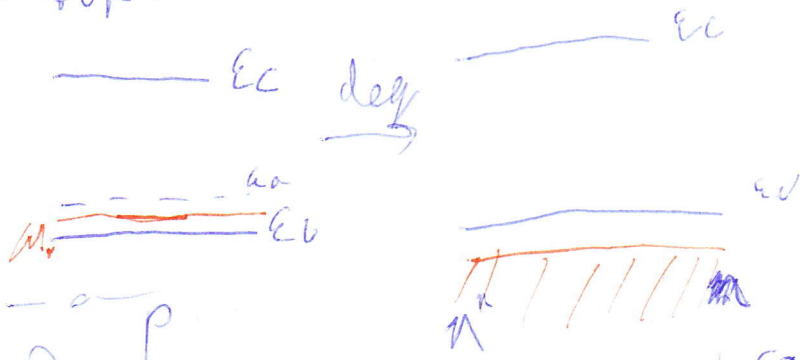

Alagatási dióda (Esaki)

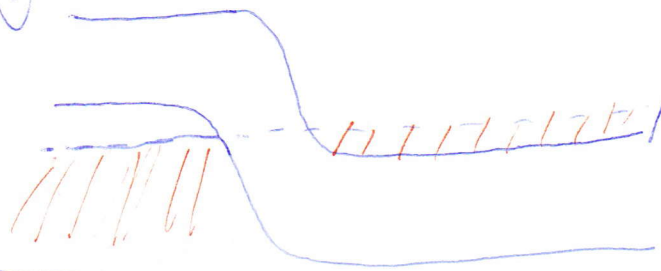
degenerált félvezető (má rávalóban van)

P típus:

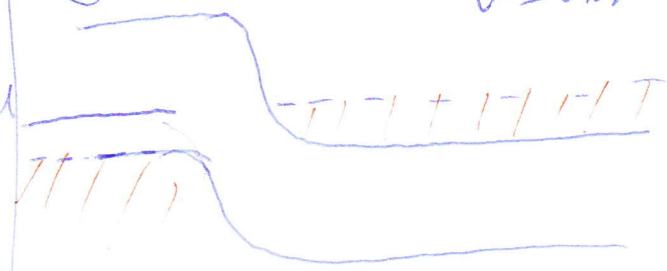

1

2

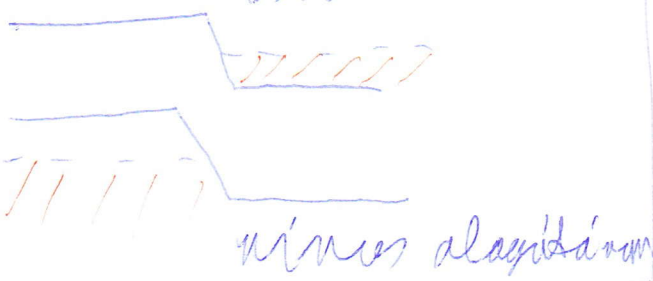
itt áram nem folyik
 $V = V_{zsn}$

$V > V_{zsn}$

3

csökkentő áram

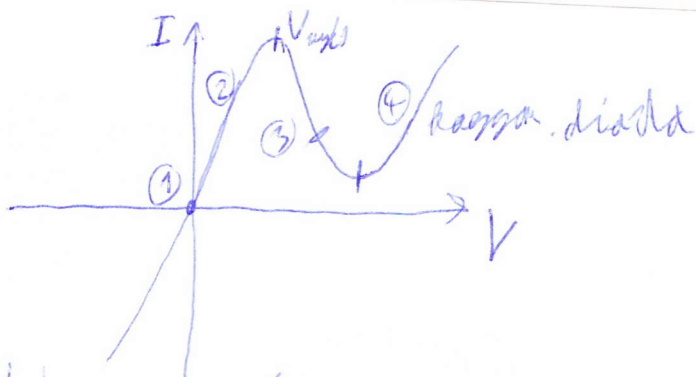

nincs alagatás

4

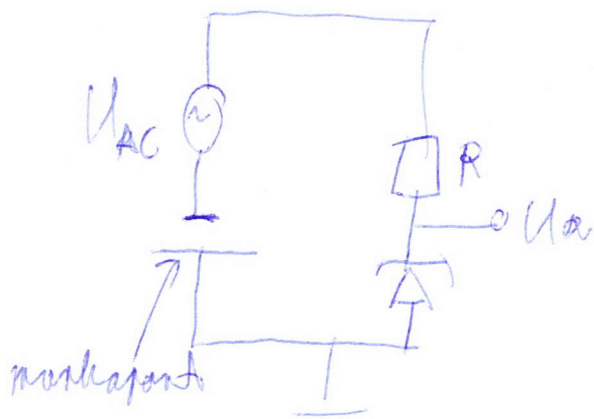
hagyományos dióda

$$\frac{dI}{dV} \Big|_{\text{munkapont}} = -\frac{1}{r} \text{ negatív diff. ellenállás}$$

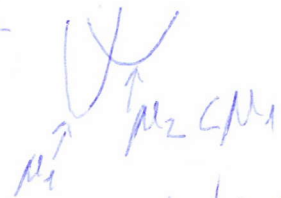
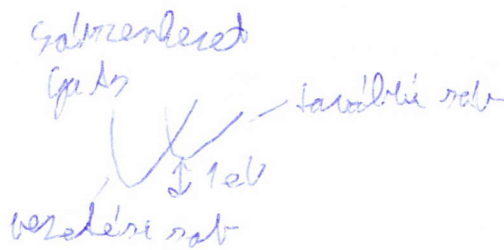
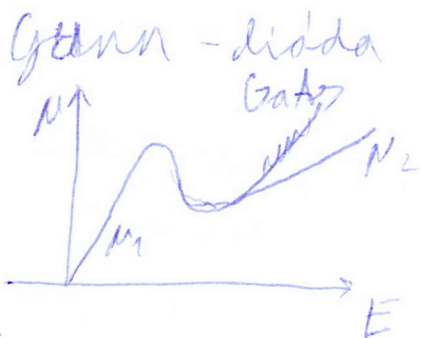
teszt. erősítő (oscillátor)

$$U_m = U_{AC} \cdot \frac{-r}{R-r} = U_{AC} \frac{r}{r-R} > U_{AC} \text{ ha } R < r$$

erősítő vagy analóg oscillátor

2. stb.

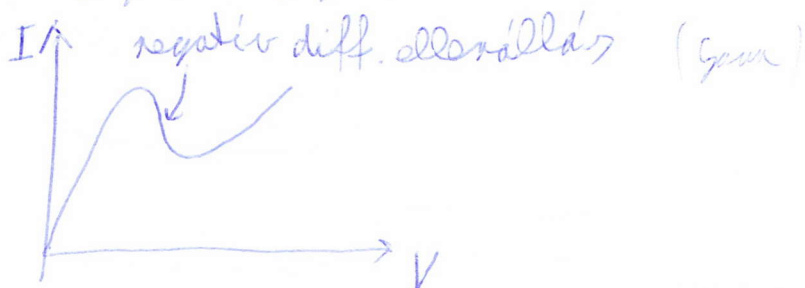

$$j = nev$$

$$v = \mu E$$

hővesztés

$$j = (n_1 e \mu_1 + n_2 e \mu_2) E$$

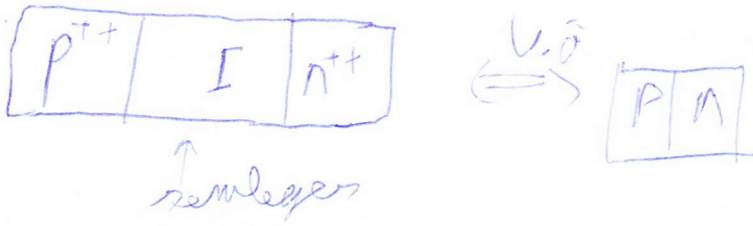
hisz elektronok is

mozognak

gerjesztés

Gunn $\boxed{n^{++} | n | n^{++}}$ nem a junction miatti effektus

PIN

- nagyobb letörési fesz.
- rosszabb egyenirányító
- alacsony kapacitás $\rightarrow$ nagy sebességű kapcsoló (mikroelektronika)

varaktor dióda

zárvány

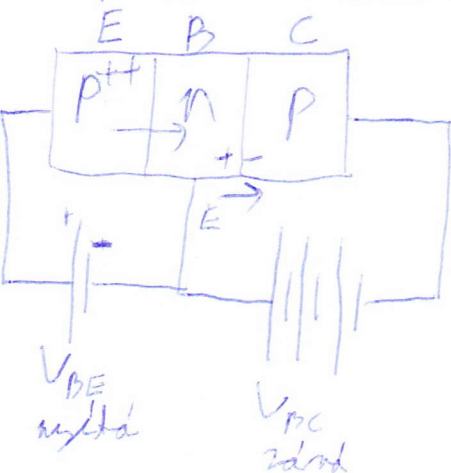

$\leftarrow$ töltés, kapacitás
E

nagy zárványos területek $\rightarrow$ kis kapacitás
kis $\rightarrow$ nagy kapacitás

fesz. vezérelt nagy kondenzátor $C \sim \frac{1}{\sqrt{U_{zárva}}}$

Bipoláris tranzistor, BJT

bipoláris junction

bázis $< L$
 $\leftarrow$ diff. hossz.

BJT = PN+NP

Bázisban (B) kisebb sebégi töltéshordozók vannak (bipoláris)

B - kan den rekombineras, lyal lipord dram

n p n mindre taldrabandoz fordikati

Emittent bäl B-be jävä dram V_{BE} V_{BE} -tal fögg

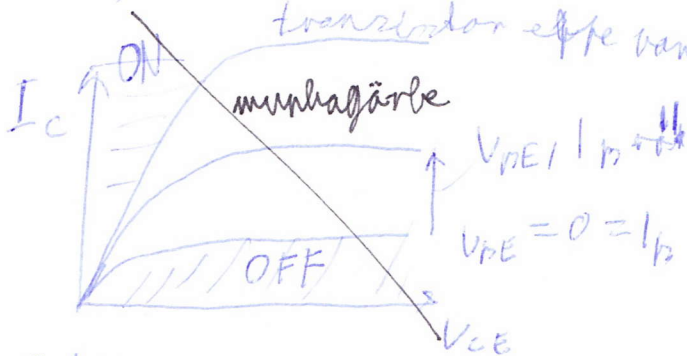
$$I_{EC} \gg I_B$$

$E_{ramp} \sim V_{BC}$ ramp E-ätröppia positiv taldrabel a kallektorba (C-be)

$$I_C \text{ fögg } V_{BE} \text{ de } V_{BE} \sim I_A$$

$\frac{I_C}{I_B} = \beta \sim 10 \dots 100$ in dramvörtheloz de'uzerä

transistor effe van ~~normal~~ optimalisollva

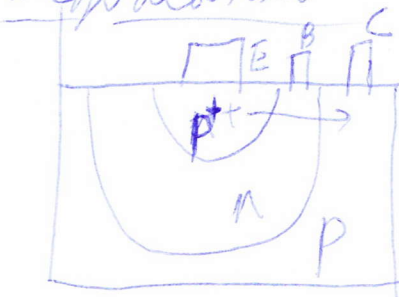

tel ~~dr~~ $\rightarrow$ elekt elektronvör "abrand" iövellesmänge

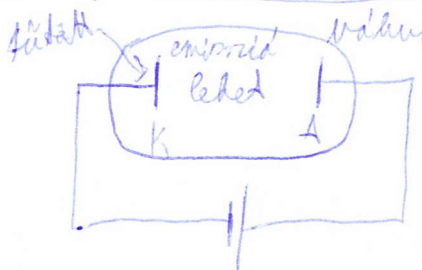
ke't viselhedes :: koperalä TTL (transistor + logik)

evärltä V_{CE} adatt eldelhede raggoff: $I_C \sim I_B$

meqvalörätas

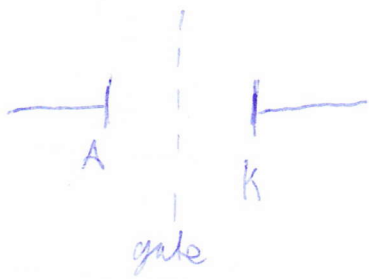
Analögia: elektronvörvel

diöda 1904
- eggenlövdrygtd.

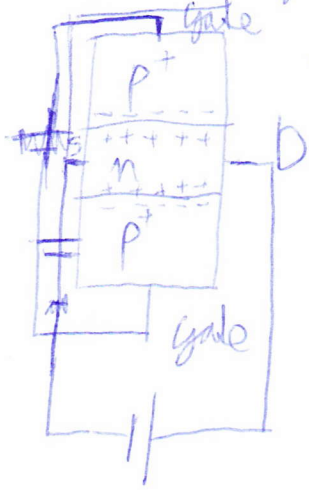
Trioda (1906)

gate -tel békélt vezérlésm I_A -t!

↓
áramot kicsit von fel $\rightarrow$ nagy áramvártás!

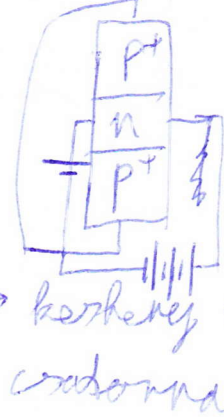
JFET: junction field effect transistor (egyelőre ~~for~~ FET)

Source Drain

• többrégi táplálás

• vezérlés V_G negatív fesz $\rightarrow$ keskeny vezetési csatorna
 $V_{GS} < 0$

JFET

nagy vezérlési imp.

$$I_G = 0$$

BJT

kis vezérlési imp.

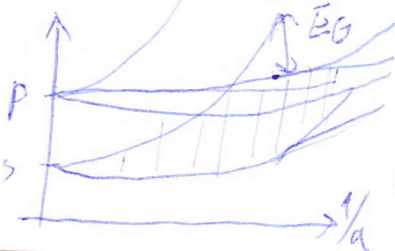
digitális kapcsolásra
(nem folyókáram)

analóg erősítésre is
nem jó digitális alkalmazásra

Felületi állapotok

SC vákuum

hullámok $\rightarrow$ ugyan a potenciál

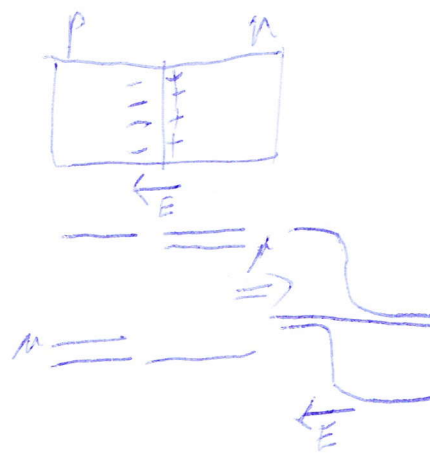
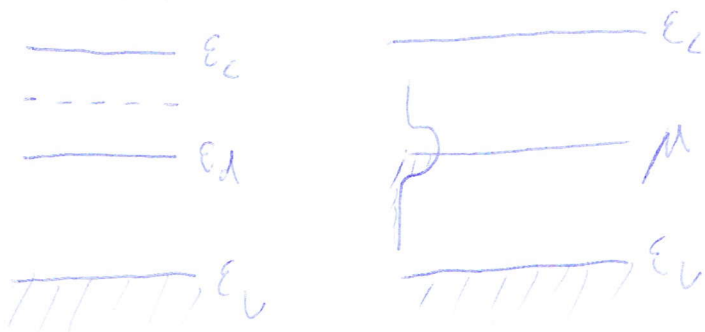

labilisabb az a közbath zóna közepe

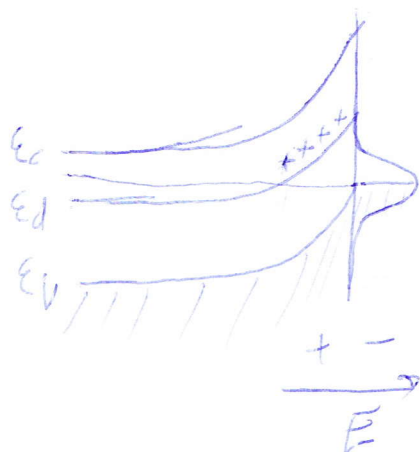
↑
többi anyag felületen azonos állapot

bulk (szilíc)

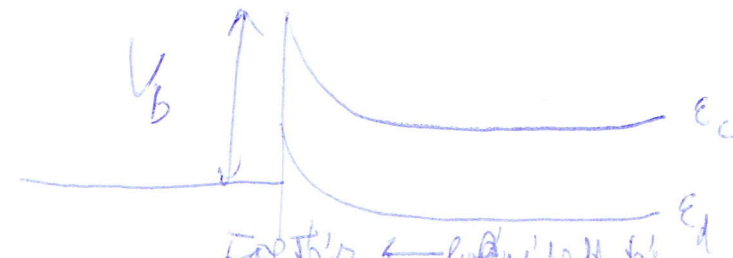
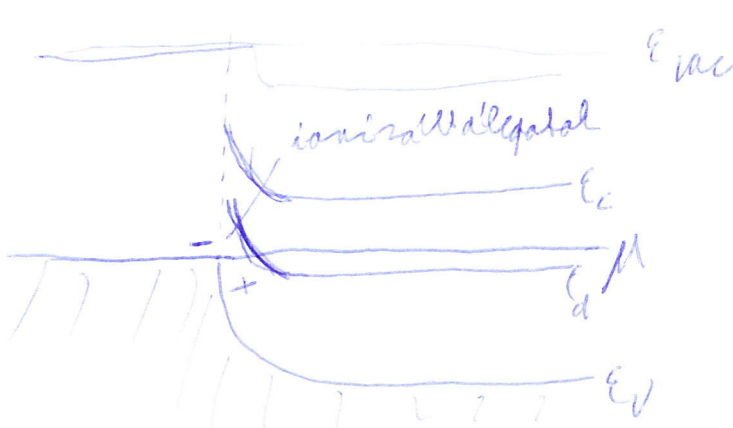
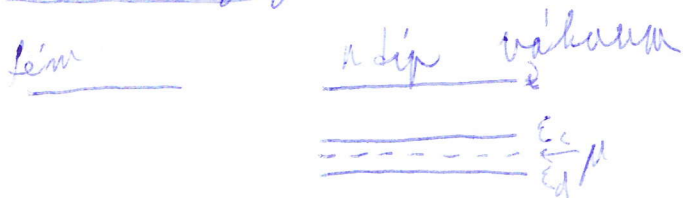
felület

donor nívó felületénél
ionizált felületi töltések

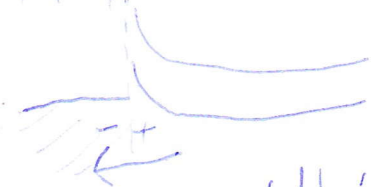

Schottky gát

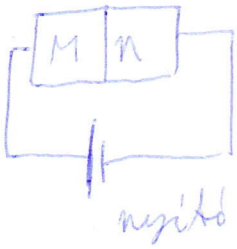
V_b : barrier height, depends on ϕ

ϕ : built-in potential $\rightarrow$ barrier height

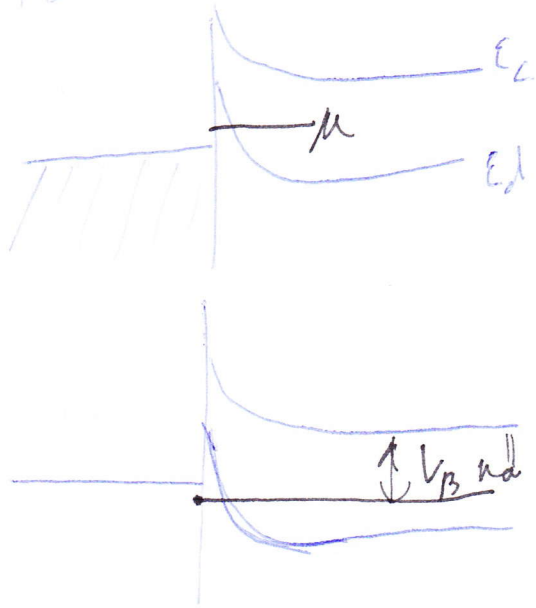

$\rightarrow$ forward current
 $\leftarrow$ reverse current

ZÁRÓ

NYITÓ:

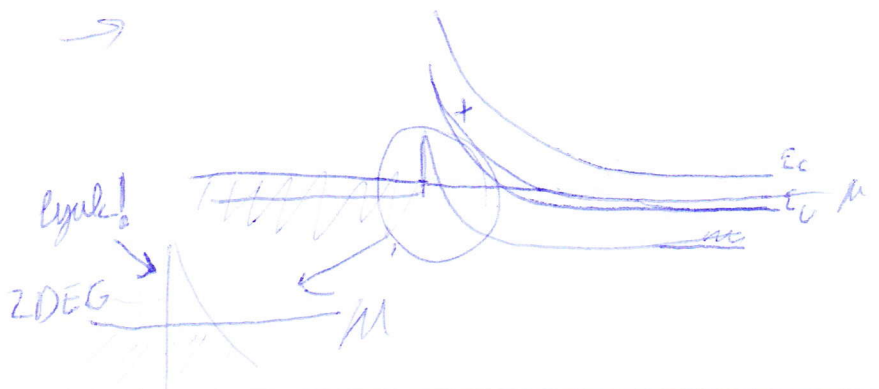
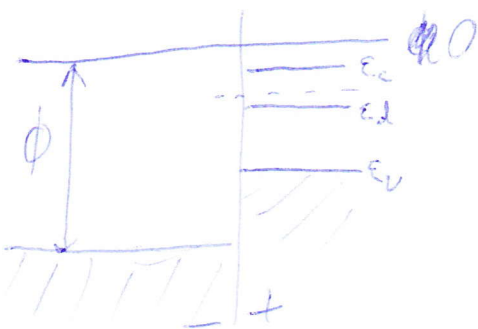
Schottky barrier properties

- barrier height
- low forward loss
- temperature stability

- low reverse current (leakage)
- high power dissipation

Schottky diode

ϕ barrier height

2D layer gas n layer semiconductor $\rightarrow$ inversion, 124

Másik esetben ϕ kicsi

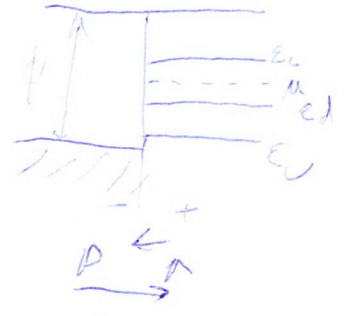

2D égáz = nyitóréteg

Élesik ahmikus kontaktus: erős dopálás
 $N_d l =$ töltéskészlet
 $\leftarrow$ átmenet vastagsága

ha N_d nagy l kicsi

11.2.7.

inverzióréteg

$\Rightarrow$
 nyitóréteg

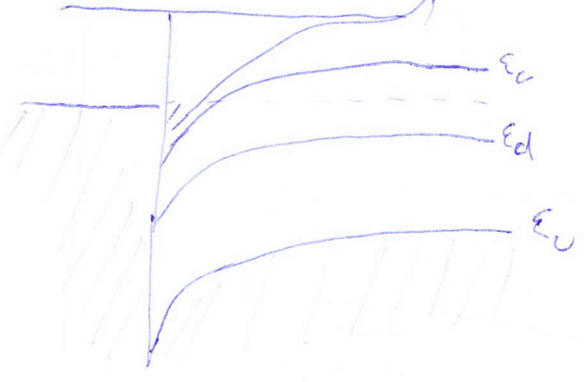
n típusú, mégis csak állapotok alakulnak

2D elektron gáz

$\Rightarrow$

MOSFET

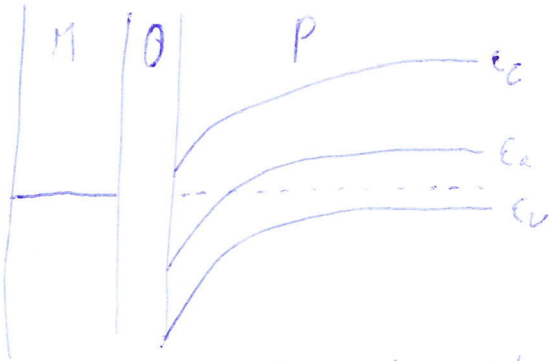
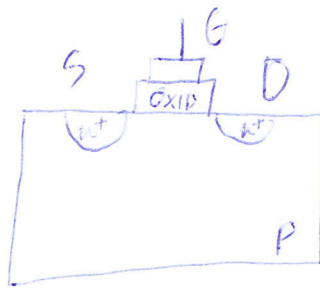
metal - oxide - field effect transistor

- 0 állású
- hálózati led. bord.

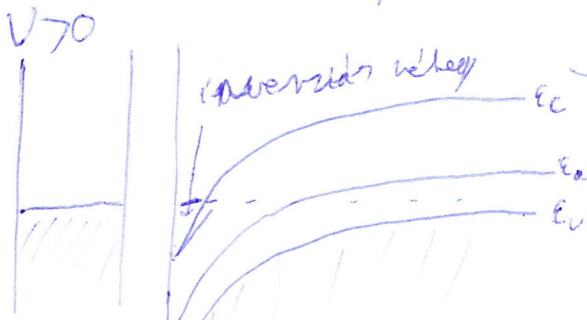
$V_{GS} > 0 \rightarrow \bar{e}$ áramlása

és $I_{GD} > 0$

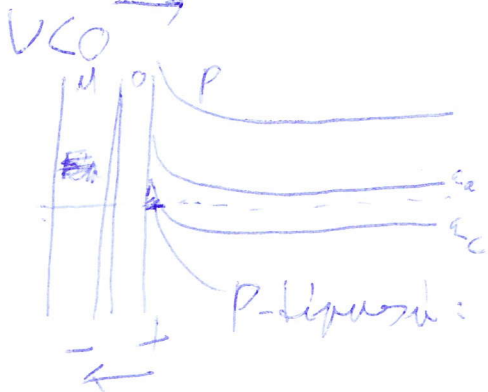
$V_{GS} < 0$ vagy V_{GS} túl kicsi lesz $R_{GD} > L \rightarrow I_{GD} = 0$

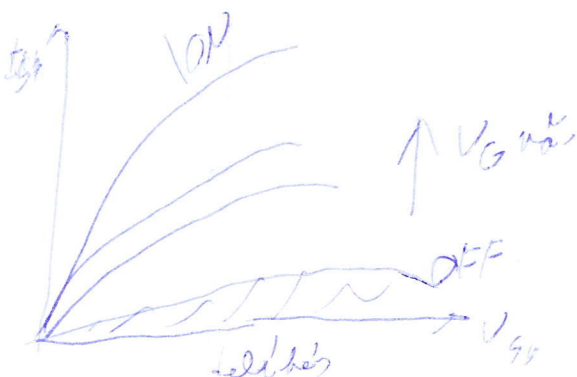
$V_{GS} = 0$ ~~elektronok nem tudnak áramlani~~ mivel nem van töltésbővítés az alján ~~elektronok~~

$\bar{e}$ típusú: vezetési csatorna n-es elektronokkal körítve

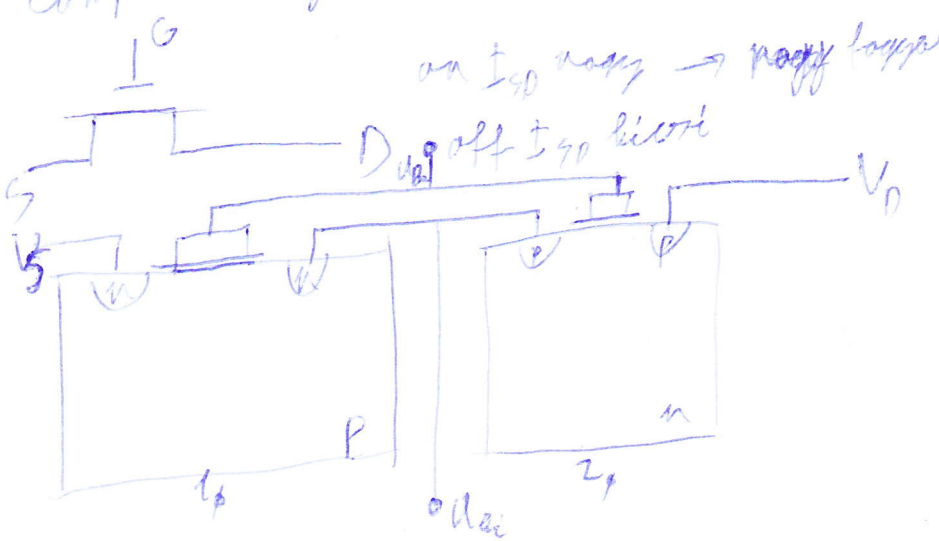
P-típusú: nem vezet az n-es elektronokkal körítve

$I_{GD} \sim V_G$
erősítők nagy impedanciája

ON V_G -től nagy
OFF

CMOS
↓
Complementary MOS (metal-oxide semiconductor)

$U_{be} = U_G$

$U_{be} > 0$ (nagy)

1. nyitva, 2. zárva $U_{be} = V_G$

$U_{be} \leq 0$ (alacsony) $U_{be} = U_d$

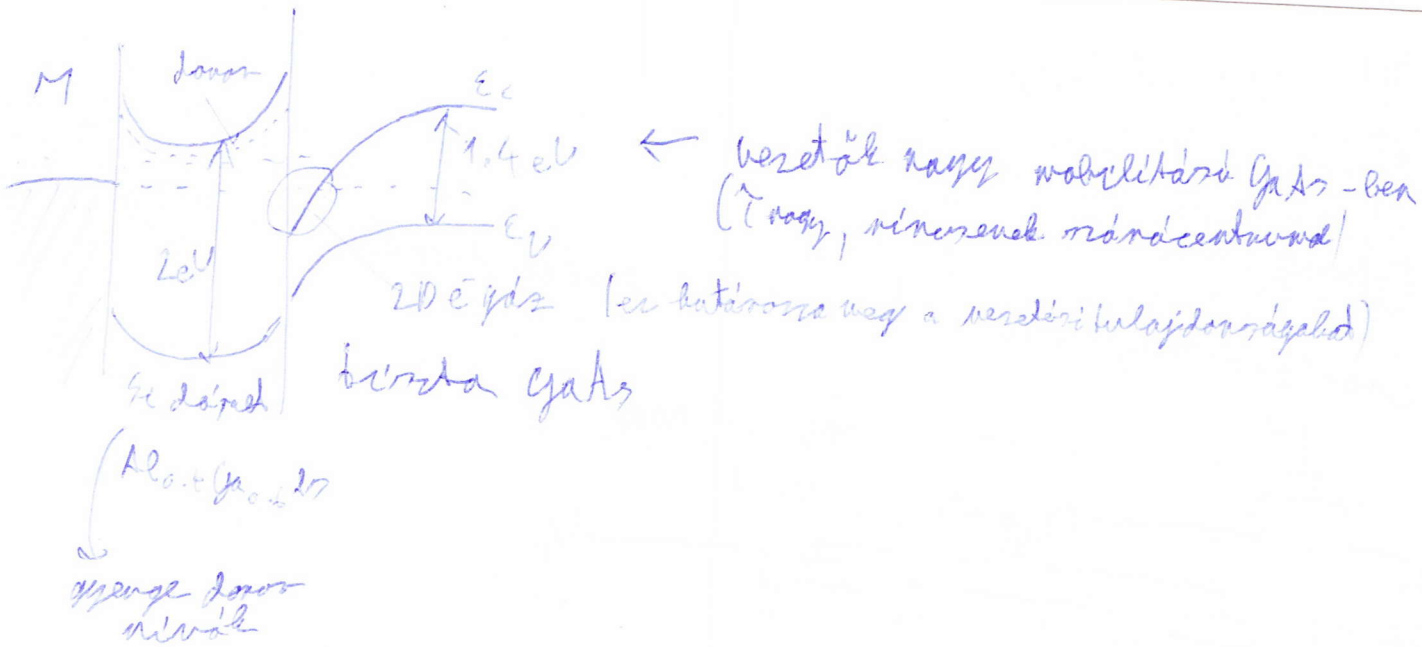
inverter a gyakorlatban

Áram csak kapuzalásból folyik

Heterostructure, modulation doping, band-gap engineering

1. félvezető jelleg n-p
2. határfelület, lényeg
3. Field-effekt
4. határfelület $\rightarrow$ barrier

Al_{0.4}Ga_{0.6}As 2eV $\rightarrow$ indiummal 1%-al keverve, külső bázis gap!
GaAs 1.4eV

HEMT $\rightarrow$ analóg eszközök

↑
 nagy elektron mobilitás transziszta

$$G = \frac{n e^2 \tau}{m^*} \rightarrow \text{nagy} \rightarrow \text{ellenérték!}$$

Felvezetés optikai tulajdonságai

DC Drude:

$$m^* \dot{v} = -eE - \frac{m^* v}{\tau} \rightarrow j = -n e \overline{v} = \sigma E \rightarrow \sigma = \frac{n e^2 \tau}{m^*}$$

AC Drude:

$$m^* \dot{v} = -eE - \frac{m^* v}{\tau}; E = E_0 e^{-i\omega t}$$

$$v = v_0 e^{-i\omega t}$$

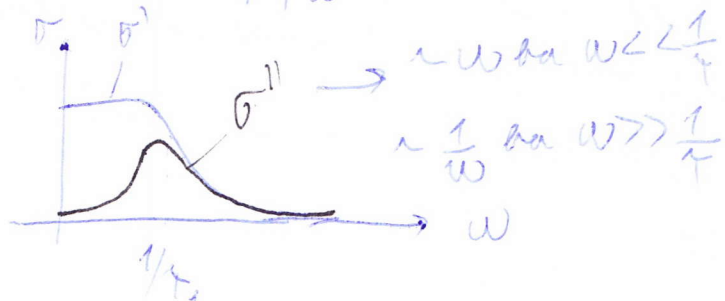
$$m^* v_0 (-i\omega) = -eE_0 - \frac{m^* v_0}{\tau} \rightarrow \sigma(\omega) = \frac{n e^2 \tau}{m^*} \frac{1}{1 - i\omega\tau}$$

$$\sigma(\omega) = \sigma'(\omega) + i\sigma''(\omega)$$

$$\frac{1}{1 - i\omega\tau} = \frac{1 + i\omega\tau}{1 + \omega^2\tau^2}$$

$$\sigma'(\omega) = \sigma_{DC} \frac{1}{1 + \omega^2\tau^2}$$

$$\sigma''(\omega) = \sigma_{DC} \frac{\omega\tau}{1 + \omega^2\tau^2}$$

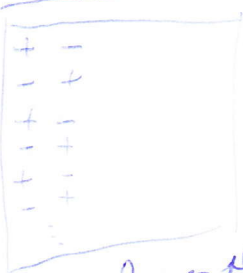

$\sigma'_k \leftrightarrow \sigma''$ nem függelvények. Képzés: Képzés vel.

$$\sigma'(w) = -\frac{1}{\pi} \mathcal{P} \int \frac{\sigma''(w)}{w-u} dw \quad \sigma''(w) = \frac{1}{\pi} \mathcal{P} \int \frac{\sigma'(w)}{w-w} dw$$

Plazma-oscillációk

levegő

mi van belülről

semleges plazma

↔ ~ töltés szeparáció

$$\int E \cdot dA = \frac{Q}{\epsilon_0} \rightarrow E = \frac{Q}{A \epsilon_0}$$

$$Q = e N_e V = e N_e A \cdot x \rightarrow E = \frac{e N_e x}{\epsilon_0}$$

levegő tölt. sűrűsége $(N_e) = \frac{1}{m}$

$$F = -e E = -\frac{N_e e^2 x}{\epsilon_0}$$

töltés központi helyre e^- -m

$$\rightarrow m \ddot{x} = -\frac{N_e e^2 x}{\epsilon_0} \rightarrow \omega_p^2 = \frac{N_e e^2}{\epsilon_0 m}$$

plazma-oscillációk képlete

$$\omega_{pe}^2 = \frac{N_e e^2}{m \epsilon_0} \quad \left[\frac{1}{m} \frac{A^2 m^2 V_m}{VA^2 A^2} = \frac{1}{s^2} \right]$$

$$\sigma_{DC} = \epsilon_0 \omega_{pe}^2 \tau$$

levegő

$$\text{ill } \sigma_{AC} = \sigma_{DC} \left(\frac{1}{\omega^2 \tau^2 + 1} \right) + \frac{i \omega \tau}{1 + \omega^2 \tau^2} \sigma_{DC}$$

$\frac{1}{\tau} \sim 100 \text{ THz}$, levegő frekv. 300 THz

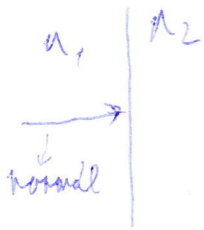
$\tau = 10^{-14} \rightarrow \hbar \omega_{pe} \sim 1-10 \text{ eV} \rightarrow 100 \text{ THz} - 1000 \text{ THz}$

→ az anyag jellemző (momentum-relációs ideje)

→ 2 független rész! $\frac{1}{\tau}$: rezonancia

$$\omega_{pe} \sim \sqrt{n}$$

Fresnel formula

$$R = \left| \frac{n_1 - n_2}{n_1 + n_2} \right|^2$$

impedancia ellenes

$$\Gamma = \frac{Z_2 - Z_1}{Z_2 + Z_1}$$

$N(\omega) \leftarrow$ frekvenciafüggő törésmutató

$$N(\omega) = n(\omega) + i\kappa(\omega)$$

eszel: $R = \frac{(n-1)^2 + \kappa^2}{(n+1)^2 + \kappa^2}$ ↑
extinkciós együttható

Maxwell-egyenlet: $\nabla \times \underline{H} = \underline{j} + \frac{\partial D}{\partial t} = \sigma \underline{E} + \epsilon_0 \frac{\partial E}{\partial t} = \epsilon_0 \frac{\partial E}{\partial t} \left(1 + \frac{\sigma}{i\omega \epsilon_0} \right)$

$\rightarrow \nabla \times \underline{H} = \epsilon_0 \frac{\partial E}{\partial t} \left(1 + i \frac{\sigma}{\epsilon_0 \omega} \right)$ ↑
eltalálási d'nora

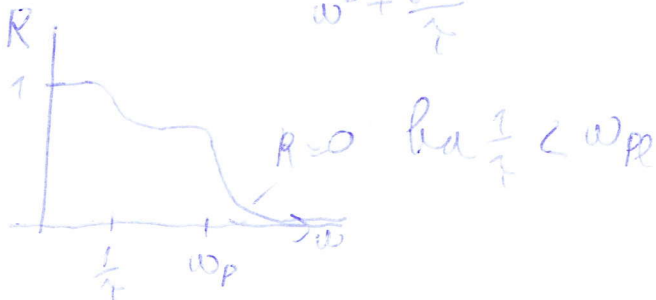
$\hookrightarrow$ szabad áramok ↑
korlátos, költés, tér

Fénel dielektrikus állandója: $\epsilon_r(\omega) = 1 + \frac{i\sigma}{\epsilon_0 \omega}$

$$E = E_0 e^{-i\omega t}$$

$$\epsilon_r(\omega) = 1 - \frac{\omega_{pe}^2}{\omega^2 + \frac{i\omega}{\tau}}$$

$\leftarrow \omega_{pe}$ és $\frac{1}{\tau}$ kor megjelölés

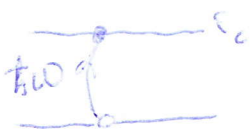

$$\omega_{pe}^2 = \frac{n e^2}{m^*}$$

n alacsony $\omega_{pe}(G) < \omega_{pe}(M)$

IR foton félvezetőre dőlt áramok, vannak sáv $\Rightarrow$ sáv átvezetők

Fotovezetés: sáv-sáv gerjesztés

$$\Delta n = \Delta p \sim I \text{ intenzitás}$$

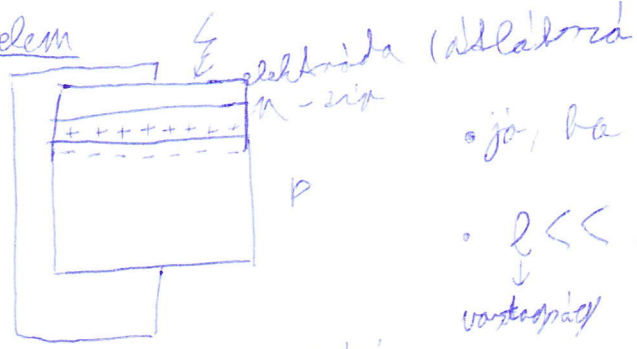
$$D = n e \mu_n + p e \mu_p$$

$$\Delta \sigma = \sigma_0 \left(\frac{1 + \frac{\mu_e}{\mu_h}}{\frac{n_0 \mu_e}{\mu_h} + 1} \right) \cdot \Delta n \sim I$$

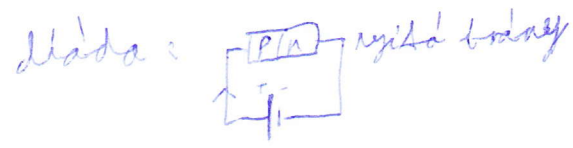
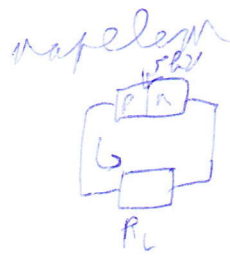
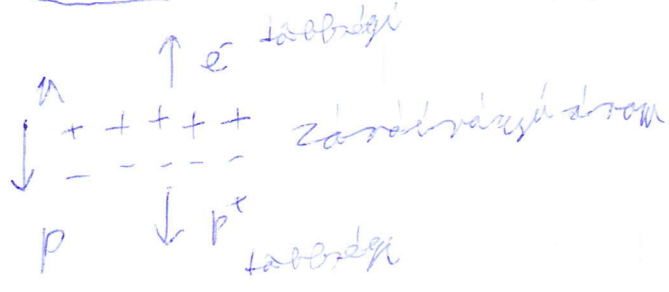
és elegendő a bejövő fényre $\hookrightarrow \mu - pcd$ utolsó

14. feladat: Gondolj millión jeppre: felvétel a jépre
 • 1 feladat választható

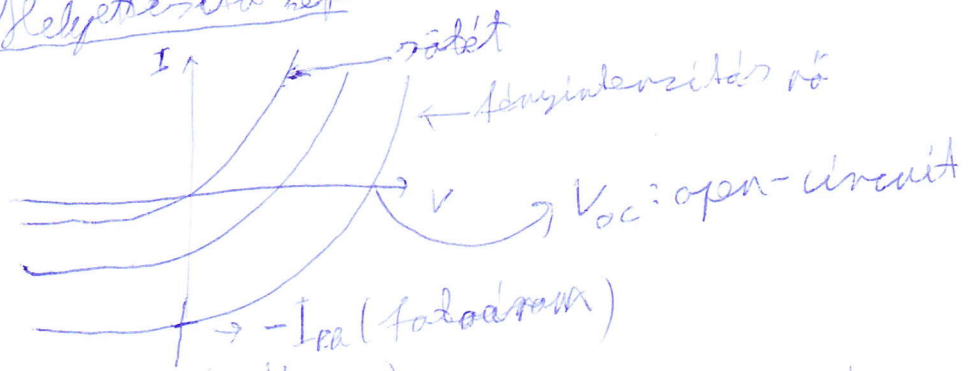
Napelem

- jó, ha abszorpció a p-n átmenetben van
- $l \ll L$
 ↓
 vastagság → diffúziós hossz (vagy rekomb. hossz)

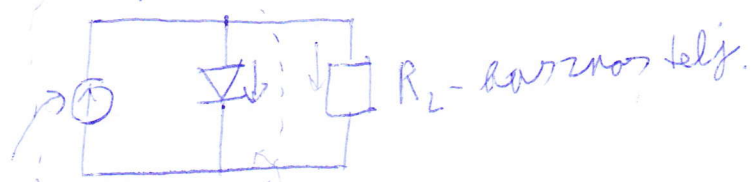
Relaxációs idő

$$I = I_s \left(e^{\frac{eV}{kT}} - 1 \right) - I_{ph} = 0 \text{ rövidre zárva}$$

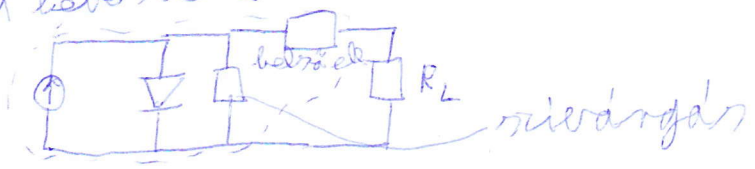
$$V = V_{oc} = \frac{kT}{e} \ln \left(\frac{I_{ph}}{I_s} + 1 \right) \approx \frac{kT}{e} \ln \frac{I_{ph}}{I_s}$$

Napelem

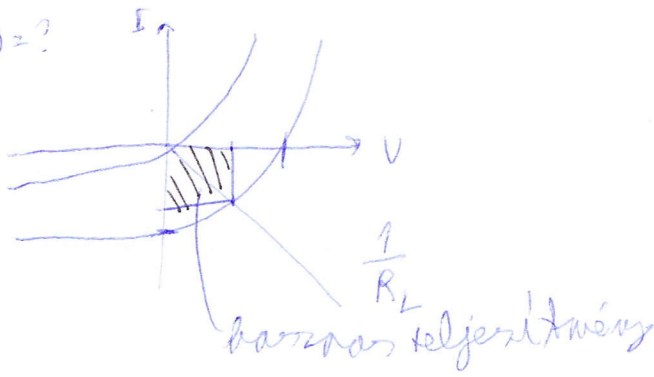

ideális áram gen.
 nyitva!

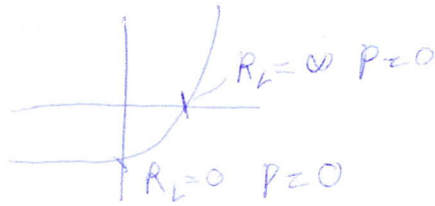
kicsit kevésbé ideális

$R_L(\text{opt}) = ?$

ha $R_L = \infty$

R a gyakorlatban: $U_{DC} \sim$ levelesé változik } inverter
 $I_{DC} =$ változik $I_{folyó}$ függ }
 $U_{AC} \sim 220V$

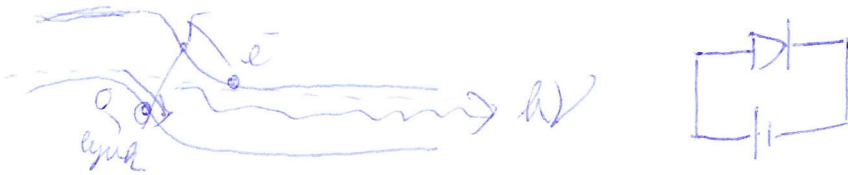
$I_{ac} \sim I_{folyó}$ inverter

LED light emitting diode

p-n átmenet $l > L$ ————— rekomb. hossz
 kiáramított fény vastagsága

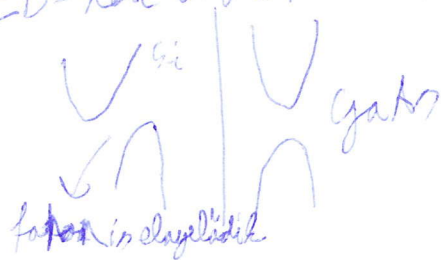
- nyitósírköz, aránylag nagy áram

spontán emisszió

felhasználás: vékony önalzórpicia miatt

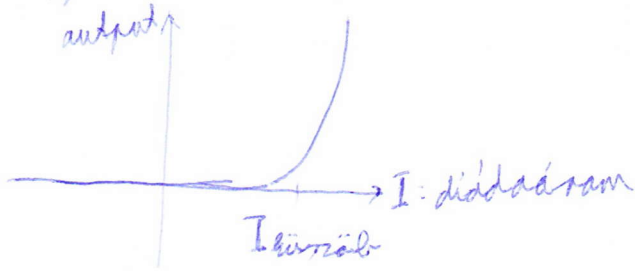
LED-ek indirekt felvezetésűek, hatékonysága kisebb

$(P_{foton} = \frac{h\nu}{c})$

Lézerdióda: csak direkt gap-ú felvezetés
pl GaAs

Nagy áramsűrűség, nem lineáris folyamat

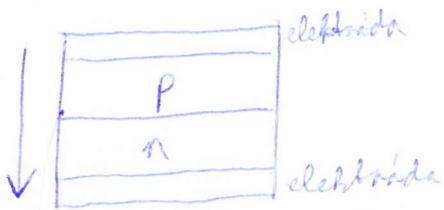
Stimulált emisszió

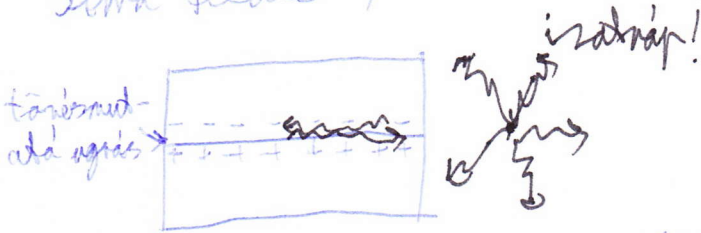
spontán emisszió

Lézerdióda

Síma felület, rezonátor körbe

határreleghelyen folyadék pumpálás!
e-áram

Van egy kicsi reflexió % transzmisszió
itt jön ki lézerrugósítás.

• koherens, monokromatikus

Spintronika felvezetésében

Mi a spin?

útkörnyezet

$\mu = h \cdot I$
 $\mu = \frac{q \hbar^2 \hbar \omega}{2 \hbar T} d = \frac{\hbar \omega d}{2} = \frac{q \hbar N}{2 m} \leftarrow N = m \omega T$
 $\frac{2 \hbar \omega}{\hbar} = \frac{1}{\hbar}$
 μ magn. mom $\sim N$ magn. momentum

Stern-Gerlach $\rightarrow$ saját mágneses moment

classical de flux $\rightarrow$

spin: alapvető kvantum tulajdonság, klasszikus megfontolással nem lehet

Dirac-e $\frac{d\hat{L}}{dt} = -\frac{i}{\hbar} [\hat{H}, \hat{L}] \neq 0 \rightarrow$ ha $\hat{L} + \hat{S} = \hat{J}$: $\frac{d\hat{J}}{dt} = -\frac{i}{\hbar} [\hat{H}, \hat{J}] = 0$
 $\hookrightarrow$ teljes imp.

$\langle S^2 \rangle = S(S+1)$

$\langle S_z \rangle = \pm S$, vagy $\pm \frac{\hbar}{2}$

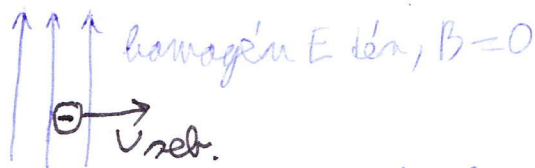
$\mu = -g \mu_B S$, ahol $\mu_B = \frac{e\hbar}{2m}$ } V.á. klasszikus $\mu = \frac{e\hbar}{2m} = \frac{e\hbar}{2m} L = \mu_B L$
elektronra $g=2$ Dirac itt $g=1$
 $g_0 = 2,0023 \leftarrow$ Q.E.D.

μ_B létezik

$\mathcal{H}_{Zeeman} = g \mu_B S \cdot B$, $U = -(\mu \cdot B)$, $\underline{\mu} = -g \mu_B S$

Spin-pályák kölcsönhatás

SOI $\leftarrow$ interaction SOC $\leftarrow$ coupling

nyugodalmi keret. rendszere: $\underline{B} = -\frac{1}{c^2} \underline{v} \times \underline{E}$ kereszt irány

van $\underline{B}$ $\rightarrow$ van mágneses térrel μ miatt

atomi potenciál: $\underline{E} = -\nabla \frac{ze}{4\pi\epsilon_0 r} \leftarrow \mathcal{H}$ atom keret atom

$\underline{E} = \frac{\hbar}{|\hbar|} \frac{d}{dt} \frac{ze}{4\pi\epsilon_0 |\hbar|}$

$\mathcal{H}_{SOI} = -\mu_B \frac{g}{c^2} \underline{v} \times \underline{E} = +\frac{1}{c^2} \frac{\hbar}{m} \underline{L} \times \underline{E} \Rightarrow g \mu_B S \approx$ kereszt, $\underline{L} \cdot \underline{S}$

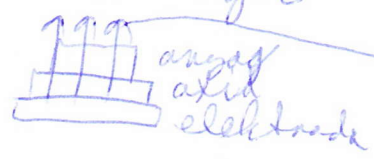
$= g \mu_B S \cdot \left(\frac{\underline{p}}{m} \times \underline{E} \right) =$ oszt. $\underline{S} (\underline{p} \times \underline{E}) \sim \underline{S} \cdot \underline{L}$ spin-pályák kereszt.

$\underline{L} \cdot \underline{S}$ csak atomi eredetű elektronos térrel jár!

- atomi el. tér $\rightarrow$ intrinézic
- pl. gyök. inv. szimmetria sérülés
- $\rightarrow$ hall SOC, Dresselhaus

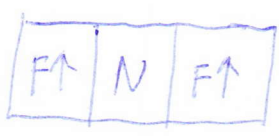
- heteroáréteg

transzverzális elektromos tér

$\rightarrow$ Bychkov - Rashba eff (Pisarskov)

Spinrellek

alacsony ellenállás

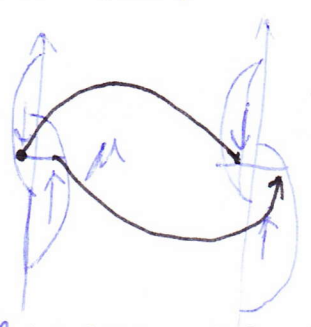
F: ferromágneses fém

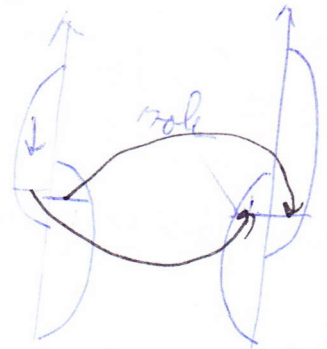
nagy, az ellenállás

N: normál fém

(Fert, Grünberg $\rightarrow$ NP)

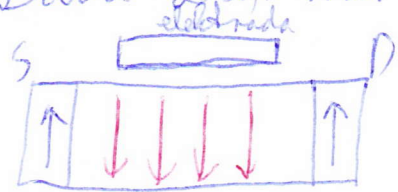

könnyen folyik át

balról $\rightarrow$ kevésbe
kevesébből $\rightarrow$ jobbra

Datta - Das tranzisztor

sem el. tér.

$\vec{v} \rightarrow \odot \quad \vec{E} = -\frac{1}{c} \vec{v} \times \vec{E}$

körös precessia

$\uparrow \mu = \frac{d\mu}{dt} = \gamma (\mu \times B)$
effek $\leftarrow$ ω precessia

5 $\left[\begin{array}{|c|c|c|c|c|} \hline \uparrow & \uparrow & \downarrow & \downarrow & \uparrow \\ \hline \end{array} \right]$ ellenállás E térrel vezérelhető

$I_{SD} \leftrightarrow$ függ V_G -től

spin mozgása

spin-relaxáció

lakalisan ha $B = 0$

$$M(t \rightarrow \infty) = 0$$

ha injektálod $M \neq M(t \rightarrow \infty) = 0$:

$$\frac{dM}{dt} = -\frac{M_0 - M(t)}{T_1}$$

T_1 spin relaxációs idő

$$M_0 = M(t \rightarrow \infty)$$

- diffúziós transport

- spin-drift $\rightarrow$ ha nagy az elektron drift (ballisztikus)

$\uparrow \rightarrow$ momentum relaxáció!

$$L_{\text{spin}} = v_F \sqrt{\tau T_1} \gg v_F \tau = l_F$$

$\uparrow$ spin diffúziós hossz

momentum relaxáció

szabad úthossz

Spin-relaxáció

ha $B_z = 0 \Rightarrow M(t \rightarrow \infty) = 0$

ha $M = M(t \rightarrow 0) - 1$ ingeklálal =

$$\frac{dM}{dt} = - \frac{M - M(t \rightarrow 0)}{T_1}$$

$\rightarrow$ diffúziós transzport

: momentum szórás

$$L_{\text{spin}} = v_F \sqrt{\tau T_1}$$

L_{spin} spin diffúziós hossz

$$\gg v_F \tau = l - \text{momentum szórás utolsó}$$

501 - miért van spin in relaxációk

- spin-hűtés $\rightarrow$ ha nagy az elektronok száma (balról)

12 Az elektron spinje, SOI

$$\frac{dL}{dt} = -\frac{i}{\hbar} [H, L] \neq 0 ; L+S = J \rightarrow \frac{dJ}{dt} = -\frac{i}{\hbar} [H, J] = 0$$

$$S = \frac{\hbar}{2} \sigma \text{ spin-or.}$$

$$\langle S^2 \rangle = S(S+1)$$

$$\langle S_z \rangle = \pm S$$

$$M = \frac{1}{2} g \mu_B S$$

$$H_{Zeem} = g \mu_B S B ; \mu_B = \frac{e \hbar}{2m} \text{ Bohr-magneton}$$

$$|e| \mu = \frac{e \hbar}{2m} = \frac{e \hbar}{2m} = \mu_B$$

$$g = 2,0023$$

Spin = négy állapotokból

kvázi kloronokból: $\uparrow \uparrow \uparrow$
 $\uparrow \downarrow \uparrow$
 $\uparrow \downarrow \downarrow$
 $\downarrow \downarrow \downarrow$

$$\vec{B} = \frac{1}{c} \vec{v} \times \vec{E} \text{ Lorentz E tere}$$

zavaró mágneses

$$\vec{E} = -\nabla \phi(z) = -\frac{1}{e} \frac{\partial U}{\partial z} \rightarrow \mu_B \frac{\partial U}{\partial z} = g \mu_B \frac{1}{c} \frac{\partial U}{\partial z} \frac{v}{c} \approx \frac{1}{c} \frac{\hbar v}{m^2 c} \frac{\partial U}{\partial z} \approx \frac{1}{2} \frac{\hbar v}{m^2 c^2} \frac{\partial U}{\partial z}$$

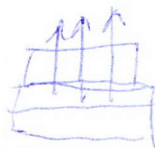
$\rightarrow L \approx$ csak akkor eredeti E kereküljön $\leftarrow \frac{1}{m} \frac{\partial U}{\partial z}$

Dírcsac egyenlet $\frac{1}{2}$ sorozatból

$\rightarrow$ SOI ~~alab~~ ^{spin-orbit} ~~alab~~: - atomi el. tér $\rightarrow$ átjárás

- Gates: inverziós réteg rétegek
- $\rightarrow$ hull SOI $\rightarrow$ p-n szelvény

- heterostrukturek: rendezési anizotropia

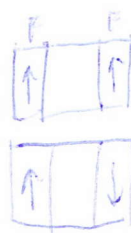
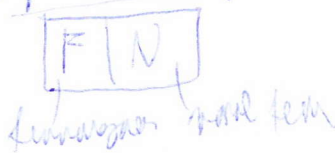

$\rightarrow$ Byrdlow-Kashiba féle SOI

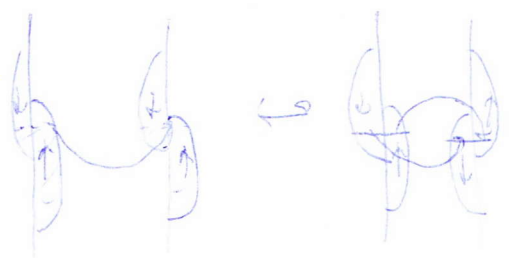
$\rightarrow$ néhány elemene vannak a SOI

Spintronika eredetileg alapjai:

Spinzelel

- alacsony ellenállás
 - nagy ellenállás
 $\rightarrow$ GMR

Datta - Das tranzistor

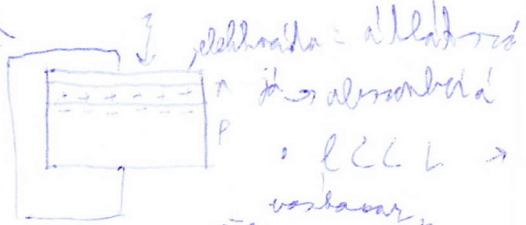

E : barázdák köz.
 $\rightarrow \vec{B} = \frac{1}{c} \vec{v} \times \vec{E} \rightarrow \frac{dU}{dt} = \langle J \times B \rangle$ Karwa - precessió

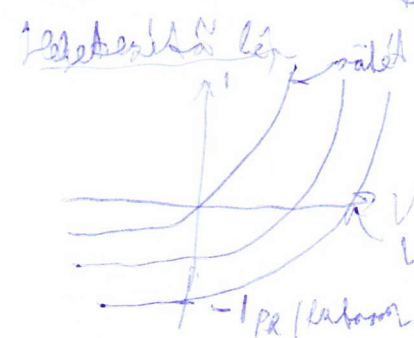
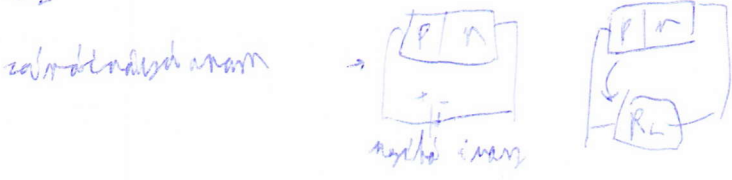
$\rightarrow$ spinel elfordulás $\rightarrow$ ellenállás E -térrel vezérelhető

$E_{SO} \sim V_0$ $\rightarrow$ Datta-Das tranzistor spinzelel alapja

Napelem

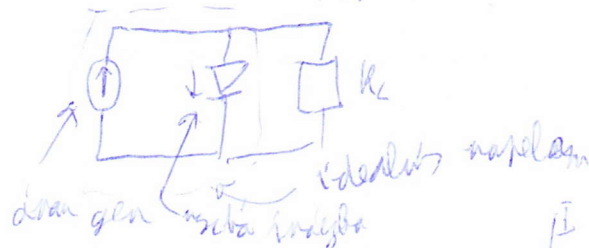
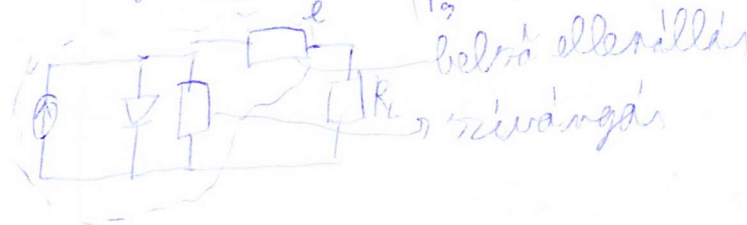

érintkezők elhelyezése: e^- ↑
 + + + n
 - - - p
 ↓ P ↑ P

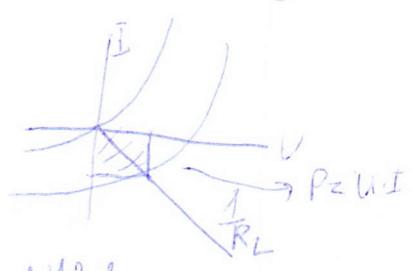

→ $I = I_{ph} \left(e^{\frac{eV}{kT}} - 1 \right) - I_{sa} = 0$ rövidre

↓
 $V = V_{oc} = \frac{kT}{e} \ln \left(\frac{I_{ph}}{I_{sa}} + 1 \right)$

Optimális működés:

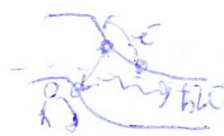

→ maximális V_{oc} (nyitlaképfeszültség)
 → I_{sc} (kötési áram)
 → I_{sa} (sötétáram)

LED:

P-n átmenet $e > L$ - diff. hozam

- előfeltétel: vezetési zónák, vezetési zónák
- indikátor ~~száraz~~ félvezető hisz a led működéséhez szükséges a fotonok keletkezése

→ fotonok keletkezése (rekombináció miatt)

LED-ek

- csak direkt gap jellegű anyagok
- az LED-ek működéséhez szükséges a fotonok keletkezése

- heterostrukturú LED-ek
- nagy fényerősség
- fotonok keletkezése, rekombináció miatt
- e^- - beinjektálás
- koherencia, monokromatitás

11 A felvételről optikai tulajdonságainak alapján alapjai

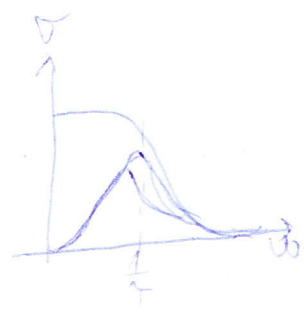
Druze modell:

$$m^* \ddot{x} = -eE - \frac{m^* \dot{x}}{\tau} \rightarrow \dot{x} = ne \frac{E}{m^*} = \sigma E \rightarrow \sigma_{DC} = \frac{ne^2 \tau}{m^*}$$

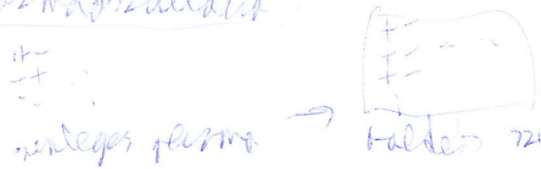
$$E = E_0 e^{i\omega t} \rightarrow v = v_0 e^{-i\omega t} \rightarrow -i\omega m^* v = -eE - \frac{m^* v}{\tau} \rightarrow \sigma(\omega) = \frac{ne^2 \tau}{m^*} \frac{1}{1 - i\omega\tau}$$

$$\sigma(\omega) = \sigma'(\omega) + i\sigma''(\omega) \rightarrow \sigma'(\omega) = \sigma_{DC} \frac{1}{1 + \omega^2\tau^2} \quad \sigma''(\omega) = \sigma_{DC} \frac{\tau\omega}{1 + \omega^2\tau^2}$$

$\sigma'(\omega)\sigma''(\omega)$ - Kramers-Kronig rel. $\sigma'(\omega) = -\frac{1}{\pi} \int \frac{\sigma''(\omega')}{\omega - \omega'} d\omega'$

Plazmaoszilláció:

terjedő plazma $\rightarrow$ haladás megfordul $\rightarrow E(x) = \frac{ne^2 x}{\epsilon_0} \rightarrow F = -eE_0 = -\frac{ne^2 x}{\epsilon_0}$

$$m\ddot{x} = -\frac{ne^2 x}{\epsilon_0} \rightarrow \text{ham. mozg.} \quad \omega_0^2 = \frac{ne^2}{\epsilon_0 m_0} \rightarrow \omega_{pl}^2 = \frac{ne^2}{m^* \epsilon_0} \text{ plazma oszilláció}$$

$$\sigma_{DC} = \frac{ne^2 \tau}{m^*} = \epsilon_0 \omega_{pl}^2 \tau$$

$\tau \approx 100 \text{ fs}$ $\rightarrow$ rezonancia
 $\omega_{pl} \approx 100 - 1000 \text{ THz} \rightarrow \sqrt{\omega}$

Fresnel-formula

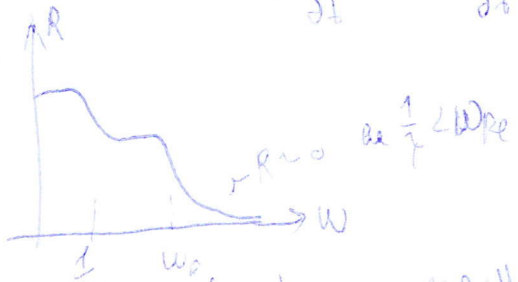
$$R = \left| \frac{E_r}{E_i} \right|^2 = \left| \frac{n_1 - n_2}{n_1 + n_2} \right|^2 = \frac{(n-1)^2 + k^2}{(n+1)^2 + k^2}$$

$$\frac{i\omega_{pl}^2 \tau}{\omega(1 - i\omega\tau)} = \frac{\omega_{pl}^2}{\omega(\frac{\omega}{\tau} + \omega^2)}$$

$N = n + ik(\omega)$ $\rightarrow$ extinkciós együttható $E = E_0 e^{-i\omega t}$

$$m\ddot{x} = E + \gamma \dot{x} = \sigma E + \epsilon_0 \frac{\partial E}{\partial t} = \epsilon_0 \frac{\partial E}{\partial t} \left(1 - \frac{\sigma}{i\omega\epsilon_0} \right)$$

$$N^2 \approx \epsilon_r = 1 + \frac{i\sigma}{\omega\epsilon_0} = 1 - \frac{\omega_{pl}^2}{\omega^2 + i\omega/\tau}$$

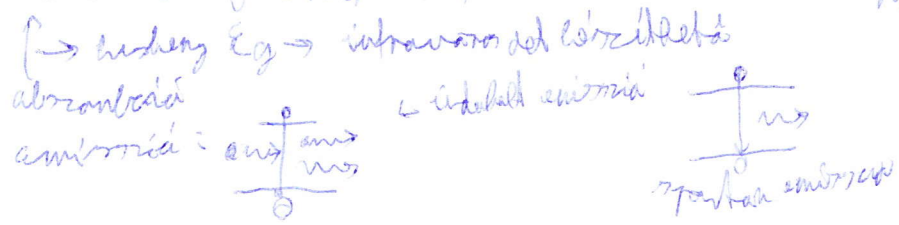

n alacsony $\rightarrow \omega_{pl} < \omega_{pl}(föld)$ $\rightarrow$ IR tartományban átlátszó a felületén, de ϵ_r nagy - az átlátszatlanság $\rightarrow$ abszorpció

Feldarabolás (nár - társ gennyel)

$\Delta n = \Delta p \approx$ Δ $\rightarrow$ $\sigma = ne \mu + p e \mu_p \rightarrow \sigma = \sigma - \sigma_0 = \sigma_0$

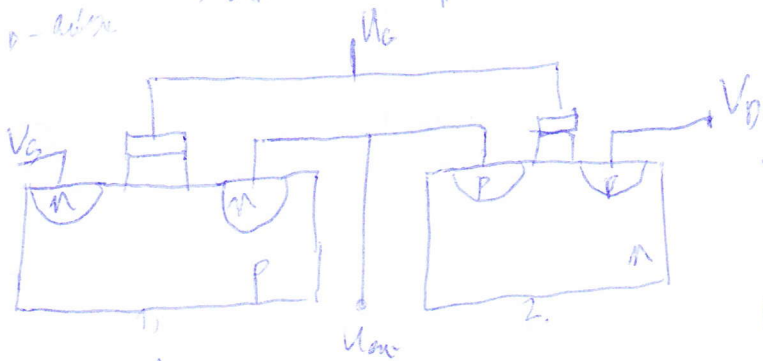
$$\left(\frac{1 + \frac{m_0}{m_n}}{n_0 \frac{m_0}{m_a} + p_0} \right) \Delta n \approx \Gamma \rightarrow$$

CMOS - complementary MOS

I_G on: I_{D0} nagy $\rightarrow$ 2dB 1n és 1p k_{in}:
 off: I_{D0} kicsi

re NOT kapai:

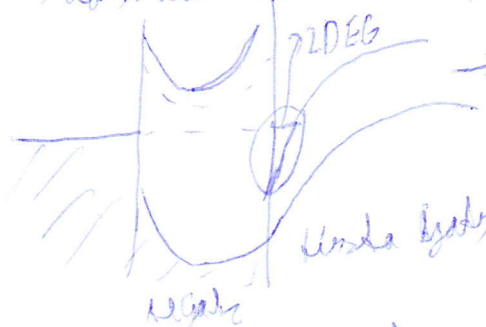
$V_{GS} > 0$ 1. off
 2. on
 $\rightarrow U_{ai} = V_G$
 $V_{GS} \sim 0 \rightarrow$ 1. on
 2. off $\rightarrow U_{ai} = V_D$

$\rightarrow$ áramot is a képer-alakítók felvétel

Heterostrukturmodell:

tervezésszerű: n-p

$\rightarrow$ károsodás nemkívánatos felvezetés, hord. gap: p felvétel 2. felvétel

$\rightarrow$ vezeték a nagy p felvétel

HEMT (High electron mobility transistor)

$\rightarrow$ analóg erősítő

$$G = \frac{n e^2 \tau}{m^*} \rightarrow \text{nagy}$$

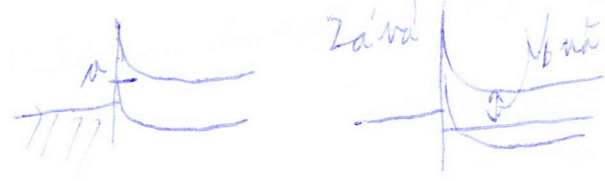
10 Felületi állapotok
 Hullámok-vel szemben von
 széleket azaz állapotok →
 felületen down miközben ionizálódik, ellátás

Schottky gát:

ϕ_b : barrier magassága → sem ábrázolunk másképp
 függ
 munkafüggvény

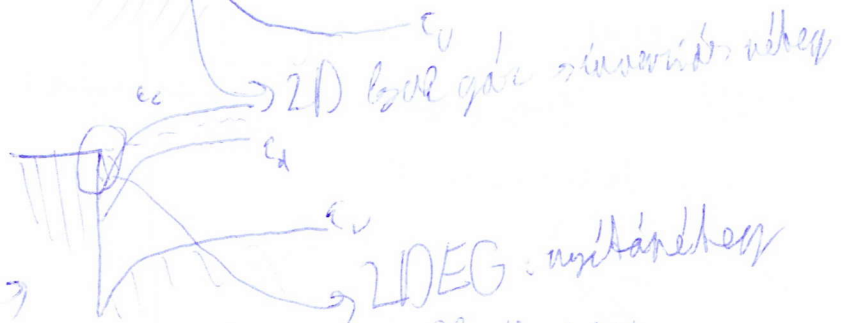
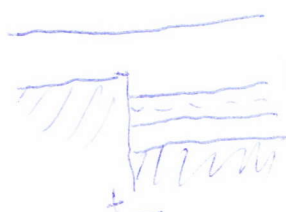

→ mellek
 → magassága a barrier, lehet kicsi, félvezető talajfázis

Ha ϕ nagy:

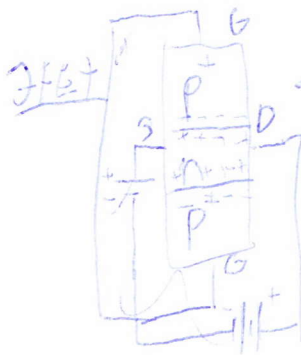

Ha ϕ kicsi:

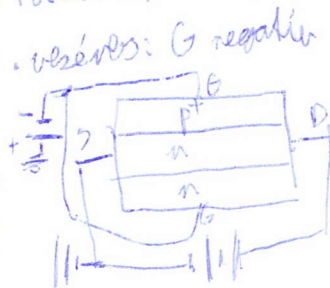

nincs Schottky gát

erős dipólus okozható a potenciálgát szélességét → alkalmatlan felület

• félvezető talajfázis

• vezérlés: G negatív fesz → kevés vezetékcsatlakozás
 → károsodás a hőmérséklet növekedésével → R nő
 → digitális kábelcsatlakozás → 10^{20}

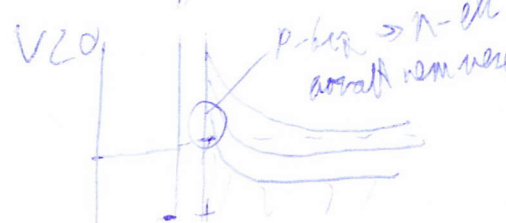
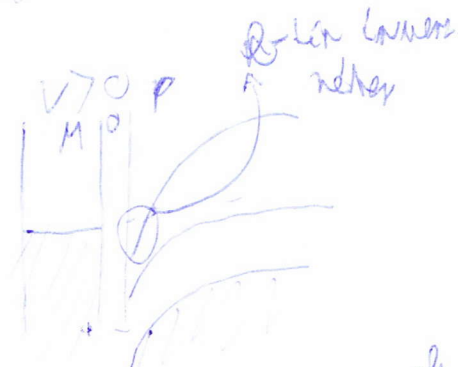

→ pólusok, félvezető talajfázis

$V_G > 0 \rightarrow e^-$ csatlakozás → $I_{GD} > 0$
 $V_G < 0 \rightarrow$ központi felület

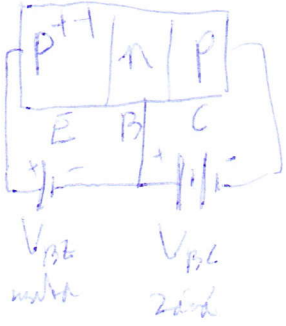
$I_{GD} \sim V_G$ (nagy impedancia)

ON / OFF → V_G -től függ

[PIN] → nagyobb elektronok töltés, nagyobb egyenirányítók, alacsony kapacitás
 varaktor dióda = variálható [PIN] → $C \sim \frac{1}{\sqrt{V_{\text{bias}}}}$

Bipoláris tranzistor (BJT)

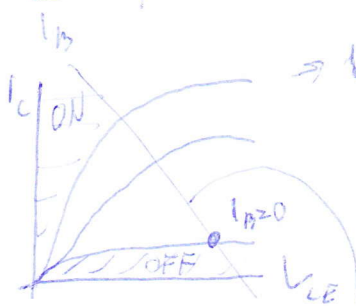
bázis $\ll$ L diffúziós hossz

↳ bázisba túlszórásig feltöltődés van

$I_{EC} \sim V_{BE}$ → nagy E tér abszorpció a P^+ felbővítés a kollektorban

$I_{EC} \gg I_B$

$I_C = \beta \sim 10 - 100$ áramerősítési tényező

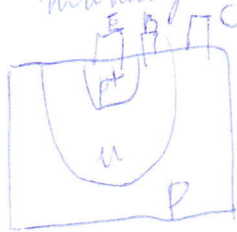
→ belsőbb elektronok abszorpció miatt

→ kapcsolási viselkedés

→ erősítési viselkedés (V_{CE} adott állandó legyen) → $I_C \sim I_B$

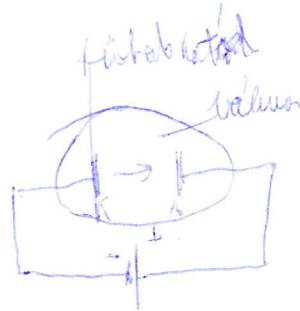
működőre

megvalósítás

analógia = elektronváltak

dióda → egyenirányító eszköz

V_G - el bázis az anódánál vezetelmény

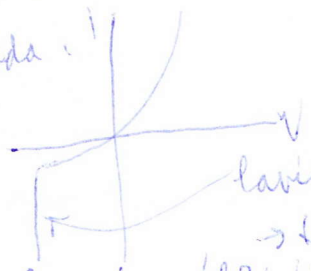
→ gyenge hisz áramot vezet fel → nagy áramerősítés

9) Specialis diódák tulajdonságai

μ -n áramú V analízisvizsgálata: $I(V) = I_c (e^{\frac{eV}{k_B T}} - 1)$

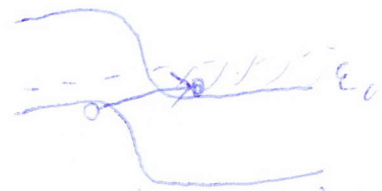
Zener dióda

lavinás képződés $\rightarrow V < 0$ zener effektus vagy E
 $\rightarrow$ túlzottan nagy áramú zener effektus miatt fordított irányú áramú zener effektus a forward i -ben

energiaátvitel $\rightarrow$ parabolikus hátkézület gerjesztés $\rightarrow$ túlzottan a forward i -ben
 Zener effektus: túlzottan átalékos dióda $\rightarrow$ néhány létezőtől néhez $\rightarrow$

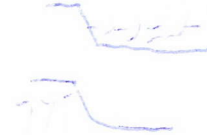
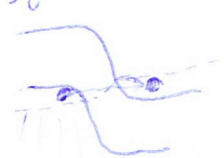
$\rightarrow$ alapjelenség

- normál V esetén p-v-rab képzés az anyagban nem
 a n-től zener effektus miatt $\rightarrow$ kétféleképpen i átalékosként
 vagy az n-áldal kétféleképpen állapotokba

slagódi (Erabi) dióda

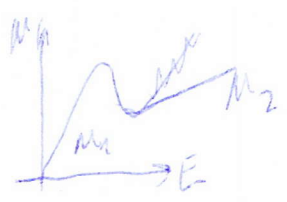
$\rightarrow$ degenerált félvezető (erősen doped) $\rightarrow$ zener effektus miatt
 $\rightarrow$ extrém néhány létezőtől néhez $\rightarrow$

$\frac{dI}{dV} = -\frac{1}{r} \rightarrow$ negatív differenciális ellenállás

Gyerm - dióda

n_1, n_2 - koncentrációk
 μ_1, μ_2 - mobilitások

$j = (n_1 e \mu_1 + n_2 e \mu_2) E$

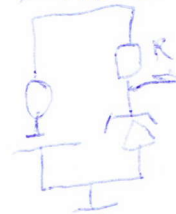

negatív diff. ellenállás

$\rightarrow$ nem a kétféleképpen miatt van

Erabi és Gyerm dióda alkalmazásai:

• túlzottan nagy energiák (oszillátor)

$U_a \approx U_c \frac{R}{R - r} = U_c \frac{r}{R - r} > U_c$ ha $R < r$

• pl energiáké vagy analóg oszillátor

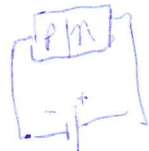

p-n átmenet feszültség alatt

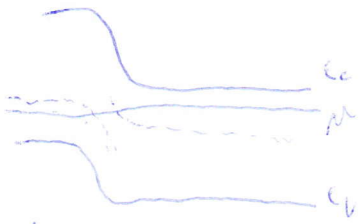
nyitott áram

→ nagyobb a áramirányított irány

zárva áram

→ nő a áramirányított irány

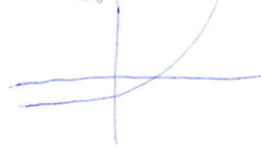

~~áram~~ $I = I_{sat} + I_{sat}$

áram $I = j_{pnp} - j_{nps} = -e(j_e^{gen} - \text{val } e^{-\beta eV})$

$j(\phi) = 0 \rightarrow j(V) = e j_e^{gen} (e^{\beta eV} - 1)$

$j = j_e + j_n = e(j_e^{gen} + j_n^{gen}) (e^{\beta eV} - 1)$

3 Diffúziós jelenség felvetésénél

szilárd hordozó hálóján (pl. Si, SiGe, GaAs) $\leftrightarrow$ rekombináció (R. idő: τ)

$$N = \int_0^{\infty} \frac{dN}{dt} dt = \int_0^{\infty} g(t) L(t) dt \rightarrow \frac{1}{2} N \approx \int_0^{\infty} k (e - e^-) e^{-t/\tau} dt = e \tau$$

$$0(t) dN = \frac{dN}{dt} dt = dN \rightarrow g(t) = \frac{dN}{dt} = \frac{e - e^-}{\tau}$$

$n_p = n_i^2 \rightarrow$ extrinéz: $n = p \approx n_i(T) = 2 \left(\frac{2\pi m^* kT}{h^2} \right)^{3/4} \left(\frac{2\pi m^* kT}{h^2} \right)^{3/4} e^{-\frac{E_g}{2kT}}$

n típusú: $N_D \gg P_0$ hálózati lakt, $P_0 = \frac{n_i^2}{N_D}$ hálózati lakt - hordozó
 p típusú: $P_0 \gg n_0$ - - - - - $n_0 = \frac{n_i^2}{P_0}$ - - - - -
 bármelyik irányban

nem egyensúlyi állapot: ($n \neq p$)

T_n, T_p - e is lyukak rekombinációs élettartama $T_n, T_p \gg \tau$ - nem-rel.

kontinuitási egyenlet:

$$\left. \begin{aligned} \frac{\partial n}{\partial t} - e \nabla \cdot j_n &= -\frac{p - p_0}{T_p} \\ \frac{\partial p}{\partial t} + e \nabla \cdot j_p &= -\frac{p - p_0}{T_p} \end{aligned} \right\} n \text{-típus} \rightarrow p \text{ típusú} = -\frac{n - n_0}{T_n}$$

$\leftarrow$ csak a hálózati lakt. hord. függ

Inhomogén eset:

$j_n = n e \mu_n E = n e \mu_n \nabla V$ - drift

diff = $-e j_n = +e D \nabla n$

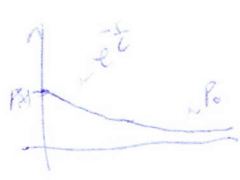
stac. esetek: $j_{diff} + j_{drift} = 0 \rightarrow -n e \mu_n \nabla V = +e^2 D \nabla n \rightarrow D = \frac{q \mu_n kT}{e}$
 $n(x) = n_0 e^{-x/L_p}$ $L_p = \frac{D}{\mu_n} = \frac{q \mu_n kT}{e \mu_n} = \frac{q kT}{e}$ - Einstein-rel.

Diffúziós hossz:

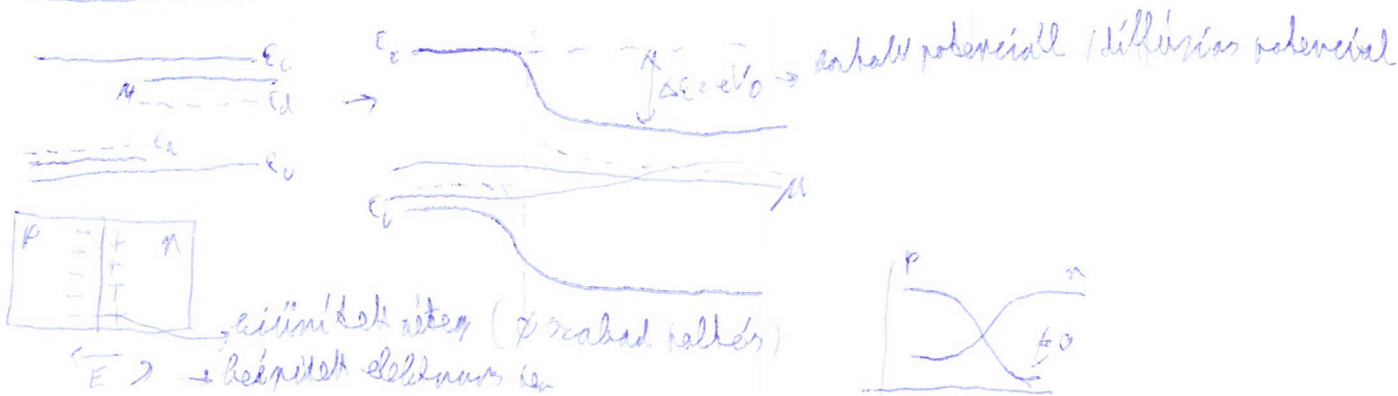
re-grad n -típusú stac. eset: $\frac{1}{e} \nabla j_p = -\frac{e}{e} D \nabla n = -\frac{p - p_0}{T_p} \rightarrow \frac{\partial p}{\partial x} = \frac{p - p_0}{L_p}$

$P(x) = P_0 + (P(0) - P_0) e^{-x/L_p}$ $L_p = \sqrt{D_p T_p}$ - rekombinációs hossz

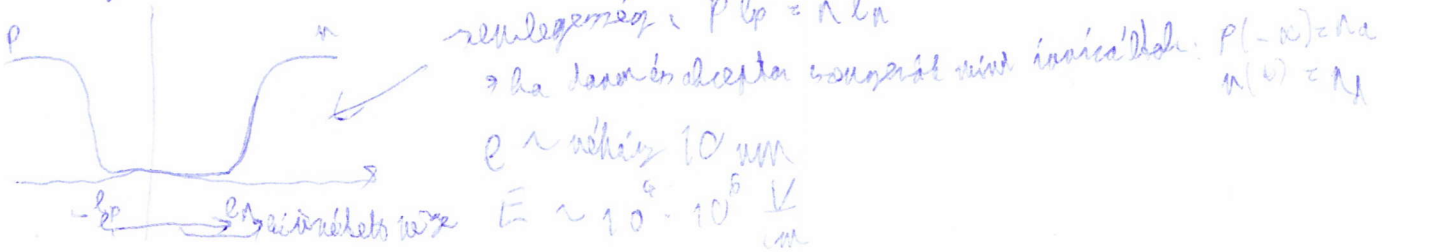
$L_p \sim 10-100 \mu m$ (mm is lehet)

P-n átmenet

Schottky átvitel:

7 Magnetotranszport felismerés
 klasszikus Hall-efektus

$\rightarrow \vec{j} \perp \vec{E} \perp \vec{B}$ $\uparrow F_1 = e \vec{v} \times \vec{B} \rightarrow F_{\text{tot}} = F_{\text{kon}} + F_{\text{Lor}} = -e \nabla \phi - e \vec{v} \times \vec{B} \rightarrow E = \mu \vec{v}$

ahol Drude: $v_0 = \frac{e E \tau}{m^*} = \mu E$; $v_H = \frac{d e E \tau}{n x}$

$R_H = \frac{E_{\text{kon}}}{j_{\text{kon}}} = \frac{v_H B}{j_{\text{kon}}} = \frac{B}{n e} = R B \rightarrow R = \frac{1}{n e}$ Hall-állandó $R = \frac{sgn(m^*)}{n \cdot e}$

$\begin{pmatrix} j_x \\ j_y \end{pmatrix} = \begin{pmatrix} \sigma_{xx} & -\sigma_{xy} \\ \sigma_{xy} & \sigma_{xx} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} E_x \\ E_y \end{pmatrix}$ $\downarrow$ $\sigma_{xx} = \frac{n e^2 \tau}{m^*} = \frac{R}{\beta} \Rightarrow \beta = \frac{v_H}{v_{\text{kon}}} = \frac{B}{e n x}$

$\rightarrow \mu = \frac{1}{e} \frac{\partial \sigma_{xy}}{\partial B} \Big|_{B=0}$ $\mu = \frac{\partial \sigma_{xy}}{\partial B} \Big|_{B=0}$

magnetonos ellátás: $\sigma(B) = \sigma^{-1}(B) = \begin{pmatrix} \sigma & R B \\ -R B & \sigma \end{pmatrix} \rightarrow R(B) = \frac{R(B=0)}{1 + (R B)^2}$

$\vec{v} = \mu(\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B})$
 $\vec{v} \times \vec{B} = \mu \vec{E} \times \vec{B} + \mu (\vec{v} \times \vec{B}) \times \vec{B}$
 $\vec{v} \times \vec{B} = \mu \vec{E} \times \vec{B} + \mu^2 (\vec{B} \cdot \vec{v}) \vec{B}$
 $\rightarrow \vec{v} = \frac{\mu}{1 + (\mu B)^2} (\vec{E} + \mu \vec{E} \times \vec{B} + \mu^2 (\vec{B} \cdot \vec{v}) \vec{B})$

Termoelektronikus jelenségek

$\vec{j} = -e \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} f(\vec{k}) \vec{v}(\vec{k}) = -e^2 \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \vec{v}(\vec{k}) E + e \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \vec{v}(\vec{k}) \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \cdot \vec{E}$

$\vec{j} = f + g(B, \mu, T)$
 $\frac{\partial \vec{j}}{\partial T} = \frac{e}{h} (\vec{v} \times \vec{E}) \frac{\partial f}{\partial \epsilon} + \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) (\vec{E} + \vec{v} \times \vec{B} + \mu \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \cdot \vec{v}(\vec{k}))$ $\vec{v}(\vec{k}) = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) f(\vec{k}) \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \cdot \vec{v}(\vec{k})$

$g = \mu \frac{\partial f}{\partial \epsilon} \nabla_{\vec{k}} \epsilon(\vec{k}) \cdot \vec{E}$

$\vec{j} \cdot \vec{B} = d\vec{k} \mu dN \rightarrow \vec{j} \cdot \vec{B} = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} (\epsilon(\vec{k}) - \mu) \vec{v}(\vec{k}) f(\vec{k})$

$\begin{pmatrix} j_x \\ j_y \end{pmatrix} = \int \frac{d^3 k}{4\pi^3} \begin{pmatrix} -e \\ \epsilon(\vec{k}) - \mu \end{pmatrix} \vec{v}(\vec{k}) f(\vec{k}) = \begin{pmatrix} L_{11} & L_{12} \\ L_{21} & L_{22} \end{pmatrix} \begin{pmatrix} E + \frac{v_H}{e} \\ -\frac{v_H}{T} \end{pmatrix}$
 $L_{11} = \sigma$
 $L_{12} = L_{21} = \frac{e}{T} \int d\epsilon \left(\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \sigma(\epsilon) (\vec{v} \times \vec{v})$
 $L_{22} = \frac{1}{e} \int d\epsilon \left(\frac{\partial f}{\partial \epsilon} \right) \sigma(\epsilon) (\vec{v} \cdot \vec{v})$

Onsager relációk

Hővezetés: $\vec{j} = 0$ $\vec{j}_y = -\kappa \frac{\nabla T}{L} \rightarrow \kappa = \frac{L_{12} + L_{21} \frac{v_H}{e}}{L_{11} + L_{22}}$

Szebeck-efektus: $E = 0, \nabla T \neq 0 \rightarrow \vec{j} \neq 0$

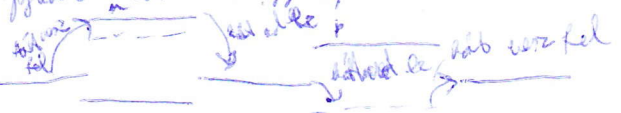
$E_{\text{eff}} = \int \nabla T$
 $\underline{S} = \frac{1}{T} L_{12} L_{21}$

Peltier-efektus

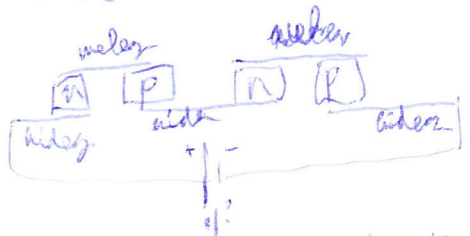
$\vec{j} \neq 0, \nabla T = 0 \rightarrow \vec{j} \cdot \vec{B} \neq 0$

$\vec{j} \cdot \vec{B} = \Pi \vec{j} \rightarrow \Pi = \frac{L_{21}}{L_{11}}$

gyakran látható nagy $\nabla \mu$ és kis hővezetésű anyagok

$\Pi = S/T$ közös anyagokra
 $\rightarrow$ Kelvin-relatív

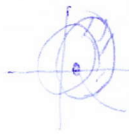
$\rightarrow$ elektronok mozgása, hőmérsékletkülbséggel párhuzamosan kell kapcsolni a teljesítményszármazást
 Maximalizálás: $\begin{pmatrix} R \\ -T \end{pmatrix}$

G A Bohrmann egyenlet megoldása homogén egyenletben

Bk: $\frac{\partial \psi}{\partial t} - \frac{e}{\hbar} (U(r)) \frac{\partial \psi}{\partial t} + \frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 \psi = \frac{\partial \psi}{\partial t} U(r) \left[e \underline{E} + \nabla U + \frac{U(r)}{r} - k \cdot \sigma \right]$

$H = U + \nabla^2 = 0$

$\frac{\partial \psi}{\partial t} = 0 \Rightarrow \psi = \frac{\partial \psi}{\partial r} U(r) e^E \Rightarrow \psi(r, t) = e^E U(r) \uparrow \frac{\partial \psi}{\partial E}$

$f = f^0 + e^E U(r) \uparrow \frac{\partial f}{\partial E} \Rightarrow f \sim f^0 \left(\frac{\hbar}{m} + \frac{e E r}{\hbar} \right)$ $\hbar k = -\frac{e r E}{\hbar} \Rightarrow v_0 = \frac{\hbar k}{m}$

$v_d = -\frac{e r E}{m \hbar} \quad |v_d| = m v \Rightarrow v = \frac{e r}{m \hbar}$

$\dot{j} = e^2 \int \frac{d^3 k}{(2\pi)^3} -\frac{\partial f}{\partial E} \uparrow (k) v(k) (E U(r)) = e^2 \int \frac{d^3 k}{(2\pi)^3} \left(-\frac{\partial f}{\partial E} \right) \uparrow (k) v(k) U(r) = \int dE \left(\frac{\partial f}{\partial E} \right) \sigma(E) E$

$\dot{j} = \sigma E$
 $\dot{j} = n e v_0 = \frac{n e^2 r}{m} \leftarrow \text{Drude} \Rightarrow \text{val lassú } \bar{v} : \text{csak } \bar{v} v_0 \dot{j} = n e v_0$

Blad-Bohrmann: kevés gyors $\bar{v}$: Termi felület közelében: $\dot{j} = n e v_F \frac{n v_F}{v_F}$

$\sigma(E) = \int \frac{d^3 k}{(2\pi)^3} \delta(E - \epsilon(k)) \uparrow (k) v(k) \sigma(k)$
 gámszámítás: $\sigma = \frac{e^2}{12\pi \hbar} \uparrow \frac{\hbar}{m} k_F^2 = 4\pi k_F^2 = \frac{e^2 r}{m \hbar} n$

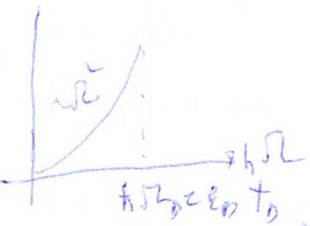
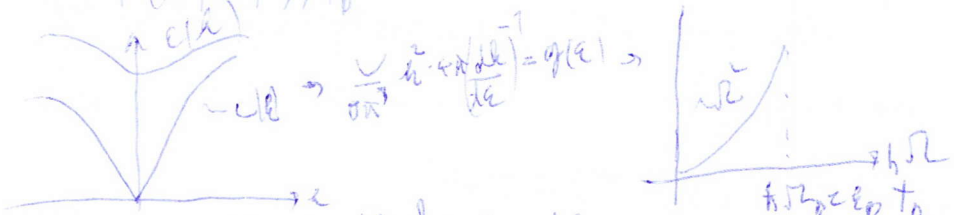
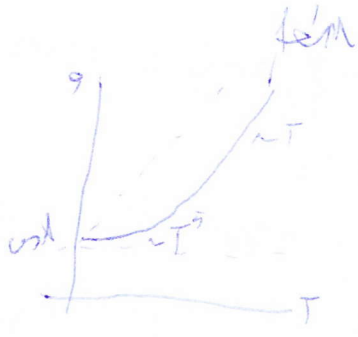
momentum relativitás mechanizmus:

Taha = koncentráció, rezonancia $\rightarrow$ adalikus / uddla

e^- foton száma, $e^- e^+$ hosh

Mattkiesen-vezetők: $\frac{1}{\gamma} = \frac{1}{\gamma_{e^-}} + \frac{1}{\gamma_{e^+}} + \frac{1}{\gamma_{magnon}}$

$\gamma \sim (kT)^2$
 $\gamma_{e^-} \sim T_{e^-}$
 $\gamma_{e^+} \sim T_{e^+}$
 $\gamma_{magnon} \sim T_{magnon}$

magas hőmérsékleti limitben:

$\lambda = 2 \int_0^{\infty} \frac{d\Omega}{\Omega} \mathcal{L}F(\Omega)$ (HSE) foton állapotátváltás)

$\mathcal{L}F(\Omega) \sim 1 - \cos(\Omega) F(\Omega)$

dimenziómentes 0 a járulék az ellenállásba

$\frac{\hbar}{T} = 2\pi k_B T + \lambda \int_0^{\infty} \frac{d\Omega}{\Omega} \frac{(\hbar \Omega / k_B T)}{\Omega (\hbar \Omega / k_B T)}$

Block-lyüncsien-let.

$T \rightarrow \infty \rightarrow 1$ -be beh
 $T \rightarrow 0 \rightarrow x = \frac{\hbar \Omega}{k_B T} \rightarrow T^2$

hosszpontok alapján felvétel alapján

$\mathcal{F} = -D \nabla \mu$

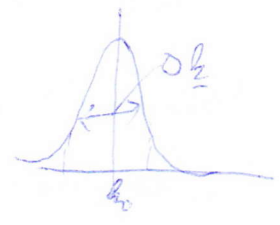
Méretskálák:

- fémek hővezetési differenciális egyenlet $\sim 10 \text{ nm} - 1 \text{ cm}$ $\mathcal{F} = -D \nabla T$ γ : relaxációs idő
- spin diffúziós egyenlet: $\mathcal{F}_s = -D_s \nabla \mu_s$ $\sim 1 - 100 \text{ nm}$ γ_s : spin életidő
- fémek hővezetési egyenlet $\sim 100 \text{ nm} - 1 \text{ cm}$ γ : relax. idő
- momentum szabad út hossza $l = v_F \cdot \tau \sim 1 - 100 \text{ nm}$
- Fermi hullámhossza

okm - kv: differenciál + derivált $\rightarrow$ részecske mechanika helyett egyenlet
 részecske formalizmus $\rightarrow$ részecske fizika

Hullámmechanika

$\Psi_n(\mathbf{r}, t) = \sum c_k \Psi_{nk}(\mathbf{r}) e^{-i E_k t / \hbar}$, $c_k \sim 0$ ha $|k - k_0| > \Delta k$
 $\Psi(\mathbf{r}, t) = \frac{1}{\sqrt{2\pi}} \int e^{i k r - i \hbar^{-1} (E(k) + \hbar \omega(k) t)} \sum c(k) \exp(i(k - k_0)(r - v(k)t))$
 $\hbar \omega \sim \frac{1}{\Delta k} \rightarrow 0 \ll \frac{1}{a} \Rightarrow \Delta r \gg a$

Járváshullámok dinamikája $\rightarrow$ e^- rétegek között áthaladás $\rightarrow$ elterjedés Ψ ellene

$\mathcal{V} = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial k}$ in $\hbar \dot{k} = E = -e(E + \mathcal{V} \times B)$ $(m)_{ij} = \frac{1}{\hbar^2} \frac{\partial^2 E}{\partial k_i \partial k_j}$

feltételek: $\lambda \gg a \gg \gamma$ - valójában elterjedése
 minél több-részes elterjedés: $e E a, \hbar \omega_c \ll \frac{E_F}{E}$
 idő függés: $F(t) \sim e^{i \omega t} \rightarrow \hbar \omega \ll \frac{E_F}{E}$

Boltzmann egyenlet

$f(k, r, t)$: klasszikus fv $f_0(k, r) = \frac{1}{e^{\frac{E(k) - \mu}{k_B T}} + 1}$ Fermi-fv.
 $\frac{df}{dt} = \frac{\partial f}{\partial t} + \dot{k} \frac{\partial f}{\partial k} + \dot{r} \frac{\partial f}{\partial r} = 0$ $\text{coll} = E(k) \rightarrow k$ $f(k, r, t) (1 - f(k, r, t)) - W(k \rightarrow k')$ $f(k, t) f(k', t)$

$\rightarrow$ lineáris alak: $f(k) \ll 1$ $B \neq 0$ - na $\ln$ ma; $\hbar \omega$ ∇T in E kicsi; $f(k, r, t) = c f(k) g(r, t)$
 $\dot{k} = \frac{e}{\hbar} (E + \mathcal{V} \times B)$ $E = \mu = \frac{1}{\hbar} \frac{\partial E}{\partial k}$ $\frac{\partial f}{\partial k} = \frac{\partial f}{\partial E} \frac{\partial E}{\partial k} = \hbar v \frac{\partial f}{\partial E}$ $\hookrightarrow$ relax. idő $\sim$ $\frac{\hbar}{k_B T}$
 $\frac{\partial f}{\partial t} - e \frac{\partial f}{\partial E} v(k) E - \frac{e}{\hbar} (v(k) \times B) \frac{\partial f}{\partial k} + v(k) \frac{\partial f}{\partial r} = - \frac{f}{\tau}$
 $\frac{\partial f}{\partial t} - \frac{e}{\hbar} (v \times B) \frac{\partial f}{\partial k} + \frac{f}{\tau} = \frac{\partial f}{\partial E} v(k) \left[\frac{e E v}{e E + \hbar v} + \frac{e(k) - \mu}{T} \nabla T \right]$

relaxációs idő $\sim$ $\frac{\hbar}{k_B T}$ $\rightarrow$ $\nabla T = 0$

$\frac{\partial f}{\partial t} + \frac{f}{\tau} = 0 \rightarrow f = f_0 e^{-\frac{t}{\tau}} \sim$ τ idő alatt $\sim$ $\frac{\hbar}{k_B T}$ $\rightarrow$ f_0 - $\ln$
 $\frac{\partial f}{\partial t} = \frac{\partial f_0(k, t)}{\partial t} = - \frac{\partial f}{\partial E} \nabla \mu + \left(- \frac{\partial f}{\partial E} \right) \frac{e - \mu}{T} \nabla T$

$\psi \rightarrow \psi - \psi_0 = \left(\frac{p^2}{2m} + V(x) \right) \psi - E_0 \psi_0(x) \rightarrow$ *so far exakt Lösung* $\rightarrow$ *mit 1. 2. Ordnung*

$$U_{n0}(z) := \sum_n C_n \psi_n(z) = \sum_n \langle n | \psi_0 \rangle \psi_n$$

1. Ordnung: $E_1 = E_0 + \langle n | V | n \rangle$ $|\psi_1\rangle = |n\rangle$ $(H+V)|\psi\rangle = E|\psi\rangle$

2. Ordnung: $E_2 = E_0 + \langle n | V | n \rangle + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n' | V | n \rangle^2}{E_n - E_{n'}}$ $\psi_n = |n\rangle + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n' | V | n \rangle}{E_n - E_{n'}} |n'\rangle$

bei E_{n0} *unlösbar*:

$$\psi_{n0} = \psi_{n0} + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n_{i0} | \frac{p^2}{2m} + \frac{V}{m} | n_{i0} \rangle}{E_n - E_{n'}} \psi_{n_{i0}} = \psi_{n0} + \sum_{n' \neq n} \frac{\langle n_{i0} | V | n_{i0} \rangle}{E_n - E_{n'}} \psi_{n_{i0}}$$

Energie: $E_n = E_{n0} + \frac{\hbar^2 k^2}{2m} + \frac{\hbar^2}{m^2} \sum_{n' \neq n} \frac{|\langle n_{i0} | V | n_{i0} \rangle|^2}{E_{n0} - E_{n0}}$

dominantes $E_n - E_{n0} = E_g \rightarrow \frac{1}{m^*} \langle n_{i0} | V | n_{i0} \rangle^2 = P^2$
 $\rightarrow \frac{1}{m^*} = \frac{1}{m} + \frac{2P^2}{m^2 E_g} \rightarrow m^* = m^* (P, E_g)$

Beispiel für Löslbarkeit

• *ausgesät* $\rightarrow$ *erhalten* *lassen* *unlösbar* *problematisch*

$$H_0 \psi(x) = E_0 \psi(x)$$

$$\psi_{n0}(z) = e^{ikz} + U_{n0}(z)$$

$$H = H_0 + V(z) \rightarrow H \psi = E \psi \leftarrow \psi(z) = \sum_{n \in \mathbb{Z}} F_n(k) \psi_{n0}(z)$$

$$\sum_{n \in \mathbb{Z}} \psi_{n0}(z) [E_{n0}(z) - E + V(z)] F_n(k) = 0 \quad \int \psi_{n0} dz$$

$$\sum_{n \in \mathbb{Z}} (E_{n0}(z) - E) \psi_{n0}(z) F_n(k) + \langle \psi_{n0} | V(z) | \psi_{n0} \rangle F_n(k) = 0$$

$$V_{n0}(z) = \int U_{n0}^*(z) V(z) U_{n0}(z) e^{i(k-k')z} dz = \int U_{n0}^*(z) U_{n0}(z) V(z) dz e^{i(k-k')z} = V(k-k')$$

additivität *unabhängig* *additiv* $\rightarrow$ *reparabel*

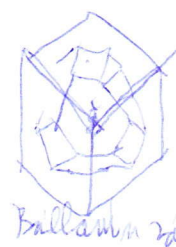
$$\sum_{k \in \mathbb{Z}} (E_{n0}(k) - E) \delta_{k-k'} + V(k-k') F_n(k) = 0 \iff E_{n0}(k) = E_c + \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*}$$

$$\rightarrow \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*} F_c(k) + \sum_{k'} V(k-k') F_c(k') = (E - E_c) F_c(k) \quad \text{da } k \rightarrow i\Gamma \text{ versch}$$

$$\left[\frac{\hbar^2}{2m^*} \Delta + E_c + V(z) \right] F_c(z) = E F_c(z)$$

$$F_c \text{ als Lösung} \rightarrow \rho(z) = \sum_c |\psi(z)|^2 \rho(E_c) = \rho_{c0} \sum_c |F_c(z)|^2 \rho(E_c)$$

4 Feladat: részecske fizika / kvantummechanika / részecske fizika

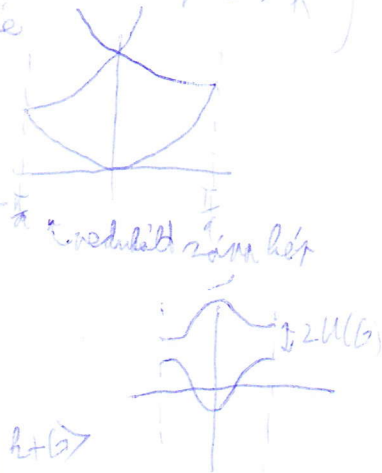

Γ : zárt körzsepe
 L : határozatlan körzsepe
 Ξ : nyílt körzsepe
 k : 2 dimenziós körzsepe

$$\begin{pmatrix} 100 & \Gamma \rightarrow X \\ 111 & \Gamma \rightarrow L \\ 110 & \Gamma \rightarrow k \end{pmatrix}$$

inés másként: $H\psi = -\frac{\hbar^2}{2m}\nabla^2\psi = E\psi \rightarrow E = \frac{\hbar^2 k^2}{2m}$ (2,3D-és degen)

$\frac{\hbar}{m\lambda}$: de Broglie hullámhossz

szélesség ϵ közelítés $\rightarrow$ gyenge potenciális pólus: $U(x+R) \approx U(x)$

Blatt-féle: $\psi_{n\ell}(z) = e^{ikz} U_{n\ell}(z)$ $U_{n\ell}(z) = U_{n\ell}(z+R)$

$H\psi_{n\ell}(z) = \left[\frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 + U(z) \right] \psi_{n\ell}(z) = E_{n\ell} \psi_{n\ell}(z)$

$\psi_{n\ell}(z) = \psi_n(z) \rightarrow E_{n\ell} = E_n + \langle \psi | U | \psi \rangle = E_n + \frac{\langle \psi | U | \psi \rangle}{\langle \psi | \psi \rangle}$

időfüggés: $\psi(z) = \psi(z+R) \rightarrow |H_{ij} - E\delta_{ij}| = 0 \rightarrow \begin{vmatrix} E - E_n & U(b) \\ U^*(b) & E - E_n \end{vmatrix} = 0 \rightarrow E_n \approx 2U(b)$

normálizálás közelítés

$\psi_i(z) = \frac{1}{\sqrt{D}} \sum_n e^{ikR_n} \psi_n(z - R_n)$ $n \rightarrow 1D$ -ha

$\psi_i(z) = \sum_n e^{ikR_n} |n\rangle$ $-1D$

$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 + U(z)$, $U(z) = \sum_R V_{0R}(z - R) = \sum_{R \neq R'} V_{0R}(z - R) + V_{0R}(R)$

$H\psi_{0R}(z) = \sum_R e^{ikR} \left[-\frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 + \sum_{R' \neq R} V_{0R}(z - R') \right] \psi_{0R}(z) = E \sum_R e^{ikR} |R\rangle$ $|R\rangle \langle R|$

$\sum_R e^{ikR} \langle R | H | R \rangle = E$

1. normálizációs közelítés: $R = R + R' \rightarrow \langle R' | V_{0R}(z - R) | R \rangle = -|b|$ eltolási integrál

$\rightarrow E(E) = E_0 + \sum_{R'} e^{ikR} (-|b|) = E_0 - 2|b| \cos kya - 2|b| \cos kyb - 2|b| \cos kzc$

másdimenziósánál $R' = R \pm 2a$

szélesség, párhuzamos bázisok $\rightarrow$ több komponensű hullámok

pot. p. képzés: $\otimes \otimes \otimes \rightarrow E = E_0 + 2|b| \cos ka$ $\in \mathbb{R}$ adós $\otimes \otimes \pi$ adós

effektív tömeg: $(m^*)^{-1} = \frac{1}{\hbar^2} \frac{d^2 E}{dk^2} \rightarrow \frac{1}{m^*} = \frac{2|b|a^2}{\hbar^2}$ $\leftarrow$ $\hbar$ anyag paraméter

$\hbar$ -f modell $\rightarrow$ szemi-empirikus modell a szilárd testek extrémumainál

$\psi_{n\ell}(z) = e^{ikz} U_{n\ell}(z)$ n -pálya/zártsági

$H = -\frac{\hbar^2}{2m} \nabla^2 + U(z)$, $H\psi = E\psi$

$\frac{\hbar^2 k^2}{2m} = \left[\frac{\hbar^2 \nabla^2}{2m} + \frac{\hbar^2}{m} \left(\frac{kR}{2m} \right) + \frac{\hbar^2}{2m} \right] U_{n\ell}(z) = E U_{n\ell}(z)$

3) Földészbandásák nem vezetnek félvezetőkhöz
 Adatok: félvezető típusa, koncentrációk, hőmérséklet

B: Si : III-vezető g lyok lájosa → p-vezető

P: Si : V-vezető → e⁻ lájosa → n-vezető

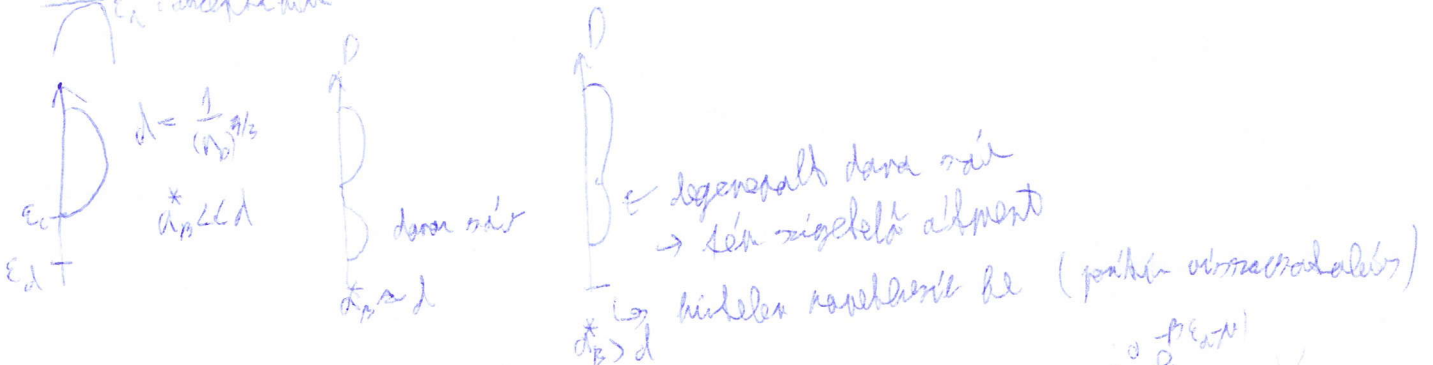
→ effektív töltéshordozók → hatékony töltéshordozók P-vezető

rel. töltéshordozók: $\frac{mv^2}{T} = \frac{1}{4\pi\epsilon_0} \frac{e^2}{r^2}$, $L = \pi b$ → $v = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 \hbar k}$, $\lambda = \frac{2\pi}{k} = \frac{2\pi \hbar}{m v} \rightarrow r = \frac{\hbar}{m v}$

$E = \frac{1}{2} m v^2 = \frac{e^2}{4\pi\epsilon_0 r} = -\frac{1}{2} \frac{m e^2 \hbar^2}{\pi^2 \hbar^2} = -13,6 \text{ eV} \cdot \frac{1}{n^2}$

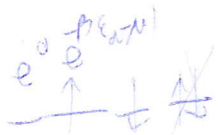
Élvezető: $m \rightarrow m^*$ $\epsilon_0 \rightarrow \epsilon_r \epsilon_0 \rightarrow a_B \rightarrow a_B^* = a_B \frac{m}{m^*}$ $E \rightarrow E = E_1 \frac{m}{m^*} \frac{1}{n^2} \ll E_1$

$\sum_{E_n} \epsilon_n$ = donor szint
 $\sum_{E_n} \epsilon_n$ = akceptor szint

Donor szintek határfunkciója:

$n(T) = \sum_n \frac{N_D e^{-\beta(E_D - \mu)}}{1 + e^{-\beta(E_D - \mu)}} = \frac{2 e^{-\beta(E_D - \mu)}}{1 + 2 e^{-\beta(E_D - \mu)}} \approx \frac{1}{1 + \frac{1}{2} e^{-\beta(E_D - \mu)}}$

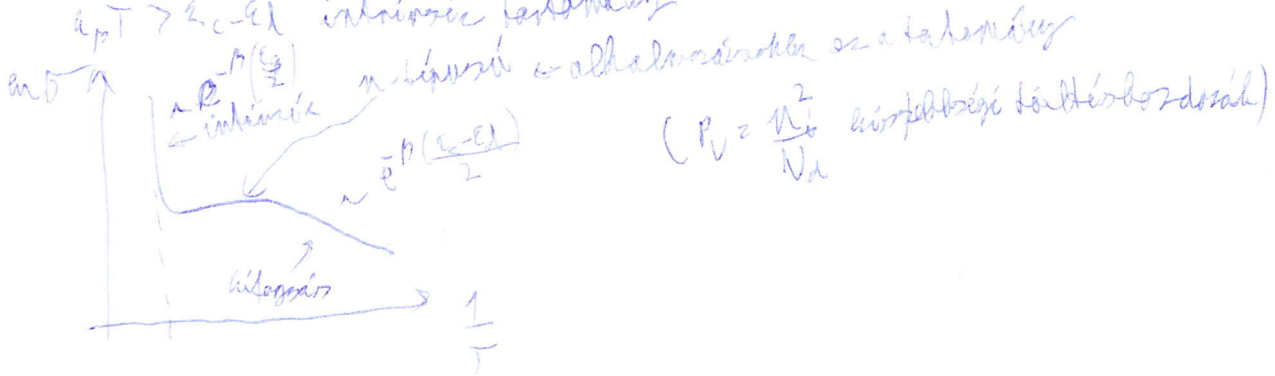
hátrészcsere mérleg: $n_c + n_d = p_v + p_a + N_d - N_a$

m n-típus: $n_c + n_d = N_d \rightarrow n_c = N_d (1 - f_d) = N_d \frac{1}{1 + 2 e^{-\beta(E_D - \mu)}}$

$T \rightarrow 0$ $n = \frac{e_c + e_v}{2} + \frac{k_B T}{2} \ln \frac{N_d}{2 N_c}$

$T \rightarrow k_B T \ln \frac{e_c - e_v}{2}$ intrinszik → $k_B T$ nincs van a vezetékben

$k_B T > k_c - e_v$ intrinszik tartomány

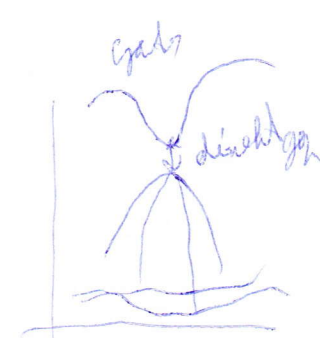
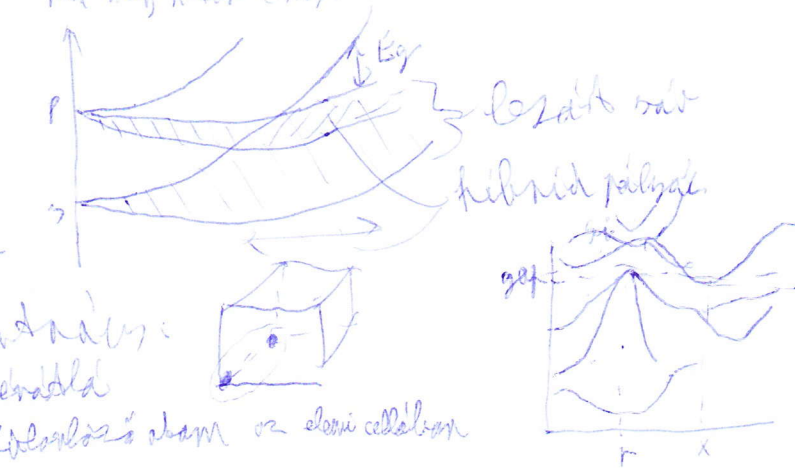
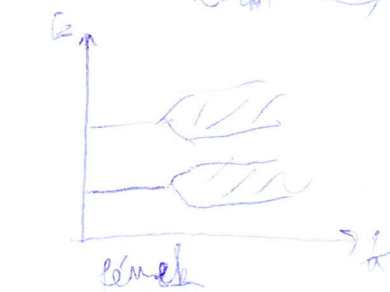
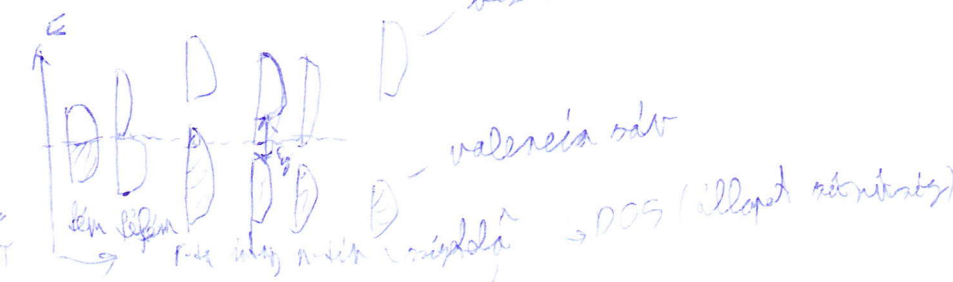
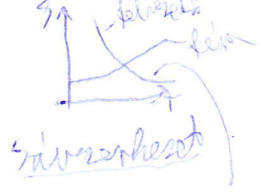

$(P_V = \frac{N_V^2}{N_A})$ intrinszik félvezető

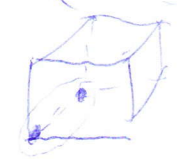

1) Félfoszteriták: olyan anyag, aminek vezetőképessége nagyon függ: hőmérséklettel, átlékoldással, külső feszültséggel, lényeg, nedvesség, közeli kontaktusban lévő anyag

Félfoszteriták anyagok pl: IV-félfoszteriták (Si, Ge), III-V szulfidok (InS, GaS), II-VI szulfidok ZnS

szempontok: sp^3 hibridizáció
- $1/4$ sűrűség

ZnS szempontok: 2 hibridizációs szám az atomi cellában

atomok sűrűsége: $s, p \rightarrow s^2 = 1^2, 2^2, 3^2, 3^2, 3^2$ $\rightarrow sp^3$ hibridizáció $\rightarrow sp^3$ hibridizáció $\rightarrow s, p$ lineáris kombinációja a hullám funkció

$n = \int_{E_g}^{\infty} D_c(E) dE$
 esetek: $p = \int_{-\infty}^{E_g} D_v(E) (1 - f(E)) dE$

atomok sűrűsége $\rightarrow$ Fermi-Dirac statisztika! $f(E) = \frac{1}{e^{(E-E_f)/kT} + 1}$

Átlékoldás = Félfoszteriták mielőtt elektronatomok közötti kölcsönhatás $\rightarrow$ pl B:Si $\rightarrow$ bázis dipól, P:Si $\rightarrow$ érdipól

2. Látványosabbak tízde felvezetőkben

$n \sim 2 \cdot 10^{13} \frac{1}{\text{cm}^3}$

Drude modell: $F = m\ddot{x} = F - kv = qE - qv \rightarrow \dot{v} = \frac{qE}{m} - \gamma v \quad | \int \rightarrow 0 = \frac{qE}{m} - \gamma v$

$\langle v \rangle = \frac{qE}{m\gamma} = \frac{qE\tau}{m} \approx \mu E \rightarrow \mu = \frac{q\tau}{m}$ mobilitás. τ : relaxációs idő ($\omega = \tau_0$ átlag relaxációs)

$\dot{\rho} = neE = \sigma E \rightarrow \sigma = ne\mu = \frac{ne^2\tau}{m}$ $v_{Dr} = v_D = \frac{eE\tau_e}{m^*}$ gyors
 $\sigma_e = \frac{ne^2\tau_e}{m^*}$ gyors

$\sigma = n_e e \mu_e + n_h e \mu_h$
 $\mu \approx \frac{v_D}{E} \quad [\mu] = \frac{\text{cm}^2}{\text{Vs}}$

$\rightarrow \mu$ tipikus Si-én: 100-1000
 gyökös: akár 10^6 is lehet

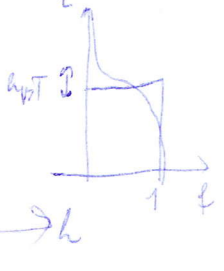
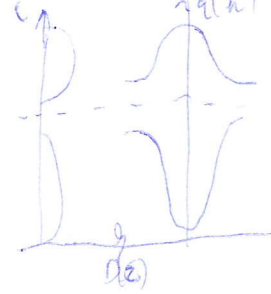
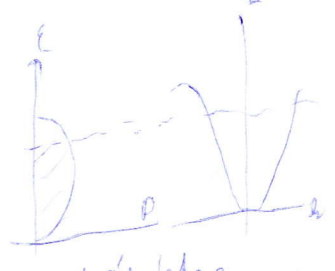
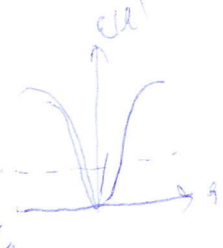
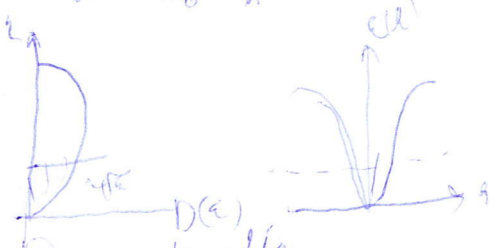
μ -re ~~az~~ korlát: átlagos teremtési sebesség: $\tau\omega = \frac{1}{2} m v_D^2$

DOS (állapot sűrűség)

ψ -térben egyenletes eloszlás: $D(k) = \frac{V}{(2\pi)^3} \cdot g \left(\frac{d^3k}{d^3k} \right)$ $g = 2$ (degeneráció), faktor 2 spin

állapotszám: $N = \int_{-\frac{\hbar}{2m}}^{\frac{\hbar}{2m}} \frac{V}{(2\pi)^3} d^3k = N$ ($L = \frac{\hbar k}{m}$) $\frac{d^3k}{d^3k} = \frac{4\pi k^2 dk}{(2\pi)^3}$
 átváltás: $D(k) \frac{d^3k}{d^3k} = D(\epsilon) d\epsilon \rightarrow D(\epsilon) = \frac{V}{4\pi^2} \cdot 4\pi \frac{1}{2} \left(\frac{d\epsilon}{d\epsilon} \right)^{1/2}$

ah $\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*} \rightarrow \frac{d\epsilon}{dk} = \frac{\hbar^2 k}{m^*} \rightarrow D(\epsilon) = \frac{V}{\pi} \cdot \frac{2m^* \epsilon}{\hbar^2} \cdot \frac{1}{\hbar \cdot \frac{2m^* \epsilon}{\hbar^2}} = \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \frac{V}{2\pi^2} \sqrt{\epsilon}$
 $\frac{d\epsilon}{dk} = \frac{\hbar^2 k}{m^*} \rightarrow \frac{d\epsilon}{d\epsilon} = \frac{1}{\hbar} \cdot \frac{2m^* \epsilon}{\hbar^2}$

$D(\epsilon) = \frac{V}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon - \epsilon_c}$
 $n = \int_{\epsilon_c}^{\infty} D(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon = \int_{\epsilon_c}^{\infty} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \frac{V}{2\pi^2} \sqrt{\epsilon - \epsilon_c} e^{-\frac{\epsilon - \epsilon_c}{k_B T}} d\epsilon$

$\epsilon_g \gg k_B T$
 $P = \int_{-\infty}^{\infty} D(\epsilon) [1 - f(\epsilon)] d\epsilon = \frac{1}{4} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \frac{V}{2\pi^2} e^{-\frac{\epsilon_g - \epsilon_c}{k_B T}}$

ah $n = P = n_i \rightarrow \sqrt{np} = n_i^2 = n = P \Rightarrow \frac{1}{4} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \frac{V}{2\pi^2} e^{-\frac{\epsilon_g - \epsilon_c}{k_B T}} \rightarrow n \sim e^{-\frac{\epsilon_g}{2k_B T}}$
 $n = \frac{1}{2} (\epsilon_c + \epsilon_v) - e n \left(\frac{m^*}{m_0} \right)^{3/2} \cdot \frac{1}{4} k_B T$

$$n_i = \frac{N}{4\pi^2} \left(\frac{2\pi k_B T}{h^2} \right)^{3/2} (m_e^* m_h^*)^{3/4} e^{-\frac{E_g}{2k_B T}}$$

$\mu \approx \frac{m_e^*}{m}$ mobilisasi

Drude model:

$$m \dot{v} = F - kv \rightarrow m \dot{v} = \frac{F}{m} - \frac{v}{\tau} \rightarrow \langle v \rangle = v_D = \frac{qE}{m} \tau = \mu E$$

τ : relaxation time

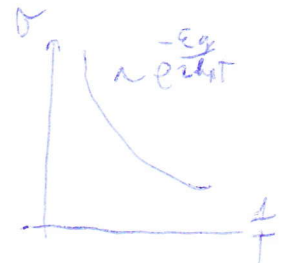
$$j = ne v_D = \sigma E \rightarrow \sigma = ne \mu = \frac{ne^2 \tau}{m} \rightarrow \mu \approx \frac{e \tau}{m} \quad v_D = -\frac{e \tau_a E}{m_e} \quad \sigma = \frac{e^2 \tau}{m_e} E$$

$$\sigma = n_e e \mu_e + n_h e \mu_h$$

$$\mu = \frac{v_D}{E} \quad [\mu] = \frac{cm^2}{Vs} \quad \mu \text{ biasanya } 100-1000 \frac{cm^2}{Vs} \text{ Si}$$

μ -nya kecil banget: optika foton absorpsi $\rightarrow \tau \approx \frac{1}{2} m_e v_{th}^2$
 makin abis 10^5

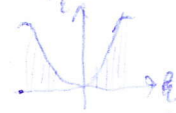
atau bisa pake $\sigma = ne \mu = ne (m_e + m_h) \tau = ni(T)$

2 Töltéseloszlás a fémszálban
 állapotműködés:

• periodikus határolt kör: $e^{ikL} = 1 \rightarrow kL = 2\pi n \rightarrow k = \frac{2\pi n}{L} \rightarrow \Delta k = \frac{2\pi}{L}$, n : kvantumszám
 $\rightarrow$ 1D. állapot sűrűség: $D(k) = \frac{1}{2\pi} = \frac{L}{2\pi}$ $\rightarrow$ egyszerűen

nD : $D(k) = \frac{V}{(2\pi)^3} g$ egyszerűen ϵ körben, g : degenerációs faktor

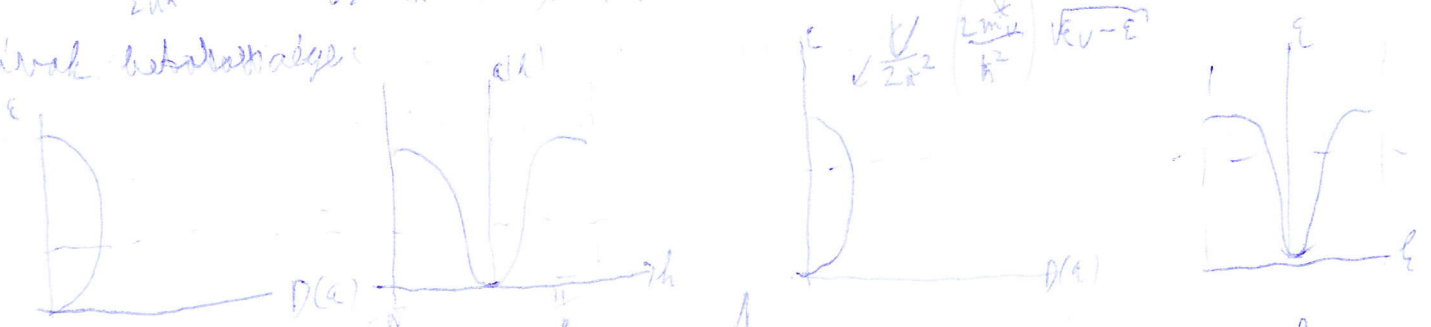
• állóhullám energiakörheli állapotműködés: $\epsilon(k) = \frac{\hbar^2 k^2}{2m^*}$

$D(k) dk = g(\epsilon) d\epsilon \rightarrow 3D = \frac{V}{(2\pi)^3} \cdot 2 \cdot 4\pi k^2 dk = g(\epsilon) d\epsilon$

$dk = \frac{1}{\hbar} \frac{d\epsilon}{v_g}$

$\frac{\hbar^2 k}{2m^*} = \epsilon(k) \Rightarrow \frac{d\epsilon}{d\epsilon} = \frac{\hbar^2 k}{m^*} = \frac{\hbar^2}{m^*} \frac{dk}{dk} = \frac{\hbar^2}{m^*} \frac{dk}{\frac{1}{\hbar} \frac{d\epsilon}{v_g}} = \sqrt{2m^* \epsilon} \Rightarrow g(\epsilon) = \frac{V}{4\pi^2} k^2 \left| \frac{dk}{d\epsilon} \right| = \frac{V}{4\pi^2} \cdot \frac{2m^* \epsilon}{\hbar^2} \sqrt{\frac{m^*}{2\hbar^2 \epsilon}} = \frac{V}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon}$

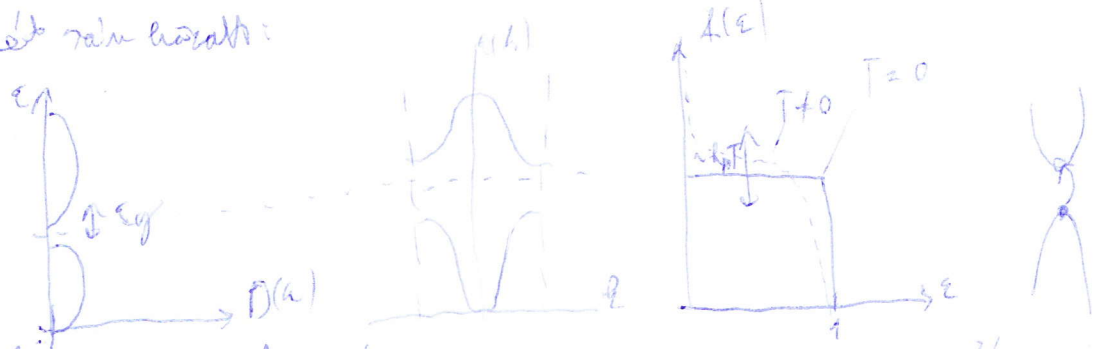
3D-os állapotműködés:

Fermi térség eloszlása: $f(\epsilon) = \frac{1}{1 + e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}}$ $\leftarrow$ Maxwella potenciál

$\mu \approx E_F \rightarrow$ Fermi szint $\rightarrow T=0$ -n =

1D-os eloszlás:

állókörös elektronok koncentrációja: n

$\epsilon - \epsilon_c$ szalma $n = \int_{\epsilon_c}^{\infty} D(k) f(k) dk = \int_{\epsilon_c}^{\infty} g(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon = \int_{\epsilon_c}^{\infty} \frac{V}{2\pi^2} \left(\frac{2m^*}{\hbar^2} \right)^{3/2} \sqrt{\epsilon} \frac{1}{e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}} + 1} d\epsilon$

$f(\epsilon) = \frac{1}{e^{\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}} + 1} \approx e^{-\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}}$ $\leftarrow \epsilon_g \gg k_B T$ és $\epsilon = \epsilon_c$

$n = \int_{\epsilon_c}^{\infty} \sqrt{\epsilon - \epsilon_c} e^{-\frac{\epsilon - \mu}{k_B T}} d\epsilon = \int_0^{\infty} \frac{t^{1/2}}{\hbar^2} e^{-\frac{t}{k_B T}} dt = \sqrt{k_B T} \cdot \frac{\Gamma(3/2)}{2} = \frac{V}{4\pi^2} \left(\frac{2m^* k_B T}{\hbar^2} \right)^{3/2} e^{-\frac{\epsilon_c - \mu}{k_B T}}$

szalma töltés: $\int_{-\infty}^{\infty} g(\epsilon) f(\epsilon) d\epsilon = 0 \Rightarrow P = \int_{-\infty}^{\epsilon_c} g(\epsilon) (1 - f(\epsilon)) d\epsilon = \frac{V}{4\pi^2} \left(\frac{2m^* k_B T}{\hbar^2} \right)^{3/2} e^{-\frac{\mu - \epsilon_c}{k_B T}}$

Keimiai ad. teljességgel:

$n = P = n_i \rightarrow$ teljes semlegesítés határolt fémszálban

$nP = n_i \Rightarrow$ töltéselválasztás

$\left(\frac{m^*}{m} \right)^{3/2} e^{-\frac{\epsilon_c - \mu}{k_B T}} = \frac{m^*}{m} e^{-\frac{\mu - \epsilon_c}{k_B T}} \rightarrow \mu = \frac{\epsilon_c + \epsilon_v}{2} + \frac{3}{4} k_B T \ln \left(\frac{m^*}{m} \right)$

